

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
MAHALLİ İDARELER VE YERİNDEN YÖNETİM BİLİM DALI

YEREL YÖNETİMLERLE DEZAVANTAJLI
GRUPLARIN İLİŞKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Faik TUNAY

Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan ÖZEROĞLU

İSTANBUL, 2012

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Faik TUNAY

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslar Arası İlişkiler

Programı: Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Ali İhsan ÖZEROĞLU

Anahtar Kelimeler: Engelliler, Yerel Yönetimler

ÖZET

YEREL YÖNETİMLERDE DEZAVANTAJLI GRUPLARIN İLİŞKİLERİ

Antik dönemlerden itibaren Engellilere bakış açısı maalesef olumsuz olmuştur. Yunan site devletlerinde Engelliler toplumdan dışlanmıştır. Dünya’da engelliler ile ilgili resmi olarak olumlu adımlar 1945 yılında Birleşmiş Milletler tarafından atılmaya başlanmıştır ve nihayet 1948 yılında imzalanan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi”nde Engelliler yer verilmiştir ve en son 2008 yılında Türkiye tarafından da imzalanan 50 maddelik sözleşme ile yeni bir safhaya geçmiştir. Yerel Yönetimler ve Engelliler arasındaki ilişki çok eskilere dayanmaktadır.

Ülkemizde Yerel Yönetimler 1839 Tanzimat Fermanı ile birlikte konuşulmaya başlanmış ve modern anlamdaki merkezîyetçilik ile birlikte eş zamanlı uygulamaya geçirilmiştir. Ülkemizde yerel yönetimler güçlü olmadığı için, genel bütçeden aldıkları paylar yeterli olmadığı için ve yetki kavramındaki karışıklıklardan dolayı engelliler arzu edilen haklara sahip olamamıştır.

Ülkemizdeki bir diğer sorunda yasaların çıkarıldıktan sonra uygulanmasında eksiklikler yaşanmıştır. Uygulamadaki eksikliklerin yanında yaptırımlarda yetersiz olduğu için istenilen sonuçlar alınamamaktadır. Şehir içinde ki kaldırımlar, otobüs duraklarının ölçüsü gibi birçok temel konu bile aslında TSE (Türk Standartları Enstitüsü) ölçülerine uygun olarak yapılmalıdır ve bu yasalarda da belirtilmiştir fakat

uygulamadaki eksiklikler ve yaptırımlardaki eksikliklerden dolayı istenilen sonuçlar alınamamaktadır.

Bütün olumsuzluklara rağmen ülkemizde Engellilerin toplumsal hayata katılmalarını, fiziksel çevreye ulaşabilmelerini sağlayacak birçok olumlu adım bazı belediyelerimiz tarafından atılmaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Faik TUNAY

Department: Political Science, International Relations

Program: Master's Degree

Thesis Advisor: Ali İhsan ÖZEROĞLU

Tehsis Type and Date: Master's Degree – November 2012

Key Words: Handicapped People, Local Adminisitrations

ABSTRACT

HANDICAPPED PEOPLE, LOCAL ADMINISTRATIONS AND TURKEY

From enicient times general wiew is negative for handicapped people. Administrations cast out handicapped people in 1945 and 1948 Universal Declaration of Human Rights was signed by United Nations. For the first time rights for handicapped people were declared officially.

2008 new egreement was signed by United Nations and Turkey had amso accepdet to sign this agreement. Local administrations gained power with the administrative reform which was signed in 1839 during the Otoman Empire.

Today there are vome problems and lack of efficiency about handicapped rights. There are many reasons for that but the main reasons are;

Lack o power of the local adminisratons

Shere of the local administrations from the general budget Turkey is at the top among the EU countries for making laws but has a problem with to put in practice laws and reforms.

Despite the lack of applications there are some municipalities, local administrations which take positive measures for handicapped people.

ÖNSÖZ

Çok yoğun temponun içerisinde Yüksek Lisans eğitime başlamamı sağlayan ve bu konuda ısrarcı olan tez danışman hocam Al İhsan ÖZEROĞLU'na teşekkürü borç bilirim.

Yüksek Lisans eğitimim süresince yoğunluğumdan dolayı bana anlayış gösteren ve her zaman olumlu yaklaşım içerisinde olan hocalarıma da teşekkür ederim.

Eğitimimin başlangıcından sonuna kadar her aşamada bana yardımcı olan Aydın Üniversitesi Rektörü Prof.Dr.Yadigar İZMİRLİ ve yönetim kadrosunda yer alan herkese teşekkürü borç bilirim.

KASIM 2012

Faik TUNAY

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL OLARAK BEDENSEL ENGELLİLER

1.1 Engellinin Tanımı	4
1.2 Engellilik Türleri.....	6
1.2.1 Fiziksel Engelli	7
1.2.1.1 Görme Engelli	8
1.2.1.2 İşitme Engelli	9
1.2.1.3 Konuşma Engelli.....	10
1.2.1.4 Ortopedik Engelli	10
1.2.1.5 Diğer Engelliler.....	11
1.2.2 Zihinsel Engelli	12
1.3 Kentsel Yaşam İçinde Engelliler ve Engel Çeşitleri	13
1.4 Engelli İnsanların Kent Yaşamındaki Yerinin Tarihsel Gelişimi	16
1.5 Engelli İnsanların Yaşamını ve Kente Uyumunu Kısıtlayan Etkenler.....	19
1.5.1 Fiziksel Etkenler	20

1.5.2 Sosyal Etkenler.....	22
1.5.3 Ekonomik Etkenler	24
1.5.4 Diğer Etkenler: Yasal, Yönetmel, Eğitimsel, Sağlıksal, Kültürel, Teknolojik	26
1.6 Engellilerin Kent Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar.....	30
1.6.1 Yeterli Genişlik	30
1.6.2 Yeterli Hareket Alanı.....	31
1.6.3 Yeterli Yükseklik ve Boy Hizası	31
1.6.4 Yüzey Elemanlarının Özellikleri.....	32
1.6.5 Yönlendirme ve Uyarma Araçları.....	32
1.7 Engelliler İle İlgili Mevzuatlar.....	34
1.7.1 Dünyada Durum	34
1.7.2 Türkiye'de Durum	39

İKİNCİ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLER KAVRAMI VE TÜRKİYE

2.1 Yerel Yönetimlerin Tarihçesi ve Türkiye	46
2.1.1 Genel Olarak Yerel Yönetimler	53
2.1.2 Yerel Yönetimi Şekillendiren Unsurlar	54
2.1.2.1 Adem-i Merkeziyet	54
2.1.2.2 Yetki Genişliği, İdari Vesayet ve Yerel Özerklik	55
2.1.2.3 Yerel Yönetimlerin Önemi, Demokrasi, Subsidiarite, Yerel Özerklik, Yeniden Paylaşım	57
2.1.3 İl Özel İdareleri	58
2.1.3.1 İl Özel İdarelerinin Tarihçesi	58
2.1.3.2 İl Özel İdarelerinin Görev ve Fonksiyonları	61

2.1.3.3 İl Özel İdaresinin Organları	62
2.1.3.4 İl Özel İdaresinin Teşkilatı ve Personeli	63
2.1.4 Belediyeler	63
2.1.4.1 5393 Sayılı Kanuna Tabi Belediyeler	66
2.1.4.1.1 Belediyelerin Tarihçesi	66
2.1.4.1.2 Belediyelerin Görev ve Fonksiyonları	69
2.1.4.1.3 Belediyelerin Organları	71
2.1.4.1.4 Belediye Teşkilatı ve Personeli	76
2.1.4.2 Büyükşehir Belediyesi	76
2.1.4.2.1 Tarihsel Gelişimi ve Niteliği	76
2.1.4.2.2 Görevleri	77
2.1.4.2.3 Organları	78
2.1.5 Köyler	78
2.1.5.1 Köylerin Tarihçesi	78
2.1.5.2 Köylerin Görevleri	80
2.1.5.3 Köyün Organları	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLER VE BEDENSEL ENGELLİLER

3.1 Yerel Yönetimlerin ve Devletin Aktif Yaşamdaki Rolü	83
3.2 Kent İçi Mekanların Bedensel Engellilere Göre Düzenlenmesi	84
3.2.1 Yaya Kaldırımları	84
3.3.2 Duraklar	94
3.3.3 Otoparklar	98
3.3.4 Bina Girişleri İşaretlemelemler	98
3.3.5 Kent Mobilyaları	110

3.3.6 Merdivenler	110
3.3.7 Rampalar	117
3.3.8 Yaya Geçitleri	126
3.3 Türkiye’de Yerel Yönetimler Tarafından Oluşturulan Engelsiz Kent Proje Örnekleri	138
3.3.1 Konya Örneği	138
3.3.2 Alanya Örneği	139
3.3.3 Ankara Sincan Örneği	140
3.3.4 Gebze Örneği	142
3.3.5 Ankara Gölbaşı Örneği	143
3.3.6 Ankara Polatlı Örneği	144
3.3.7 Antalya Örneği	145
3.3.8 İstanbul Örneği	146
3.3.9 Ankara Çankaya Örneği	148
3.3.10 Ankara Keçiören Örneği	149
3.3.11 Balıkesir Burhaniye Örneği	152
3.3.12 Adana Örneği	153
3.3.13 Bursa Kestel Örneği	154
SONUÇ	156
KAYNAKÇA	158

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Engelli Nüfusun Engel Gruplarına Göre Dağılımı	15
--	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Kaldırım Genişliği	84
Şekil 3.2: Kaldırım Genişliği	85
Şekil 3.3: Yaya Kaldırımı ve Taşıt Yolunda Drenaj Örneği	86
Şekil 3.4: Hissedilebilir Yüzey Kaplamalı Kaldırım	88
Şekil 3.5: Yaya Kaldırımında Ağaçlandırma	91
Şekil 3.6: Kaldırımdaki Ağaç ve Donatıların Etrafındaki Yükseltilmiş Platformlar	92
Şekil 3.7: Bordür Taşı Yükseklikleri	93
Şekil 3.8: Yaya Kaldırımında Izgaraların Konumlandırılması	94
Şekil 3.9: Otobüs Durağı Örneği	95
Şekil 3.10: Otobüs Durağında Yükseltilmiş Kaldırım	97
Şekil 3.11: Otopark	98
Şekil 3.12: Özürlülere Ait İşaretler	100
Şekil 3.13: Görüş Hattı	101
Şekil 3.14: Kabartmalı Sayı, Şekil, Zeminde Ok, Doku Değişimi	102
Şekil 3.18: Ticari Bina Girişlerinde Engellilerin Kullanacağı Giriş-Çıkış Sembolü	108
Şekil 3.19: Bina Girişlerinde Rampa Örnekleri	109
Şekil 3.20: Kent Mobilyaları	110
Şekil 3.21: Merdivende Rıht ve Basamaklar İle Basamak Ucundaki Koruyucu Kaymaz Şerit ve Trabzanlar	111
Şekil 3.22: Aynı Yönde Devam Eden Merdivende Sahanlık Ölçüsü	112
Şekil 3.23: Farklı Yönde Devam Eden Merdivende Sahanlık Ölçüsü	113
Şekil 3.24: Merdivenlerde Duyumsanabilir (Hissedilebilir) Yüzeyler	114
Şekil 3.25: Merdivenlerde Duyumsanabilir (Hissedilebilir) Yüzey Ölçüsü	115

Şekil 3.26: Basamak Örnekleri.....	116
Şekil 3.26: Kaldırımdaki Bitkilendirmeden Dolayı 3. Yöne Eğimli Rampa.....	117
Şekil 3.27: Tek Yöne Eğimli Rampa.....	118
Şekil 3.28: Yola Paralel Rampalar.....	119
Şekil 3.29: Düzgün Rampa Örneği.....	120
Şekil 3.30: Rampa Genişlikleri.....	120
Şekil 3.31: Rampa Ölçüleri.....	121
Şekil 3.32: Rampalarda Dinlenme Sahanlığı Ölçüsü	122
Şekil 3.33: Kaldırım Kenarı Rampası Ölçüsü	123
Şekil 3.34: Kaldırım Kenarı Rampaları ve Taşıt Yolu	123
Şekil 3.35: Kaldırım Kenarı Rampalarında Hissedilebilir Yüzey Ölçüsü.....	124
Şekil 3.36: Rampalarda Güvenlik.....	125
Şekil 3.37: Geniş ve Dar Refüjde Yaya Geçidi Ölçüleri.....	128
Şekil 3.38: Koruyucu Ada Örneği	129
Şekil 3.37: Merdiven Eğitiminde Hareket Eden Eğik Asansör	135
Şekil 3.38: Enerji Kaybını Önlemek İçin Alt Geçit Örneği.....	136

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 3.1: Eşdüzey Kaldırım.....	87
Fotoğraf 3.2: Hissedilebilir Yüzey Kaplamalı Kaldırım Örneği	89
Fotoğraf 3.3: Yaya Yolu Kaplamaları	103
Şekil 3.15: Uyarıcı İşaretler.....	105
Şekil 3.16: Görme Engelliler İçin Uyarıcı İşaretler.....	106
Şekil 3.17: Engelliler İçin Merdiven Örneği	107
Fotoğraf 3.4: Butonlu Yaya Geçidi.....	127
Fotoğraf 3.5: Işık Kontrolsüz Hemzemin Yaya Geçidi	130
Fotoğraf 3.6: Hemzemin Yaya Geçit Örnekleri.....	131
Fotoğraf 3.7: Hemzemin Yaya Geçitlerinde Hissedilebilir Yüzey.....	132
Fotoğraf 3.8: Hemzemin Yaya Geçitlerinde Güvenlik.....	133
Fotoğraf 3.9: Rampalı Üst Geçit.....	134
Fotoğraf 3.10: Merdiven Eğitiminde Hareket Eden Eğik Asansör.....	135
Fotoğraf 3.11: Konya İlinde Engelliler İçin Kaldırım ve Bina Tasarım Örnekleri	139
Fotoğraf 3.12: Alanya İli Engelliler İçin Park Düzenlemesi	140
Fotoğraf 3.13: Ankara Sincan’da Engelliler İçin Kaldırımda Hissedilebilir Yüzey Örneği.....	141
Fotoğraf 3.14: Gebze’de Engelliler İçin Kaldırma Hissedilebilir Yüzey Döşenmesi.....	143
Fotoğraf 3.15: Ankara Polatlı Belediyesi Engelliler İçin Kaldırımlara Hissedilebilir Yüzey Döşenmesi	144
Fotoğraf 3.16: Antalya Belediyesi Engelli Vatandaşlar İçin Ücretsiz “Alo Engelsiz Taksi” Uygulaması Başlattı	146
Fotoğraf 3.17: İstanbul İli Engelli Vatandaşlar İçin Kaldırım, Park, Tuvalet ve Tesis İçi Düzenleme Örnekleri.....	148

Fotoğraf 3.18: Ankara Çankaya Belediyesi Engelli Vatandaşların Rahatlığı İçin Gerekli Yol Çalışması	149
Fotoğraf 3.19: Ankara Keçiören Engelli Vatandaşlar İçin Park Düzenlemesi Örneği	151
Fotoğraf 3.20: Balıkesir Burhaniye’de Engelli ve Yaşlı Vatandaşların Üst Geçitlerden Yararlanabilmeleri İçin Asansör Örneği	153
Fotoğraf 3.21: Adana İli Engelli Vatandaşlar İçin Hissedilebilir Kaldırım Yüzey Yapımı.....	154
Fotoğraf 3.22: Bursa Kestel’de Engelli Vatandaşlar İçin Hissedilebilir Kaldırım Yüzey Uygulaması.....	155

GİRİŞ

Her insan belirli bir biçimde işleyen fiziki bir yapı ile dünyaya gelse de bu yapı nitelikleri yönünden birbirinden farklılık gösterir. Bu farklılıklar olumsuzlukları içerdiği zaman engelleri oluşturur. Engel, bireyin yaşına, cinsiyetine ve sosyo-kültürel etkenlere bağlı olarak oynayacağı rolleri yetersizlik yüzünden gereği gibi oynayamaması halidir.

Bedensel engelliler; görme, işitme, konuşma, ortopedik engelliler ve sürekli bakım gerektirenlerdir. Toplumumuzda ve kültürümüzde bedensel yapının olumlu özelliklerine önem verilmektedir. Bu nedenle bedensel engeli olan bireylerin hem engelin getirdiği sınırlılıkların üstesinden gelmesi gerekeceği gibi hem de diğer kişiler tarafından da kabul edilebilmek için mücadele vermeleri gerekmektedir.

Bedensel engelli olanlara yönelik olumlu tutumların varlığı kabul edilmekle birlikte Wright ve Kutner'in (1983) araştırmalarında bu kişilere yönelik basmakalıp, önyargılı ve reddedici görüşler saptamışlardır. Bu olumsuz tutumların kültürlere özgü olmadığı, ancak gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere oranla bedensel engellilere yönelik daha olumlu sayılabilecek tutumlarla karşılaştığı Le Compte ve Le Compte'un (1966) araştırma bulguları ile de desteklenmiştir (Akt. Özyürek, 1988).

Özürülür İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü işbirliği ile 2002 yılında yapılan Türkiye Özürülür Araştırma sonucuna göre, özürülülük oranı %12.29 olarak tespit edilmiştir. Buna göre Türkiye'de yaklaşık 8.5 milyon özürülür bulunmaktadır. Dolayısıyla özürülür konusu aileleri ile birlikte düşünüldüğünde toplumun yarısını ilgilendirmektedir. Toplumun yarısını ilgilendiren bir konuda yasal ve yapısal düzenlemelerin yapılması zorunlu hale gelmiştir.

Engelliler ile ilgili dünyada kapsamlı yasal düzenlemeler 1945 yılında Birleşmiş Milletlerce herkes için eşitlik kapsamında engelli haklarının artırılması, iyileştirilmesi çalışmaları ile başlayarak, 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde eşitlik ilkesi ile de engellilerin hakları gündeme getirilmiştir. Birleşmiş Milletlerce, 1950 yılından itibaren engelliler ile ilgili iyileştirme, topluma

katılımın artırılması, özürlü hakları ile ilgili bir dizi eylem planları hazırlanarak, tüm ülkelerin kendi yasalarında gerekli düzenlemeler yaparak hayata geçirmeleri konusunda gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

Birleşmiş Milletlerce en son imzaya açılan ve Türkiye tarafından 03.12.2008 tarihinde imzalanan ‘Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin amacı, engellilerin tüm insan haklarından, temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmektir. Bu sözleşme, engellilere yönelik hakların iyileştirilmesi, geliştirilmesi, toplumdaki statülerinin güçlendirilmesi noktasında önemli katkı sağlayacaktır. 50 maddeden oluşan sözleşme, "genel ilkeler, genel yükümlülükler, eşitlik-ayrımcılık yasağı, erişilebilirlik, eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, siyasi ve kamusal yaşama katılım" gibi çeşitli konular içeren engellilerin haklarını ve taraf devletlerin bu konudaki yükümlülüklerini düzenlemektedir.

Engelli haklarına ilişkin bu sözleşmenin 9. Maddesi erişilebilirliktir. Taraf devletlerin, engellilerin bağımsız yaşamalarını ve toplumun tüm alanlarına tam katılımını sağlamak ve diğer bireylerle eşit bir şekilde fiziksel çevreye, binalara, yollara, ulaşım araçlarına ve okullara, evlere, sağlık tesislerine, işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesislere erişimleri ile kentsel mekanlarda halka açık olan veya halka sunulan diğer tesisler ve hizmetlerden yararlanmalarını sağlamak için uygun tedbirleri almakla yükümlüdürler. Ayrıca erişime yönelik engellerin saptanması ve ortadan kaldırılması gibi yükümlülükleri de vardır. 24. Maddesi eğitim hakkındadır. Taraf devletler bireylerin eğitim hakkını, fırsat eşitliği kapsamında ayrımcılık yapılmadan, eğitim sisteminin her seviyede engellileri de içine alarak ömür boyu öğrenim olanağı sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülükler kapsamında, Türkiye’deki engellilerin eğitim ve erişilebilirlik ile ilgili genel durumuna bakmak gerekir.

Türkiye’de genel nüfusun %12.9’u okuma yazma bilmezken, engellilerde bu oran %36.3 olup 3 kat daha fazladır. Bu sonuç, hiç eğitim alamayan engelli birey oranının diğer bireylere göre oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Yine Türkiye’de genel nüfusun %5.1’i yüksek okul veya fakültede okurken, engellilerde

bu oran %1.8'e düşmektedir. Ayrıca engellilerin %68'i düzenleme yapılmayan çevrelerindeki engeller nedeniyle engelli hale gelmektedirler.

Türkiye'nin erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik konusunda gerekli yapısal düzenleme yapma yükümlülüğü, taraf olduğu ve imzaladığı uluslararası sözleşmeler gereği olmakla birlikte, kendi ulusal mevzuatı da bu düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. 5378 sayılı Özürlüler Kanununun geçici 2'nci maddesine göre, kamu kurum ve kuruluşlar ile yerel yönetimlere, yapılı fiziksel çevrenin engellerden arındırılarak erişilebilir duruma getirilmesi için 7 yıllık süre tanınmıştır. Bu süre 2012 yılında sona erecektir. Ancak bu konuda yeterli çalışmalar yapıldığı söylenemez.

Bu çalışmada bedensel engelliler ile yerel yönetimlerin ilişkisi incelenmiştir. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde bedensel engelli kavramı, ikinci bölümünde yerel yönetim kavramı ve üçüncü bölümde de yerel yönetimlerin bedensel engellilerin hayatlarını kolaylaştırmak için yapması gereken uygulamalardan bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL OLARAK BEDENSEL ENGELLİLER

1.1 Engellinin Tanımı

Özür kelimesi “mani”, “engel” kelimesi ile eş anlamlıdır. Ancak özür kelimesinin anlam karşılığı Türkçe sözcüklerde “engelli” olarak verilmemiştir. Özür kelimesinin diğer bir anlamı “bir kusurun, kabahatin elde olmadan mecburen yapıldığını söyleyerek bu kusur ve kabahatin sebebini kabul ederek af edilmesi için ileri sürülen sebep”tir. “Özür kelimesinin anlamı ise sakat, eksik, kusurlu tarafları olan anlamındadır¹. Özür insan, tedavisi/düzeltilmesi mümkün olmayan ancak rehabilite edilebilen insan olarak kabul edilmektedir. Özür, ferdin zihinsel ve/veya bedensel fonksiyonlarındaki kayıplar sonucu ortaya çıkan sınırlılıkları/kısıtlılıkları ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır².

Özürler için eskiden beri sakat ve/veya yakın geçmişte sakat yerine daha fazla engelli kelimesi kullanılmaktaydı. Ülkemizde yapılan yeni düzenlemelerle, özürün tanımı yeniden gözden geçirilmiş ve daha kapsamlı hale getirilmiştir. Daha önceden özür, "bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinde belirli oranda fonksiyon kaybına neden olan organ yokluğu ve bozukluğu sonucu, toplumsal rolünü gerçekleştirebilmesi için bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi" olarak ele alınırken bugün "doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi " olarak tanımlanmaktadır³.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 1980 yılında yayınlamış olduğu bildirgesinde özürle ilgili temel kavramları aşağıdaki şekilde tanımlamıştır. Hastalık

¹ İzmir Büyükşehir Belediyesi, **Engellinin El Kitabı**, İzmir: Semih Ofset, 2002.

² S. R. Whyte ve B. Ingstad, "**Disability and Culture: An Overview**", (Edit. R. Whyte ve B. Ingstad), Disability and Culture, California: University of California Press, 1995.

³ Ali Seyyar, "**Özürün Tanımlanmasındaki Sosyal Faktörlerin Önemi**", 2008, http://www.tsd.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=567&Itemid=2998, Erişim Tarihi: 15.02.2012.

sonuçlarına dayanan ve sağlık boyutuna ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflandırma yapılmış, özürlülük için aşağıda sunulan üç ayrı kategoride tanım geliştirilmiştir⁴:

- **Yetersizlik (Impairment):** Fizyolojik, psikolojik veya anatomik yapının fonksiyon kaybı, ya da normalden sapması halidir. Bu tanım, organ düzeyindeki bozuklukları ifade eder, hastalığın belirti ve bulgularını içerir.
- **Özürlülük (Disability):** Sağlığın bozulması sonucu oluşan yetersizlikten dolayı herhangi bir yeteneğin normale oranla azalması veya kaybedilmesidir. Bu tanım bireysel düzeydeki fiziksel ve zihinsel yeti kaybını ifade eder.
- **Engellilik (Handicaped):** Yetersizlik veya özürlülük nedeniyle kişinin, yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel düzeyine göre normal kabul edilen yaşam gereklerini yerine getirememesi durumudur.

Örnek verilecek olursa; yetersizlik “iç kulağın zarar görmesi“, özürlülük “sözlü iletişimi duyma ve anlamada yetersizlik“ ve engellilik “öğretmenlerin işitme engelli çocuklarla nasıl çalışacaklarını bilmedikleri için eğitimde meydana gelen eksiklikler” şeklinde açıklanabilir⁵.

Ülkemizde 01.07.2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan Özürlüler Kanunu’nun 3. Maddesi’ne göre; “Özürlü, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerini ihtiyaç duyan kişiyi⁶” ifade etmektedir.

4857 sayılı İş Kanunu’nda düzenlenen özürlü istihdamından yararlanabilecek olanlar “Özürlü, Eski Hükümlü ve Terör Mağduru İstihdamı Hakkında Yönetmelik” in 3. Maddesi’nde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; “Engelli; bedensel, zihinsel,

⁴ Belgin Gençosmanoğlu ve Hülya Altıntaş, “Nörolojik Rehabilitasyon”, Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi, Cilt: 2, Sayı:1, 1999, s. 56-62.

⁵ **Özürlüler Haftası (10-16 Mayıs 2008)**, <http://www.saglik.gov.tr/extras/birimler/tedavi/hafta.htm>, Erişim Tarihi: 15.02.2012).

⁶ Özürlüler Kanunu, **Resmi Gazete**, 01.07.2005, m. 3

ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerindeki engelleri nedeniyle çalışma gücünün en az %40'ndan yoksun olduğu sağlık kurulu raporuyla belirlenenlerdir ifadesiyle engelliler tanımlanmaktadır.

1.2 Engellilik Türleri

Engellilik türleri; değişik sebeplerden dolayı engelliliklerini veya rahatsızlıklarını farklı biçimde yaşayan veya hisseden kişilerin içinde buldukları özel durumdur. Engelliliğin farklı biçimlerinin ve yansımalarının belirli esaslara göre tasnif edilmesidir. Örneğin: Ortopedik Engelli (Sakatlık); Görme engelli (Körlük); İşitme engelli (Sağırılık); Konuşma engelli (Kekemelik); zihinsel engelli (Geri Zekâlılık); ruhsal özür (Ruh ve Akıl Hastalıkları: Paranoya; Şizofreni; Nevroz); Davranış Bozukluğu: Manevî Özür (Manevî Özür); Panik Bozukluk⁷.

Engel türlerinin sınıflandırılmasına ilişkin çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. T.C. Başbakanlık Özür (Manevî Özür) İdaresi Başkanlığı engelliliği altı ana başlık altında incelemektedir⁸:

1. Ortopedik Engelli
2. Görme Engelli
3. İşitme Engelli
4. Dil ve Konuşma Engelli
5. Zihinsel Engelli
6. Süreğen Hastalık

Diğer bir sınıflandırmada ise özür (Manevî Özür) bedensel, zekâ ve ruhsal özür (Manevî Özür) olarak iki ana grupta incelemektedir⁹:

⁷ Seyyar, a.g.m.

⁸ **Türkiye Özür (Manevî Özür) Araştırması 2002**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Özür (Manevî Özür) İdaresi Başkanlığı Ankara, Temmuz, 2004.

⁹ Hasan Usta, **Bedensel Özür (Manevî Özür) Olmanın Sebepleri (Görme-İşitme ve Ortopedik Özür (Manevî Özür))**, İstanbul, 1992.

1. Bedensel Engelli

- a. Görme Engelliler
 - i. Az gören
 - ii. Kör
- b. İşitme Engelliler
 - i. Ağır işiten
 - ii. Sağır
- c. Konuşma Engelliler
- d. Ortopedik Engelliler
- e. Sürekli Hastalığı Olanlar

2. Zihinsel ve Ruhsal Engelli

- a. Zihinsel Engelliler
 - i. Öğrenme Güçlüğü Olanlar
 - ii. Eğitilebilir Zihinsel Engelliler
 - iii. Öğretilebilir Zihinsel Engelliler
 - iv. Klinik Bakıma Muhtaç Olan Engelliler
- b. Ruhsal Engelliler
 - i. Duygu Güçlüğü Olanlar
 - ii. Suçlu veya Suça Yönelmişler.

Bu çalışmada ise engellilik fiziksel ve zihinsel olarak ikiye ayrılarak açıklanacaktır.

1.2.1 Fiziksel Engelli

Fiziksel engellilik doğuştan olabileceği gibi sonradan da çeşitli nedenlerle oluşabilen özürllüklerdir. Fiziksel engellilik; görme, işitme, konuşma ve ortopedik özürllük başlıkları altında aşağıda yer almaktadır.

1.2.1.1 Görme Engelli

Görme yetersizliği, göz ve görme ile ilgili organlarda, yapısal bozukluk ya da isleyiş bozukluğu olması sonucu, gözün işlevini yerine getirememesi yani görememesidir¹⁰.

Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı ya da bozukluğu olan kişilerle göz protezi kullananlar, renk körlüğü ve gece körlüğü olanlar görme engelliler grubuna girmektedir¹¹.

Yasal tanıma göre; gerekli düzeltmelerden sonra iyi gören gözündeki görme keskinliği 20/200 ya da az görme alanı 20 dereceden az olan kişiler kör olarak adlandırılırken, görme keskinliği 20/70 ile 20/200 arasında olan kişiler az gören olarak nitelendirilmektedir¹².

Görme engelli bireylerin çevreyi algılamaları çok zor olduğundan görme engelliler görme duyuları dışında kalan diğer duyuyla çevrelerini algılamaya çalışmaktadır. Burlingham görme engelli bireylerde bu algılama kaybı sonucunda, güvensizlik ve içe dönüklüğün oluşabileceğini savunmaktadır. Gulliford ise, görme engelli olmanın kişinin sosyal gelişimini engellediğini ileri sürmektedir.

Görme engelli bireyler çevreleri tarafından da farklı algılanmaktadır. Rusalem'in bu konuda yaptığı bir araştırmada, yüz üniversite öğrencisine görme engelli bireyleri nasıl algıladıkları sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplarda, insanların görme engelli bireyleri normalüstü hafızaya sahip olan, dokunma ve işitme duyuları diğer engelsiz insanlara göre daha yüksek olan insanlar olarak tanımladıkları tespit edilmiştir¹³.

¹⁰ Sevgi Öztürk, “İşitme, Görme ve Ortopedik Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Benlik Kavramlarının Özel Eğitim Okullarına veya Kaynaştırma Eğitimine Devam Etme Durumlarına Göre İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2006.

¹¹ Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, a.g.m.

¹² Tuba Tuncer, “Görme Yetersizliği Olan Çocuklar”, (Edit. Ayşegül Ataman) Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005.

¹³ Duyan Mağden ve İsmihan Artan, “Ankara İl Merkezindeki Orta Sosyo Ekonomik Düzeyde İlkokul ve Ortaokul Üçüncü Sınıfa Devam Eden Dokuz ve Ondört Yaş Öğrencilerinin Görme ve

Görme engelli bireyin görme derecesine bağlı olarak dış çevrede bazı gereksinimleri bulunmaktadır. Bu gereksinimleri şu şekilde özetlememiz mümkündür; öncelikle dış çevrede yansımanın ve parlamanın önlenmesi gerekli olup ayrıca, mekânlarda zıt renklerin ve hissedilebilir yüzeylerin kullanılması da görme engellinin yaşamını kolaylaştıracak tedbirler arasında bulunmaktadır. Buna ilave olarak, açık alanlarda düşük kaldırımların ve merdivenlerde görme engellinin tutunabileceği yerlerin bulunması da görme engellilerin günlük hayatlarına devam edebilmeleri açısından dış çevrede ihtiyaç duydukları gereksinimleri arasında bulunmaktadır¹⁴.

1.2.1.2 İşitme Engelli

İşitme engeli, bireyin işitme duyarlılığının gelişim, sosyal uyum, özellikle de iletişim kurmadaki görevlerini yeterince yerine getirememesi sonucunda ortaya çıkan durumdur. Bir başka deyişle; işitme engeli, çok hafif dereceden, çok ileri dereceye kadar farklılık gösterebilen işitme yetersizliği şeklinde tanımlanmaktadır¹⁵.

Fizyolojik görüş savunucularına göre işitme kaybı ölçülebilir niteliktedir. Bu görüşe göre sağır terimi, sesleri işitmede ağır ya da çok ileri durumu ifade ederken ağır işitmek; işitme kaybının diğer tüm kategorilerine işaret etmektedir. Ağır işiten bireyler ise, bir işitme cihazı ile ya da işitme cihazı olmadan sesleri işitebilmektedir. Ağır işiten bireylerin bir kısmı işitme cihazına gereksinim duyarken sağır olarak nitelendirilen bireylerin az bir kısmı her koşulda konuşmayı işitmede yetersizliğe sahiptir¹⁶. Ancak tüm işitme engelli bireylerde, dereceleri farklılık gösterse de işitme kalıntıları bulunabilmektedir İşitme cihazı kullanan engelli kişilerle tek ya da iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişiler bu gruba girmektedir¹⁷.

İşitme Engellilere Karşı Tavrılarının İncelenmesi", Ulusal Özel Eğitim Kongresi, Ankara: 11-12 Kasım 1992.

¹⁴ Gümüş D. Çağlayan, **"Kent İçi Toplu Taşımacılık Hizmetlerinde Özürlüler İçin Ulaşılabilirliğin Sağlanması"**, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Özürlüler Uzmanlığı Tezi, Ankara, 2001.

¹⁵ Çağlayan, a.g.m.

¹⁶ Gönül Akçamete, **"İşitme Yetersizliği Olan Çocuklar"**, (Edit. Ayşegül Ataman), Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005.

¹⁷ **Türkiye Özürlüler Araştırması 2002**, a.g.m.

İşitme engellilerin gereksinimleri bu kişilerin engel grubunun düzeyine göre farklılık göstermektedir. Ancak bu gruptaki bireylerin başlıca gereksinimleri, tehlike durumlarında uyarılmalarını sağlayacak donanımlardır.

1.2.1.3 Konuşma Engelli

Konuşma engellilerin sınıflandırılması değişik biçimlerde yapılabilmekte olup sese bağlı ve görüntüye bağlı olarak sınıflandırdığı ikili bir ayrım kullanmaktadır¹⁸. Sese bağlı konuşma özürleri olarak adlandırılan birinci grupta, geleneksel sesli sembolleri ya da ses dalgalarını kapsayan özürler bulunmaktadır. Görüntüye bağlı konuşma özürleri, konuşmanın yarattığı ışık dalgalarına ya da verdiği görüntüye bağlı engellerdir. Bu engeller ise, genellikle duruş, jest ve mimik özürleri olarak üçe ayrılmaktadır.

Dil ve konuşma engelli, grubu işittiği halde konuşamayanları, gırtlaklı alınanları, konuşmak için alet kullananlarla kekemeler, afazi, dil-dudak-çenedamak yapısında bozukluk olanları kapsamaktadır. Bu engel grubundaki kişilerin öncelikle konuşmalarının hızındaki bozukluk dikkati çekmektedir. Bu gruptaki bireyler ya hiç konuşamamaktadır ya da konuşmalarının akıcılığı bu engele sahip olmayan insanlara göre farklılık göstermektedir. Bu kişilerin ifadelerindeki bozukluklar da diğer göze çarpan durumlardandır¹⁹.

1.2.1.4 Ortopedik Engelli

Ortopedik engel; sinir sisteminin zedelenmesi, hastalıklar kazalar ve genetik problemler nedeniyle kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirememesi nedenleriyle oluşan hareket ile ilgili yetersizlikler olarak tanımlanmaktadır²⁰. Ayrıca el, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlarla, felçliler, serebral palsi, spastikler ve spira bifida olanların da bu gruba girdikleri

¹⁸ Yahya Özsoy, Mehmet Özyürek ve Süleyman Özipek, **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar**, Özel Eğitime Giriş, Ankara: Karatepe Yayınları, 2002.

¹⁹ **Türkiye Özürümler Araştırması 2002**, a.g.m.

²⁰ Gönül Kobal, **“Ortopedik Yetersizlikten Etkilenmiş Olan ve Sağlık Yetersizliği Olan Çocuklar”** (Edit. Ayşegül Ataman) Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005.

bilinmektedir²¹. Serebral palsi; beyin özürlü olarak adlandırılan hastalıktır. Buna ilave olarak, spastik çocuklar da bu grup kapsamında değerlendirilmektedir. Bu hastalığın başlıca sebepleri; doğum travmaları ile anne ve baba arasındaki kan uyuşmazlığıdır. Hastalığın uluslararası dilde ortak tanımı irsi ve ailevi olmayan, ölümlü sonuçlanmayan ve hareket kusuru ön planda olan çocukları kapsamaktadır. Bu tür engeli bulunanların diğer engeli gruplarından sayıca daha fazla olduğu dünya istatistiklerinde de kabul edilmektedir²². Bu yüzden anılan engeli grubu, engelliler arasında önemli bir yere sahiptir.

Birleşmiş Milletler, fiziksel engelli kişilerin kentsel mekândaki gereksinimlerini şu şekilde açıklamaktadır: Birleşmiş Milletlere göre, dolanma, tekerlekli sandalye kullanan kişiler için en önemli hareketlilik olarak kabul edilmektedir. Tekerlekli sandalye kullananların, manevra alanına gereksinimi olduğundan, bu gruptaki engellilerin diğer engeli gruplarından ve yürüyebilen engellilerden farklı gereksinimleri mevcuttur. Yardım alan tekerlekli sandalye hareketi, geniş dönme alanına ihtiyaç duyarken bağımsız olarak tekerlekli sandalye kullanan kişinin daha geniş bir alana ihtiyacı bulunmaktadır. Bu açıklamalar çerçevesinde kentsel mekânın bağımsız ve yardım alan tekerlekli sandalyenin hareketliliğine imkân verecek biçimde tasarlanmasının önemli bir zorunluluk olduğu açıktır.

1.2.1.5 Diğer Engelliler

Kalıcı rahatsızlıkları olan ve sürekli bakım ve tedaviye ihtiyaç duyan kişiler ile²³ yaşlılar, hamileler ve geçici engelliler bu grupta yer almaktadır. Toplumun küçük bir bölümünün engelli olduğunu kabul etmek yerine büyük bir bölümünün geçici engelli olduğunu kabullenmek daha doğru bir düşüncedir. Tam fiziksel yeteneğin geçici bir durum olduğu, buna karşılık bütün insanların şöyle ya da böyle yaşamlarının bir bölümünü sakatlıkla geçirdikleri bilinen bir gerçektir. İnsanlar, yük taşıırken, aşırı yorgunken, hamilelikte ya da yaşlılıkta çevreye uyumda zaman zaman zorluklarla karşılaşır. Dolayısıyla dış mekân tasarımı insanın fiziksel gücünü

²¹ Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, a.g.m.

²² Hıfzı Özcan, "Spastik Çocuklar" Aile ve Çocuk, İstanbul: Yıllık Dergi, 1986.

²³ B.Ç. Tipi, Engelliler İçin Mimari Düzenlemeler, İstanbul, 1998.

bütünüyle kullanabildiği durumlar yerine yukarıda sayılan geçici ya da sürekli engellilik durumları da göz önüne alarak planlanmalıdır.

1.2.2 Zihinsel Engelli

Zihinsel engelli birey; çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişi olarak tanımlanmaktadır²⁴. Zihinsel özürlülük aynı zamanda zekâ yaşı ile ilgili bir durumdur. Zihinsel engelli insanlar kendi yaşitlarına göre düşünme, karar verebilme, iş yapabilme, duygularını ifade edebilme ve sosyal ilişki kurabilme kapasitesi olarak yetersizdir²⁵.

Davranış Bilimleri Sözlüğü'ne göre, zihinsel engellilik; “sosyal ve çevresel ya da organik nedenlere bağlı olan normalin altında entelektüel gelişim” olarak tanımlanmaktadır²⁶. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere zekâ geriliği olanlar ve Down Sendromu olan kişiler de bu grupta yer almaktadır²⁷.

Zeka geriliği, zihinsel işlevler ve kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde görülen anlamlı sınırlılıkla olarak karakterize edilen bir yetersizliktir. Bu yetersizlik 18 yaşından önce başlar²⁸.

Zekâ geriliği sürekli bir durumdur. Zekâ geriliği olan kişi akranlarından dörtte bir ya da daha yüksek bir oranda yetersizdir. Zekâ geriliği doğumdan önce, doğum sırasında veya doğumdan sonraki gelişim sürecinde rastlanılabilir bir durumdur. Kentsel mekânda zihinsel engellilerin gereksinimleri de diğer engel gruplarına göre farklılık göstermektedir. Zihinsel engelli bireyler çevresel bir karışıklıkla karşılaştıklarında bu duruma uyum sağlamaları oldukça güçtür. Bu yüzden bu engel grubu için hizmette standardizasyon çok önemli olmakla birlikte bu

²⁴ Türkiye Özürllüleri Araştırması 2002, a.g.m.

²⁵ Hanife H. Yavaş, **Özürllülerin Kentsel Mekanda Hareketliliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2002.

²⁶ Yavaş, a.g.e.

²⁷ Türkiye Özürllüleri Araştırması 2002, a.g.m.

²⁸ Süleyman Eripek, **“Zekâ Geriliği Olan Çocuklar”**, (Edit. Ayşegül Ataman) Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2005.

kişileri dış çevrede yönlendirebilecek donanımların mümkün olduğunca açık ifadelerle hazırlanması gerekmektedir.

1.3 Kentsel Yaşam İçinde Engelliler ve Engel Çeşitleri

Başkalarının yardımına muhtaç olmadan günlük etkinliklerini sürdürebilen kişiye normal gözü ile bakılabilir. Bu tanıma göre engel, bir bireyin günlük hayata tam anlamı ile katılım ve uyum derecesini bozan, kısıtlayan, kronik bir eksiklik gibidir. Böyle eksiklikler kişisel (içte gelen) veya dışarıdan gelen bir olumsuzluk şeklinde olabilmektedir.

Kişisel engel, kişinin kendi özelliklerinden kaynaklanan bir eksikliktir, bu yüzden kişi toplumdan soyutlanamaz. Dışsal engel ise, bireyin çevresinden kaynaklanan bir eksikliktir; fakirlik, anne-baba yoksunluğu, geri kalmış bir bölgeden gelme, ırk ayırımı vb. Ayrıca depresyon nedeni ile insan engelli olabilir ve işini göremez hale gelir²⁹.

Bir bireyin birden fazla dışsal veya kişisel engeli olabilir. Bu engeller birlikte olabilir, ya da bu engellerden biri ikinci dereceden bir engele yol açabilir. Örneğin; anne yoksunluğu aslında bir dışsal engeldir, ama zamanla duygusal bir engele yol açabilir ki bu da kişisel bir engeli ifade eder. Kişisel engeller şöyle gruplanabilir³⁰:

1. Hareketle ilgili engeller:

- a. Çevrede hareket edememek,
- b. Vücut kısımlarının birbirine uyumsuzluğu,
- c. El hareketleri imkansızlığı,
- d. Egzersizlere karşı tahammülsüzlük.

2. Görmeyle ilgili engeller:

- a. Tam körlük,
- b. Kısmi körlükler,

²⁹ Ş. Bilir, **Özürlü Olma Ne Demektir**, Ankara: Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri, 1986, s. 1.

³⁰ Bilir, a.g.e., s. 2.

3. İletişimle ilgili engeller:

- a. İşitme kaybı,
- b. Konuşma bozuklukları,
- c. Okuma güçlüğü,
- d. Yazma yetersizliği.

4. Sistem hastalıkları:

- a. Sindirim sistemi hastalıkları,
- b. Boşaltım ile ilgili hastalıklar,
- c. Ağır kalp, dolaşım sistemi hastalıkları,
- d. Hayat kurtarıcı bir makineye bağlı olma.

5. Zihinsel engeller:

- a. Doğuştan zeka gerilikleri,
- b. Sonradan oluşan zeka gerilikleri,
- c. Öğrenme güçlüğü,
- d. Bilinç kaybı,
- e. Bellek kaybı,
- f. Yön tayini bozukluğu.

6. Duygusal engeller:

- a. Psikozlar,
- b. Nevrozlar,
- c. Davranış bozuklukları,
- d. Alkol ve ilaç alışkanlıkları,
- e. Anti- sosyal davranışlar,
- f. Duygusal bakımdan gelişme geriliği.

7. Engellenmesi güç olanlar:

- a. Vücutun bir kısmında fiziksel kusur,
- b. Deride yara izi veya bir deri hastalığı,
- c. İstem dışı hareketler (tik, korea, atetoz),
- d. Ses çirkinliği, cildin fena kokusu, nefes kokusu.

8. Gözle görülemeyenler:

- a. Devamlı tedavi gerektiren metabolik hastalıklar (diyabet, kistik fibrozis),
- b. Travmalara karşı aşırı duyarlı olan hastalıklar (hemorajik hastalıklar, bazı kemik hastalıkları),
- c. Tekrarlayan hastalıklar (migren, astım),

9. Yaşlılığa bağlı engeller:

- a. Derinin buruşup sarkması,
- b. Fizik ve mental fonksiyonların yavaşlaması,
- c. Belleğin zayıflaması.

Tablo 1.1: Engelli Nüfusun Engel Gruplarına Göre Dağılımı³¹

ENGEL GRUBU	TOPLAM	ERKEK	KADIN
Ortopedik	1,25	1,48	1,02
Görme	0,60	0,70	0,50
İletişim	0,75	0,89	0,61
Zihinsel	0,48	0,58	0,38
Diğer	9,70	8,05	11,33
TOPLAM	12,29	11,10	13,45

Kentsel yaşam içerisinde kent mekanlarından en çok etkilenen ve hareket kısıtlılığına maruz kalan engelli grupları bedensel ve/veya ortopedik engelliler ve görme engellilerdir. Tez çalışmasında bedensel engelliler başlığı altında araştırma yapılmıştır. Diğer görme, konuşma, işitme, zihinsel ve ruhsal-duygusal engelliler bu araştırmanın kapsamı içine alınmamıştır.

³¹ K. Bulan, B. Yerliyurt, G. Genç ve H. İncekara, **Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma**, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul, 2007, s. 395.

1.4 Engelli İnsanların Kent Yaşamındaki Yerinin Tarihsel Gelişimi

Engelli insanın, kentsel yaşam içerisindeki konumunu, toplumların ve kentlerin tarihsel gelişiminden yola çıkarak değerlendirmek gerekir.

İnsan bugüne uzun zaman aralıkları ile üç büyük teknolojik devir geçirerek ulaşmıştır. Birincisi, binlerce yıl önce en ilkel araçları kullanmayı ve barınmayı öğrendiği devirdir. İkincisi, Neolitik toplum ve uygarlıkların temeli olan tarım yaptığı ve hayvanları evcilleştirdiği devirdir. Üçüncüsü ise içinde olduğumuz zamanda, Endüstri Devrimi'ne koşut olarak geliştirdiği hızlı teknolojik gelişme devridir.

Kentlerin gelişiminde, özellikle endüstri devrimiyle birlikte, büyük gelişmeler olmuştur. Ticaret ve ekonominin gelişmesi, hızlı kentleşme ve teknolojik gelişmeler kentlerin hızlı bir şekilde yapılanmasını desteklemiştir. Kentlerin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte, bina teknolojileri de insanlara farklı olanaklar sunmaya başlamıştır. Mimarların, kentsel tasarımcıların, endüstriyel ürün tasarımcılarının bu anlamda engelliler için düzenlemeler yapmaları da bu dönemlerde başlamıştır.

Yaşadıkları iç mekanlardan dışarıya açılmaya her türlü açık alanları, sinema, tiyatro vb., eğlence, dinlenme aktivitelerini kullanmaya hakları vardır. İlkel çağlardan beri yok edilmesi gereken birer yaratık olarak görülen engellilere, toplum içerisinde yaşamsal haklarının tanınması-haklar mücadelesi kapsamında-onların da, daha doğuştan diğer bireylerle eşit haklara sahip oldukları bilincinin yaygınlaşması yüzyıllar almıştır.

M.Ö. 6 000 - 5 000 yıllarında ilkel topluluk düzeninden tarım, avcılık ve hayvancılıkla beraber toplumsal düzene geçilmiş ve insana bakış açısı da değişmiştir. Bu dönemde ki toplumlarda, savaş ve avlanma gibi önemli durumlarda bireyin bir işe yaraması gerektiğinden, sakat doğanlara ya da sakatlananlara karşı sert tepkiler

gösterilmiştir. Bu çağlarda savaş ve üretime katılamayacak durumda doğanların hemen ortadan kaldırılması yoluna gidilmiştir³².

M.Ö. VI. Yy.'da Sparta'da bütün engelli çocukların ortadan kaldırılması Solon ve Lykurgus tarafından yasalaştırılmıştır. Roma pazarlarında bu çeşit çocukların içine konarak dağ başlarına ya da nehirlere bırakılacakları sepet ve çömlükler, olağan eşya gibi serbestçe satılmıştır. Eski Germen kabilelerinde sakat doğan çocuğu babanın suda boğarak öldürmeye yetkisi olduğu düşünülmüştür. Bugün bile, Afrika, Güney Pasifik Adaları, Avustralya ve Alaska yerlileri arasında bu türden durumlara rastlanmaktadır³³.

Engellileri yok etme düşünceleri ve davranışları, daha sonraki dönemlerde yerini, daha insancıl tutum ve davranışlara bırakmıştır. Engellilere bakış açısı daha yumuşamıştır. Anne ve babaların çocukları üzerindeki bu koşulsuz haklarını sınırlandırmaya ilk girişenler, M.Ö. VIII. Yy..da sakat sanılarak ölüme bırakıldıkları söylenen Remus ve Romulus'tur. Onların zamanına kadar, anne ve babalar çocuklarının sağlık ve sağlıklarından şüpheye düşünce, hiçbir kayıtle bağlı olmadan, onları ortadan kaldırmaya yetkiliydi. Remus, sakatlığından şüphe edilen çocuğun, ancak üç komşu tarafından incelendikten sonra ortadan kaldırılıp kaldırılmayacaklarına karar verebileceğini yasalaştırarak, bu yetkiyi sınırlamıştır³⁴.

Bugünkü Batı Uygarlığının kaynağı olan Eski Yunan'da (M.Ö. IV. yy.), sakatlara karşı izlenen tutumun farklı olduğu görülmektedir. Eflatun (Platon) Cumhuriyetinde sakatlara toplum içinde hiçbir yer vermemişse de, Yunan Tarihi, sakatların bu toplulukta daha saygıdeğer bir yerleri olduğunu göstermektedir. Yunanlılar genellikle, tanrıların kızıp sakatladığı bir kula sonradan acıyarak, kendilerini başka yoldan ödüllendirdiklerine inanırlardı. Örneğin, Tiresias ve Phinus kehanet yeteneklerini buna borçluydular. Demodocus, müzikteki ustalığını tanrıların acıması nedeniyle kazanmıştı³⁵.

³² M. Enç, **Eski Toplumlarda Körler, Görme Özürlüler Gelişim**, Ankara: Uyum ve Eğitimleri, 1972, s. 1.

³³ Enç, a.g.e., s. 1.

³⁴ Enç, a.g.e., s. 2.

³⁵ Enç, a.g.e., s. 2-3.

Uygarlığın geliştikçe, insanların engellilere karşı daha yumuşak duygular taşımaya başladıkları görülmektedir. Japonya'da imparatorlar (Mikado), körleri bir çatı altında toplayarak bunlara, imparatorluk tarihini ezberletmiş ve bu bilgilerin ayaklı bir kütüphane şeklinde kuşaktan kuşağa geçmesini sağlamışlardır. Masörlük de eski zamanlardan beri Japonya'da sadece körlerin geçimini sağladıkları bir meslek olmuştur.

Hindistan'da M.Ö. VI yy..da, Buda (Gautama) "acı çeken yaratıkları kurtarıp, körler için ışık ve şifa verici olmanın" dilekleri arasında bulunduğunu söylerdi. Tarihte bilinen ilk acizler evinin Budist krallardan Asoka'nın olduğu bilinmektedir. Bu konuda Hintlileri, Mısır ve İbraniler izleyerek engellilerin yok edilmesini yasalarla yasaklamıştır. Yunanlı şair Hesiodos'un (M.Ö. VIII. yy.) "Körler Memleketi) adını verdiği Mısır, körlüğün nedenleri ve göz hastalıkları üzerinde, çok eski zamanlarda bile birçok bilgiye sahiptir³⁶.

Engellilere karşı toplumların tutum ve davranışlarında önemli değişimlerin geniş ölçüde gerçekleşebilmesi için Hıristiyanlığın yaygınlaşmasını beklemek gerekmiştir. Sakat ve zayıflara karşı merhamet ve şefkat gösterilmesini telkin eden ve öncelikle zulme uğrayanların sığınağı olarak doğan Hıristiyanlıkta kilise, sakatların ve engellilerin koruyucusu olmuştur. Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarda sakat ve muhtaçların tapınmaya gelen dindarlardan sadaka toplamaları din adamlarınca teşvik edilmiştir.

Yoksul ve sakatları tapınakların kapısından uzaklaştırarak bakımlarını daha yeterli bir örgüte bağlamak için, M.S. 36'da St. Babil Kapadokya'da "Hospital" denilen ilk misafir evini kurmuştur. Kısa bir süre içinde bu çeşit kurumlar bütün Akdeniz bölgesine yayılmıştır. Sakat ve yoksullar burada bir sığınak bulmuş ve beslenmişlerdir³⁷.

Ortaçağda engelli ve güçsüzlerin korunmasına ilişkin dinsel kurumlardan birisi de manastırlardır. Bütün sakatların manastır çatısı altında barınmalarına izin verilir ve mutfaklardan karınlarını doyurmaları sağlanırdı.

³⁶ Enç, a.g.e., s. 3.

³⁷ Enç, a.g.e., s. 4.

Krallar kilisenin nüfuz ve gücünü kırmak için savaşa girdiklerinde, sakat ve kimsesizlere ayrılıp kiliseye bağlı bulunan vakıflara da el uzatmışlardır. Böylece bunların bakım sorumluluğu da yavaş yavaş devlet güvencesi altına alınmıştır. Bu konuda ilk adımı atan Alman Kent Cumhuriyetleri olmuştur, 1256'da Hannover ilk "hospital"ini kurmuştur³⁸.

İslam geleneği içinde de körlere dini bazı görevler tanınmıştır. Kur'anı ve öteki dinsel metinleri ezberleyerek dinsel törenlerde okumak, körlere yapabileceği uygun işler arasında sayılırdı. İslamiyet, özürsüz ve yoksullara yardım işini fitre ve zekat gibi daha ölçülü ve sürekli bir uygulamaya bağlamıştır³⁹.

Daha sonraki dönemlerde endüstri devrimiyle birlikte engellilere devletler tarafından daha çok önem verilmiş ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında zorunlu olarak savaşa katılmayan engelliler üretimin içerisinde yer almaya başlamıştır. Bugüne kadar geçen süre içerisinde ise engellilerin konumları toplumsal yaşamın gelişmesine paralel olarak çok fazla olmasa da gelişmiştir.

1.5 Engelli İnsanların Yaşamını ve Kente Uyumunu Kısıtlayan Etkenler

Engelli insanların diğer insanlar gibi bazı sosyal ihtiyaçları vardır. Ancak engellerinden dolayı, birçok kısıtlama ile karşılaştıkları, toplum tarafından yanlış anlaşıldıkları ve çevreden gelen sosyal baskılardan dolayı da yalnızlığa itildikleri görülmektedir. Sosyal çevreden gerekli ilgiyi ve yardımı bulamayan engelli ise, daha birçok sınırlamalar ve etkenlerle yüz yüze kalmaktadır.

Bu etkenlerin belli başlıklar altında ele alınması gerekmektedir. Birçok etkenin olduğu gerçeğinden hareketle, engelli insanın yaşamını ve kente uyumunu kısıtlayan en önemli etkenler şu başlıklar altında incelenebilmektedir⁴⁰:

1. Fiziksel etkenler,

³⁸ Enç, a.g.e., s. 5.

³⁹ Enç, a.g.e., s. 6.

⁴⁰ E. Polat, **Özürsüzler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları: Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme**, Ankara: Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, 1998, s. 26.

2. Sosyal etkenler,
3. Ekonomik etkenler,
4. Diğer etkenler (yasal, eğitimsel, kültürel, teknolojik vb.).

1.5.1 Fiziksel Etkenler

Engelli insanın yaşamı, genel olarak konutundan başlayıp, yine konutunda son bulmaktadır. Konutunda ayrılıp, bahçe mekanına girdiği andan itibaren, engellinin gitmeyi hedeflediği işyeri, sinema, park vb. yerlere ulaşmak için bir dizi engelden geçmek zorundadır. Eğer kentsel mekanlarda engellilere yönelik yeterli fiziksel düzenlemeler getirilmemi ya da doğru uygulanmamış ise, kentsel yaşam, engelli için türlü sürprizlerle hatta tuzaklarla doludur.

Fiziksel çevre, hem kuramsal hem de uygulamalı olarak, mekanın devamlılığı ile birebir ilişkili bir kavramdır. Fiziksel çevrede engelsiz tasarımlar yapmak ve uygulamak, kullanılan mekanın devamlılığının sağlanması ve o mekanın erişebilirliği ile doğrudan bağlantılıdır. Böylece engelsiz mekanlara ulaşılır.

Toplumla bütünleşebilmenin, buradan hareketle kentle ve kentsel işlevlerle bütünleşebilmenin, engellilere özgürce ve bireysel olarak kullanabilecekleri fiziksel mekanlar hazırlamakla ve sunmakla başlayacağı söylenebilir. Eğer, engelli kişi mekanı tek başına kullanabiliyorsa ve mekan engelsiz ise kişi, bir anlamda engelli sayılmayacaktır. Bunun için ise tasarım ve planlama aşamasında, yolların, konut alanlarının, kamusal alanların ve yapıların, çalışma alanlarının ve dinlenme/eğlence/spor kullanışlarının en küçük ayrıntıda ele alınması ve buna uygun düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Birleşmiş Milletlerin hazırladığı engellilerin fırsat eşitliğinde kullanılacak standart kuralların 5. Maddesinde fiziksel çevreye erişmenin gerekli olduğundan bahsedilmektedir. Fiziksel çevrenin düzenlenmesinde yer alan mimarların tasarımcıların, mühendislerin ve diğer kişilerin profesyonelce fiziksel çevreye yaklaşmaları gerektiği ve bunun için ise daha tasarım aşamasında iken gerekli tedbirlerin ve düzenlemelerin alınmasının şart olduğu, fiziksel çevreye

erişebilirlik için gerekli standart ve normların getirilerek, yerel ölçeklerde maksimum kullanılabilirliğin sağlanabileceği anlatılmaktadır⁴¹.

Amerika'da ADA (Americans with Disabilities Act), engelli kentliler için bir insan hakları düzenlemesi olarak, fiziksel çevre açısından erişebilirliği gerekli ve şart görmüştür⁴².

Gleeson'un (1998) Golledge'dan (1991) alıntı yaparak belirttiğine göre, çağdaş Batı kentleri engelliler için başarısız fiziksel tasarımlar sunmuşlardır. Buna göre, engelli insanların fiziksel erişebilirlik problemleri doğal sınırlılıktan kaynaklanmaktadır ve engelli insanlar "bozuk mekanlarda" yaşamaktadır. Bu mekan onların dünyasıdır. Yine Gleeson (1998), Vujaković ve Matthews'u (1994) kaynak göstererek, engellilerin kendi mekanlarının tasarımcıları olduğunu belirtmiştir. Buna göre, engelliler doğuştan veya sonradan birtakım kısıtlar içerisinde yaşamakta ve çeşitli fiziksel objelerle ve yüzeylerle karşılaşmaktadırlar. Bu birebir karşılaşma sonucunda da doğal olarak tüm mekanı değiştirmek zorunda kalmaktadırlar⁴³.

Kentsel ölçekten mekansal ve yapısal ölçeklere inildiğinde de fiziksel anlamda kullanılabilirliğin sağlanması gerekmektedir. Bina iç kullanışlarının, giriş çıkışlarının, ulaşım araçlarının, kaldırımların, yolların, meydanların kısaca kara, deniz ve hava kullanımlarına ait tüm düzenlemelerin engellilere göre yapılması gerekmektedir.

Bedensel ve diğer engellilerin, yaşlıların, çocukların ve diğer kısıtlı kişilerin mekanı fiziksel olarak kullanmaları için aşağıdaki beş ana unsur gerekmektedir⁴⁴.

1. Yeterli genişlik,
2. Yeterli dönme alanı,
3. Yeterli yükseklik ve boy hizası,

⁴¹ United Nations, **Target Areas For Equal Participation**, The Standard Rules on The Equalization of Opportunities for Persons With Disabilities, New York, 1994, s. 22.

⁴² B. Gleeson, **A Place on Earth: Technology, Space and Disability**, Journal of Urban Technology, Volume 5, No: 1, New York, 1998, s. 91-92.

⁴³ Gleeson, a.g.e., s. 63.

⁴⁴ G. Andaç, **Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler**, Yapı Dünyası, Ankara, Şubat, 1997, s. 20.

4. Yüzeylerin özellikleri,
5. Yönlendirme ve uyarma için gerekli düzenlemeler.

Beş yeterlilik diyebileceğimiz bu özellikler fiziki mekanların engelliler için düzenlenmesinde oldukça önemlidir.

1.5.2 Sosyal Etkenler

Kaynakların dağılımının, sosyal olanaklardan faydalanmanın, kentsel yaşamın gerektirdiği tüm alanları kullanabilme hakkının eşit olarak paylaşılmasının sağlanması, sosyal bakımdan olduğu kadar yasal olarak da gerekmektedir.

Anayasamızın 42. Maddesi'nde "Devlet durumları sebebi ile özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır", 50. Maddesi'nde "bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar" ve " 61. Maddesi'nde de "Devlet sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisler kurar ve kurdurur" denilmektedir⁴⁵.

Ülkemizde 8-9 milyon arasında engelli birey bulunmaktadır. Toplum içerisinde yaşayan insanlardan 10 kişiden birinin engelli olması, engellilere getirilecek yaklaşımlardaki perspektif açısından önemlidir.

DPT'nin "Sakatlar İçin Politika Dokümanının önsözüne baktığımızda ülkemizdeki durum çok daha iyi değerlendirilebilir: Günümüz dünyasında, sosyal devlet anlayışının ulaştığı insani boyut, toplumun bütün fertlerinin bu hizmetlere eşit şekilde ulaşabilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Ülkemizdeki fiili duruma bakılırsa, devlet, sağladığı hizmetlerin sakatlara ulaştırılmasında, gerekli olan şartları yani imkanları henüz tam olarak oluşturamamıştır⁴⁶.

Engelli bireyin aile içi bağımlılıktan kurtularak ya da kurtarılarak sosyalleşmesinin sağlanması için, öncelikle aile içi baskıların kalkması ve bağımsız

⁴⁵ Polat, a.g.e., s. 30.

⁴⁶ DTP, **Önsöz**, Sakatlar İçin Politika Dokümanı, Ankara, 1990, s. 2.

yaşama koşullarının hazırlanması gerekmektedir. Toplumla bütünleşebilmenin diğer koşulları ise, eşit olanakların yaratılması ve engelli haklarının korunmasıdır⁴⁷.

Ölçen ve Ölçen'e (1991) göre, özürlü bireyin sosyalleşmesinde, temel varsayım sosyal devlet anlayışında yatmaktadır. İnsanlığa yaraşır yaşam biçimini güven altına almak ve kişiliğin serbestçe gelişiminin koşullarını yaratmak sosyal devletin temel görevleridir⁴⁸.

Gleeson'un (1998) Golledge'dan (1993) kaynak olarak belirttiğine göre, kentleşmiş toplum, engellileri kabul etmiş olan toplumdur⁴⁹. Sosyal bakımdan yetersiz olan bir toplumda, kişinin fonksiyonel yetersizliğinin kaçınılmaz bir sonucu olarak, engelli insanlara olan yaklaşımlarda yetersiz olmaktadır. Gleeson'un (1998) Hahn'dan (1986) kaynak olarak belirttiğine göre ise, Hahn, engelliler için sosyo-yapısal bir perspektifi savunmuş, engelli insanın sosyalleşmesinin sadece kapasite artırımları ile sağlanamayacağını, her türlü sosyal kurumların ve kanunların da olmasının gereğinden bahsetmiştir⁵⁰.

Bir toplumun ya da ülkenin gelişmişlik düzeyi, o toplumda ya da ülkede yaşayan azınlıklara karşı gösterilen davranış ve önemle birebir ilişkilidir. Engelliler kadar yaşlılar ve çocukların da sosyal ihtiyaçlarının sağlanması ve giderilmesi ortak bir olgu olarak ele alınmalıdır.

Sosyal kuruluşlar, dernekler, sivil toplum örgütleri ve temsilci kuruluşların, sosyal oluşumları etkileyici ve yönlendirici unsurlar olduğu gerçektir. Engellilerin "sakat" değil, -eğer toplum izin verirse-aktif görev yapabilecek insanlar olduklarının toplum tarafından kabul edilmesi, onları konumlarının değişmesinde önemlidir.

Özürlünün toplumla bütünleşik, bağımsız ve kendine yeter şekilde yaşayabilmesinin sağlanması için ayrıca şunların da sağlanması gerekmektedir⁵¹:

⁴⁷ A. Gündüz, **Bedensel Engelliler Gözü İle Ülkemizdeki Yaşam Koşulları ve Yerleşim Sorunları**, Diğerlerinin Konut Sorunları, Ankara, 1996, s. 321-322.

⁴⁸ M. Ölçen ve A. N. Ölçen, **Türkiye'de Özürlülük**, Özürlüler Hukuku, Ankara, 1991, s. 99.

⁴⁹ Gleeson, a.g.e., s. 92-93.

⁵⁰ Gleeson, a.g.e., s. 93.

⁵¹ Polat, a.g.e., s. 33.

- Aile sağlığı ve aile eğitimi,
- Genel eğitim koşulları,
- İstihdam durumu,
- Sosyal g¼venlik ve gelir eşitliği,
- B¼t¼nleřme (sosyal, ekonomik, fiziksel, k¼lt¼rel ve psikolojik).

1.5.3 Ekonomik Etkenler

Engelliler ve kent ilişkisindeki kısıtlamalardan biride ekonomik koşullar sonucu oluşan durumdur. Bireyin bireysel maliyetlerinden, ailenin toplumun ve ¼lkenin ekonomik maliyetlerine kadar giden bir dizi oluşumdan bahsetmek m¼mk¼nd¼r. Ekonomik gelişme d¼zeyi, eşit gelir dağılımı ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinin sağlanması için, bu maliyet sıralamasının girdi ve çıktılarının birlikte ele alınması gerekmektedir. Beklide bunun daha ileri bir boyutta ¼lkesel gelirlerin d¼zenlenmesinde bir ulusal ekonomi politikası olarak ele alınması gerekmektedir⁵².

Kentsel sosyal ve teknik alt yapı ve ¼st yapı oluşumlarının, bu bağlamda toplum yaşamına y¼kleyeceđi maliyetlerin en aza indirgenmesi, engellilerin yaşamsal ve toplumsal ihtiyaçlarının karşılanması için de gerek ve şarttır.

Engellilerin yaşamları zordur ve pahalıdır. İş bulmaları g¼ olan engellilerin, yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan parasal kaynağı nasıl bulacakları sorusu cevaplanması g¼leřen bir sorudur. Engellilerinde ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak istemeleri doğal bir davranıştır. Engellilerin 12 ve daha yukarı yaştaki n¼fusunun, iřg¼c¼ne dahil olan engelli n¼fusun %22.19'dur. Bu oran içinde bir işte çalışanların oranı % 19.60, iřg¼c¼ne dahil olup çalışmayanların oranı ise %2.59'dur. ¼z¼rl¼ n¼fusun %77.80'i ise iřg¼c¼ne katılmamakta ve hiçbir işte çalışmamaktadır.

¼lkemizde çeşitli yasal d¼zenlemeler engellilerin istihdamını sağlamaya y¼neliktir. Belirli sayıda işçi çalıştıran işverenlere belirli oranlarda engelli işçi

⁵² Polat, a.g.e., s. 34.

istihdam etme zorunluluğu getirilmesi ve İş Kurumunun mesleki eğitim vermeye yükümlü tutulması, alınan önlemlerden başlıcalarıdır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 99 Sayılı tavsiye kararında mesleki rehabilitasyon hizmetleri," sakatlıklarının kaynağı ve değeri ne olursa olsun ve hangi yaşta bulunursa bulunsun bütün engelli kişileri kapsamak ve onlara uygun iş hazırlayarak, makul bir iş edindirme ve bu işi sürdürme beklentisi içinde olmalarını sağlamak" olarak belirtilmektedir⁵³.

16 Mayıs 1987 yılında çıkartılan 19402 sayılı Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzüğün 2. maddesine göre, bedensel engelleri yüzünden çalışma güçlerini %40 ile %70'i arasında kaybedenler ile %70'inin üstünde kaybetmiş olduğu halde bir işte verimli çalışabilecekleri sağlık kurulu raporu ile belgelenenlerin istihdamının sağlanması öngörülmüştür⁵⁴. Bu doğrultuda 1475 sayılı İş Kanunumuzun 25. Maddesinin 1. Fıkrası, İşverenleri, engelli kimseyi meslek, beden ve ruhsal durumlarına uygun bir işte çalıştırmakla yükümlü tutmuştur. Tüzüğün 1997 tarih ve 22869 sayı ile değiştirilen 1. maddesinde "çalışma gücünün en az %40'ından yoksun olduğu sağlık raporu ile belgelenenler sakat sayılır" ibaresi yer almıştır⁵⁵.

10.7.1976 tarihli ve 15642 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2022 sayılı yasa ile çalışma gücünden mahrum ve durumlarına uygun bir işe yerleştirilemeyen 18 yaşını doldurmuş engellilere hastanelerden alınacak kalıcı iş görmezlik raporu doğrultusunda engelli aylığı bağlanmaktadır (VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik ÖİK. Raporu). 31 Ekim 1976 tarihli ve 15749 sayılı resmi gazetede yayınlanan "65 Yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz, kimsesiz ve sakat Türk Vatandaşlarına aylık bağlanması hakkında" yönetmeliğin 1. Maddesinde 65 yaşını doldurmuş iş görme ve çalışma gücünden yoksun olanlar ile, 65 yaşını dolduramamakla birlikte başkasının yardımına bağımlı olarak hayatını devam ettirebilecek olan malul ve durumlarına uygun işe yerleştirilemeyen işsiz engellileri

⁵³ ILO, **Türkiye Tarafından Onaylanan Sözleşmeler**, Ankara, Türk-İş, Yayın No: 137, 1980.

⁵⁴ A. K. Sayın, **Yasal Açıdan Sakat İşçi Kavramı ve İşçilerin Mesleki Rehabilitasyonu**, Sabahattin Zaim'e Armağan, İstanbul: İktisat Fakültesi Dergisi, 1994/B-3, C. 1-4, 1996, s. 373-380.

⁵⁵ S. Aytaç, **İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürlüler İçin Sosyal Yaşam Merkezi Projesi**, Sosyal Siyaset Konferansları, Prof. Dr. Turan Yazgan'a Armağan Özel Sayısı, 49. Kitap, İstanbul, 2005, s. 125-158.

bir gelire kavuşturmak amacıyla, 1.7.1976 gün ve 2022 sayılı yasaya göre aylık bağlanması hükmü yer almıştır. Böylece engellilerin istihdamı ve istihdam edilemeyenlerin belli bir gelire kavuşturulması yolunda kısmi bazı ilerlemeler gözlenmiştir⁵⁶.

24 Ekim 1998 tarihli ve 23503 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Özürlü ve Eski Hükümlülerin İstihdamıyla İlgili Yasa"da yapılan değişikliklerle yeni düzenlemelere gidilmiştir. Önceleri işverenlerin işyerlerinde çalıştıracakları engelli sayısı en az 50 işçiye karşılık %2 oranında iken, bu oranın yetersizliği nedeniyle 25.8.1971 tarihli ve 1475 sayılı (eski) İş Kanununun 25. Maddesinin (B) fıkrasının birinci ve ikinci bentlerindeki %2 oranı değiştirilerek, 50 ya da daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde %3 oranında engelli kimseyi uygun bir işte çalıştırmakla işverenleri hükümlü tutmuştur⁵⁷. Böylece ülkemizde daha çok engellinin istihdam edilmesine yardımcı olmak amacıyla kota tekniği uygulamasına gidilmiştir.

4857 sayılı İş Kanunu ile bu konuda yeni bir düzenleme yapılmış ve 30. maddeyi getirmiştir. Bir iş yerinde, bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin miktarının o iş yerindeki işçi sayısına oranı %6 olarak belirlenmiştir. Ancak engelliler için belirlenecek oranın toplam oranın yarısından az olmaması belirtilmiştir. 8.3.2004 tarihli Bakanlar Kurulu kararına göre;

1. Kamu İşyerlerinde: %4 engelli,
2. Özel Sektör İşyerlerinde: %3 engelli,

çalıştırmakla zorunlu tutulmuştur.

1.5.4 Diğer Etkenler: Yasal, Yönetsel, Eğitimsel, Sağıksal, Kültürel, Teknolojik

Engellilerin kentsel yaşam içerisinde karşılaştığı birçok kısıt ve sürpriz olması doğaldır. Bunlar, doğduktan sonra bireysel yada ailesel birçok kısıtla birleşerek fiziksel, toplumsal, ekonomik, kültürel, eğitimsel, sağıksal, teknolojik, politik, yasal,

⁵⁶ Aytaç, a.g.e., s. 125-158.

⁵⁷ M. Kutal, **Modern İş Bulma Fonksiyonu Olarak Mesleki ve Teknik Eğitim**, İİBK, Hizmet Etkinleştirme Seminerleri, Ankara, 1992.

mali,hukuki, dinsel, ruhsal birtakım engelleri de beraberinde getirmektedir. Bu sağlıksız oluşumlar, toplumdan topluma değiştiği gibi, toplumun, engelliye bakış açısıyla da farklılıklar kazanmaktadır.

Engelli ve kent ilişkisinde fiziksel, sosyal ve ekonomik etkenlerin ana etkileyenler olarak, engellinin kentsel yaşam içerisinde bir takım rolleri oynamasında kısıtlılıklara yol açtığını daha önceki bölümlerde incelemiştik. Engellinin kente uyumunun sağlanmasında bu üç ana etken dışındaki etkenlerden biri de eğitimidir. Engellinin örgün ve yaygın eğitim olanaklarından nasıl yararlandırılacağı sorusu bu aşamada önem kazanmaktadır. Cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eğitim olanaklarından faydalanması, özürünün kentsel yaşam içerisindeki konumunda önemlidir. Normal kız çocuklarının bile, hala okula zorla gönderildiği günümüzde, engelli çocuğun kız olmasının yarattığı olumsuzluk, eğitimsel açıdan oluşan kısıtlılığı ifade eder. Bu insanların eve hapsedilmeleri yerine, hayata uyum sağlayabilecekleri okullara, yada eğitim kurumlarına gönderilmesi gerekmektedir.

Başbakanlık Özürsüzlür İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre, Türkiye'de 8 milyon 341 bin 937 engellinin %36.3'ü okuma-yazma bilmemektedir. Engelliler arasında, ilkokul mezunlarının oranı %41, yüksekokula devam edebilenlerin oranı ise sadece %2.24'tür. Örgün eğitim verilen okulların özel alt sınıflarında, kaynaştırma sınıflarında, kaynak odalarında ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen özel eğitim, engellilerin eğitim ihtiyacını karşılayamamaktadır. Resmi örgüt özel eğitim kurumlarının sayısı 644 olup, bu kurumlarda toplam 39 bin 520 engelli öğrenciye 6 bin 811 öğretmen eğitim vermektedir.

1997 yılında Bakanlar Kurulu'nca onaylanarak hizmete giren 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esaslar düzenlenmiştir⁵⁸.

⁵⁸ T.C. Resmi Gazete, Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Kanun Hükmünde Kararnameler, Ankara, 1997, s. 7.

Eğitim olanaklarından yoksun kalan engelliler, iş yaşamında da yer alamıyor. Yetişkin engelliler için, meslek ve beceri kazandırma kursları, özel rehabilitasyon kurumları, iş eğitim merkezleri, yaşam evleri, toplum veya aile danışma merkezlerinin açılması ve bunların kullanılmasının sağlanması gerekir. Ayrıca zel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin koordinasyonunun sağlanması, özel eğitim okulları ve kurumlarının açılması, rehberlik ve araştırma merkezlerinin bir an önce açılmasının sağlanması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletlerin hazırladığı engellilerin fırsat eşitliğinde kullanılacak standart kuralların 6. Maddesinde her engelli bireyin eşit eğitim olanaklarından faydalanmasının şart olduğunun altı çizilerek, engelli bireyin eğitiminin ulusal eğitim planlamasının bir parçası olarak görmenin gereğinden bahsedilmektedir⁵⁹.

Engellinin sosyo-kültürel birtakım olumsuzluklara da uğraması doğaldır. Gelir düzeyinin farklı olması, geleneksel birtakım davranışlar, yerleşim farklılıkları, eğitim ve kültür düzeyinin farklılığı da bu bağlamda olumsuz etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyolojik ve psikolojik istemlerin aile ortamında karşılandığı göz önüne alınırsa, engellinin, dış dünyayı kendine veya yakınındakilere göre biçimlendirmeye çalışması normaldir. Eğer aile veya yakın çevresindeki insanların dünyaya bakış açıları geniş perspektifli ve olumlu ise, engelli bireyinde dış dünyaya bakış açısı geniş perspektifli olmaktadır⁶⁰.

Engellinin toplumla kaynaşabilmesi için aile içi baskının ortadan kalkması ve bağımsız yaşama koşullarının hazırlanması gerekmektedir. Eşit olanakların yaratılması ve engelli haklarının korunması ile de bu çalışmalar anlam kazanabilecektir.

Engelliye en çok kısıtlayan etkenlerden biride sağlık koşullarıdır. Gerek doğum öncesi gerekse doğum sonrasında, engelli bireyin kentsel yaşama ayak uydurması için gerekli sağlık koşullarının oluşturulması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu konuda en büyük görev devlete ve aileye düşmektedir.

⁵⁹ United Nations, a.g.m., s. 23.

⁶⁰ Polat, a.g.e., s. 37.

572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'nin 24. Maddesinde yeni düzenlemelerle birlikte, özür lülüğün erken tespiti ve rehabilitasyonu ile ilgili kararlar getirilmiştir⁶¹.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 9 Aralık 1975 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin devamında yer alan 3447 numaralı 13 maddeden oluşan "Özür lü Hakları Bildirisi"ni yayınlamıştır. Bildiride, sakat kişilerin topluma üretken bireyler olarak katılmaları konusunda olduğu kadar, toplumun da sakatlara karşı yükümlülükleri saptanmıştır⁶². 1992 yılında ise "3 Aralık" gününü tüm dünyada "Uluslararası Engelliler Günü" olarak ilan etmiştir. Böylece engellilerin tüm dünyada aynı günde ve bu günü izleyen haftada hatırlanmaları sağlanmıştır. 3 Aralık gününde yapılan etkinliklerle ve faaliyetlerle engellilerin tanışması ve kaynaşması da sağlanmıştır. Ülkemizde de bu gün çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde engellilerle ilgili olarak birçok dernek, federasyon ve organizasyonlar bulunmaktadır. Birleşmiş Milletlere bağlı DAA (Disability Awareness in Action) ve DPI (Disabled Peoples'International) en önemli ulusal organizasyonlardır. Ülkemizde de 1997 yılında kurulan Başbakanlığa bağlı Özür lü İdaresi Başkanlığı ve 1986 yılında faaliyetlerine başlayan Türkiye Sakatlar Konfederasyonu yanında birçok engelli dernek ve vakıfları çalışmalarına devam etmektedir.

Ayrıca kültürel ve psikolojik açıdan engelli bireyin gelişiminin sağlanması, kentsel mekanda sinema, tiyatro, müzik, dans, plastik sanat ve literatür etkinliklerine ulaşımının ve kullanımının sağlanması ile birebir ilişkilidir.

Yine spor, eğlence ve dinlence olanaklarının yeter duruma getirilmesi eşit olanaklar sağlanması bakımından önemlidir. Ancak yerel sosyal ve sportif faaliyetler için gerekli düzenlemeler ve tesislerin eksikliği, diğer alanlarda olduğu gibi, bu alanlarda da engelli bireyler için kısıtlar oluşturmaktadır.

⁶¹ **Resmi Gazete**, Yürütme ve İdare Bölümü, Kanun Hükmünde Kararnameler, Ankara, 1997, s. 6.

⁶² **Raporlar**, T.C. Başbakanlık Özür lü İdaresi, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2005, www.ozida.gov.tr/uluslararası/bm/ozurluhaklarbildirgesi, Erişim Tarihi: 20.02.2012.

Yukarıda sayılan kısıtların giderilmesi için gerekli altyapı ve hukuki, yasal düzenlemelerinde acilen hayata geçirilmesi şarttır. Bunun için devlet, toplum, sivil toplum kuruluşları ve aileye büyük görevler düşmektedir.

1.6 Engellilerin Kent Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar

Engelli insanların, kentsel yaşam içerisinde, toplumsal yaşama ayak uydurmaya çalışırken birtakım olumsuzluklara maruz kaldığını önceki bölümde incelemiştik. Bu olumsuzluklar engelli insanı etkilediği kadar aileyi, toplumu ve dolaylı olarak da devleti etkilemektedir. Engellilerin kente uyumunu kısıtlayan etkenler bölümünde fiziksel etkenler başlığı altında, mekanın fiziksel olarak kullanılabilmesi için beş ana unsur gerekliliğinden bahsedilmişti. Tüm insanların ve engellilerin kentsel mekanları bireysel olarak sorun yaşamadan ve kısıtlanmadan kullanabilmesi için bu beş özellik önem taşımaktadır. Bunlar "5 yeterlilik" olarak da adlandırdığımız⁶³:

- Yeterli genişlik,
- Yeterli hareket alanı,
- Yeterli yükseklik ve boy hizası,
- Yüzey elemanlarının özellikleri,
- Yönlendirme ve uyarma için gerekli düzenlemelerdir.

Bu bölümde beş yeterlilik altında, engellilerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunları irdelleyeceğiz.

1.6.1 Yeterli Genişlik

Engellilerin kent yaşamından eşit yararlanabilmesi için teknik düzeyde kurallar belirlenmiştir. Ülkemizde de bunların ölçüleri saptanmış, standartları yani en alt düzeyleri oluşturulmuştur. Türk Standartları Enstitüsü, yapıların iç ve dış düzenlemelerinde, yollarda uygulanması gereken ölçütleri belirlemiş ve bunları da yayınlamıştır. Ancak bunlar tavsiye niteliğinde kalmış yasa ile uygulama

⁶³ Andaç, a.g.e., s. 20.

zorunluluğu getirilmediğinden yaşama geçirilmesi kişilerin inisiyatifine bırakılmıştır. Dolayısıyla engelliler konutlardan yollara, ulaşım araçlarından ortak kullanım alanlarına varıncaya kadar bir şehrin temel bütün unsurları içinde kendi başlarına hareket edebilme ve yaşayabilme olanağından yoksun bırakılmaktadırlar⁶⁴.

Ortopedik veya görme engellilerin, bina giriş ve çıkışlarının, asansörlerin merdivenlerin, kapıların, pencerelerin, yeterli genişlikte olmayan yaya yollarının ve alanların kullanımında zorlandıkları görülmektedir.

1.6.2 Yeterli Hareket Alanı

Kamusal alanlarda, kapalı mekanlarda oturma, bekleme, dinlenme yerlerinde, tuvalet ve banyolarda, asansörlerde, merdivenlerde ve geçiş alanlarında (avlu, koridor) ortopedik engelliler ve fiziksel kısıtlılığı olanlar için yeterli hareket alanının sağlanmamış olması, kullanıcılarının çeşitli sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Kamuya açık ve genel kullanımın önem kazandığı genel iç mekanlarda tekerlekli sandalyenin manevra yeteneği kapı, koridor vb. yerlerde kısıtlılık gösterir. Kentsel dış mekanlarda, çevre düzenlemesi yapılan yürüyüş yollarına önerilen 120cm.'lik genişlik gene tekerlekli sandalye kullanıcıları için ancak tek yönlü geçişler için uygun olmaktadır. Eğer bu yolda karşılıklı iki sandalye kullanılmak isteniyorsa hareket alanı genişletilmelidir.

1.6.3 Yeterli Yükseklik ve Boy Hizası

Kamusal alanlarda, iç ve dış mekanlarda tasarımın insan ölçeğine göre yapılmış olmaması engelli insanlara çeşitli sorunlar yaşatmaktadır. Para bankoları, telefonlar, posta kutuları, elektrik düğmeleri, kapı kolları, işaretlemeler, bilgilendirme panoları engelli insanlar düşünülerek tasarımılandırılmalıdır. Oturan veya ayakta olan her kullanıcının önemli elemanları görebilmeleri için engelsiz bakış açısının sağlanması ve bütün elemanlara rahat uzanması amaçlanmalıdır.

⁶⁴ H. E. İşeri, **Kent; Herkes İçin Engelsiz ve Erişebilir Yaşam Alanı**, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, TMMOB, İstanbul: İstanbul Kent Sempozyumu, 2007, s. 401.

1.6.4 Yüzey Elemanlarının Özellikleri

Kamusal kapalı alanlarda ve kentsel açık alanlarda yüzey elemanlarının durumu, bu mekanların kullanımı bakımından çok önemlidir. Gerek kapalı alanlarda, gerekse de açık mekanlarda yapılan uygulamalarda tekerlekli sandalyeye bağımlı yada herhangi bir yardımcı yürüme elemanı kullanan bedensel engelliler için kullandıkları aracın zemin ile ilişkisinde kayma başlı başına bir sorundur.

Farklı düzeylerde oluşturulmuş döşeme seviyeleri, bu mekanları kullanan herkes için bir takım olumsuzluklar oluşturur. Eğer kapalı veya açık mekanlarda uygulanmış olan merdivenler standartlar dışında yapılmışlar ise, birçok kişi bu basamakları büyük güçlüklerle kullanır. Özellikle ağır yük taşıyanlar, bebek arabalı, el arabalı veya tekerlekli sandalyeli kişiler, rampalara ve asansörlere bağımlı konumdadırlar. Ancak ne rampalar ne de asansörler her zaman her yerde mevcut değildirler. Merdivenlerin ve basamakların kullanımlarında ise kısıtlamalar vardır. Bazı yapılarda ise asansörler çok dar ve sıkışık, rampalar ise çok dik ve dar olabilmektedir. Binaların girişlerinde veya içersindeki geniş aralıklı ızgaraları, tekerlekli sandalyeliler, koltuk değnekliler veya bastonlular için binaları ulaşılmaz yapar⁶⁵.

1.6.5 Yönlendirme ve Uyarma Araçları

Tüm engelliler için ve hatta açık veya kapalı, mekanları kullanan herkes için yönlendirme ve uyarma araçlarının insan boyuna göre, çeşitli renklerde boyutlarda ve dokunma ile algılanacak şekilde yapılmaması çeşitli sorunlara yol açmaktadır.

Madde ve doku farkı görme engellileri bilgilendirmek için çok önemlidir. Örneğin; bitişik, parlak yüzeyli, tek renkli döşemeler ve döşemeden tavana cam yüzeyler uyum sorunlarında karışıklık ve tehlike oluşturmaktadır⁶⁶.

Ayrıca, özellikle tekerlekli sandalye kullanan bedensel engelliler için yürüyüş yollarında, merdivenlerde kot farklılıklarını aşmak başlı başına bir sorundur. Bunun

⁶⁵ Polat, a.g.e., s. 66.

⁶⁶ Polat, a.g.e., s. 67.

için rampalar kullanılır. Fakat rampaların eğimlerinin standart ölçülerde yapılmamış olması, sandalye veya yürüme elemanı kullanan engellinin geriye doğru kaymasına veya devrilmesine neden olabilir. Rampalarda yer kaplama malzemesi olarak kullanılan materyalin kaygan bir yapıya sahip olması engelliler için kullanımda sorun yaratmaktadır.

Eğer kamuya açık sirkülasyon mekanlarında özellikle tekerlekli sandalye kullanan bedensel engellilere yönelik bir tasarım söz konusu ise, yardımcı yürüme elemanı kullanan bedensel engelliler göz önüne alınarak merdiven yüksekliklerinin 100mm.'yi aşmaması gereklidir. Fakat tekerlekli sandalye kullanıcıları bu yüksekliği aşmak durumunda kalırlarsa bu yüksekliği çıkmak zorlaşır, hatta olanaksızlaşır⁶⁷.

Normal insanlar için yapılmış her türlü tasarım bedensel engelliler için sürekli sorun yaratmaktadır. Özellikle duraklardan araçlara binmek ya da bazen duraklara çıkmak imkansız olmaktadır. Tekerlekli sandalye kullanıcısı yada yürüme elemanı kullanan engelliler merdivenleri aşarken zorluk yaşamaktadırlar.

Yaya geçitlerinde kaldırım yüksekliğinin fazla olması, ya da yaya geçitlerine park etmiş araçlar, tekerlekli sandalye ve yardımcı yürüme elemanı kullanan bedensel engellilerin, çocuk arabalarının, normal insanların bile geçişine engel olmaktadır.

Kamuya açık alanlarda otopark alanına ulaşmak engelliler için oldukça zordur.

Ortopedik engelliler için araba sahipliği söz konusu ise, arabaya binmek, inmek, ulaşabilmek de oldukça güçtür. Eğer yeterli genişlik de yok ise bu, imkansız hale gelebilmektedir.

Toplu taşıma araçlarına binip inmekte zorlanan bedensel engelli, kendi aracına sahip olması durumunda bile zaman zaman kentsel mekanlara erişebilmekte ve kentsel mekanları kullanabilmekte sorun yaşamaktadır. Bundan sonraki bölümde, bu kadar sorun ile karşı karşıya olan engelliler için devlet ne gibi kolaylıklar

⁶⁷ O. Aytüre, **Hafif Raylı Toplu Taşıma Araçlarında Bedensel Özürlüler İçin Tasar Ölçütlerinin Belirlenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 1994, s. 37.

sağlamıştır. Fiziksel ekonomik, sosyal ve yasal açıdan engelliler ile ilgili düzenlemeleri inceleyeceğiz.

1.7 Engelliler İle İlgili Mevzuatlar

Toplumda bir arada yaşayan insanların sosyal, fiziksel, ekonomik, kültürel vb. haklardan eşit şekilde yararlanmaları gerekmektedir. Sosyal devlet anlayışı, ayırım gözetmeksizin tüm bireylerin gereksinimlerinin karşılanmasını ve bireylerin sunulan bu hizmetlerden eşit şekilde yararlanması gereğini ortaya koymaktadır. Engellilerin her alanda sağlıklı insanlarla aynı koşullarda yaşaması için özel düzenlemelere gereksinim vardır. Bu ihtiyaçlar uluslar arası ve ulusal düzeyde düzenlemelere gidilmesini zorunlu kılmıştır. Uluslar arası düzeyde; Birleşmiş Milletler Kararı, İnsan Hakları Beyannamesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi, Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi Kararı, İLO 159 no'lu sözleşmesi Milletlerarası antlaşmalar engellilere ilişkin evrensel düzenlemeler anayasamıza yansiyarak Ulusal Düzenlemeleri de zorunlu kılmıştır⁶⁸.

1.7.1 Dünyada Durum

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne ek 9 Aralık 1975'de 3447 Sayılı Kararı ile "Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi" yayımlanmıştır. 13 maddeden oluşan bu bildiri, uluslar arası tarihi bir belge niteliğinde olup engelli kişilerin toplumda gereken yerlerini alarak yaşamaları, topluma üretken bireyler olarak katılmaları konusundaki haklarını ve toplumun engellilere karşı yükümlülüklerini belirtmektedir. Bu bildirinin özellikle 3. maddesi engelli kişilerin, engellerinin nedeni, durumu ve ciddiyeti ne olursa olsun, aynı yaştaki engeli olmayan arkadaşlarının sahip oldukları düzgün yaşam koşullarına sahip olmalarının hakları olduğu vurgulanmaktadır.

Birleşmiş Milletlere bağlı İLO ve VVHO'nun engellilik ve engellilerin sorunlarını kendi ilgi alanları açısından daha derinliğine ve ayrıntılı bir biçimde ele aldıkları görülmektedir. WHO engellilerin nüfus içerisindeki dağılımlarına ilişkin

⁶⁸ Bulan vd., a.g.e., s. 398.

araştırmalar yapıp istatistiksel veriler yayımlarken, ILO 1987 yılında 63. oturumunda engellilerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamına ilişkin 159 sayılı sözleşmeyi kabul etmiştir. Bu sözleşmede engellilerin mesleki rehabilitasyonu, istihdam politikası ilkeleri, ulusal koşullara uygun yasal düzenlemeleri ve hizmetlerin yürütme önlemlerini içeren maddeler yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 1981 yılı Dünya Sakatlar Yılı ve 1981 yılını izleyen 10 yıl Dünya Sakatlar On Yılı olarak ilan edilirken söz konusu dönemin parolası "Eşitlik ve Toplumsal Yaşama Tam Katılım" anlayışı kabul edilmiş, tüm ülkelerin engelliler için eylem planı yapmaları, bunları uygulamaları, eşitlik ve toplumsal yaşama tam katılım konusunda yasal ve fiili gelişmeler sağlamaları istenmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi erevesinde Birleşmiş Milletler 20 Kasım 1989 tarihinde "ocuk Haklarına Dair Sözleşme"yi kabul etmiş, bu sözleşmenin 23. maddesinde engelli çocukların haklarına yer verilmiştir.

ABD'de engellilere yardımcı olmayı amaçlayan federal yasaların ülke geçmişinin ilk yıllarına uzandığı grlmektedir. Engelli bireylere gereksinim duydukları ilginin gösterilmesini hedefleyen 1798 yılında ıkarılan Deniz Kuvvetlerine ait sağlık hizmetlerinin hasta ve sakat denizcilere tıbbi bakım sağlamak üzere yetkili kılan yasa olmuştur. 2. Dünya Savaşından önce engelli kişileri doğrudan hedefleyen çok az yasal düzenleme grlmektedir. Varolan yasalarda askerlik görevini yerine getirirken sakatlanan yada yaralanan askerlerin gereksinimlerini karşılamayı amaçlamaktadır.

1960'lardan sonra yasalarda engelli olan ocuk ve gençlere yurttaşlık haklarının tanındığı, eğitim kurumlarına çeşitli sorumluluklar yüklendiği grlmektedir.

ABD'de 1958, 1961, 1963 yıllarında çıkarılan yasalarla, değişik engel gruplarında bulunan kişilerin eğitimleri için geliştirilen niversite programlarına fon ayrılması sağlanmıştır. 1965 yılında ilk ve orta ğretim yasalarında değişikliklere gidilerek dezavantajlı durumda olan çocuklar için eğitimde fırsat eşitliğini

düzenlemeyi amaçlayan geniş kapsamlı fonlar oluşturulması sağlanmıştır. 1968'de çıkarılan PL 90-538 sayılı Engelli Çocukların Erken Eğitime Yardım Yasası, bu çocukların doğumdan 6 yaşına kadar erken eğitimlerine yönelik programlar geliştirilmesi ve yürütülmesini olanak sağlamıştır.

1973'de çıkarılan, Rehabilitasyon Yasasının 504. maddesi yetersizliği olan çocuk ve gençlerin sadece yetersiz olmaları nedeniyle karşılaşılabilecekleri ayrımcılıktan korunmayı amaçlamaktadır. Kişinin 504. madde kapsamındaki güvenceden yararlanabilmesi için yasada ifade edilen "engelli birey" tanımına uyması gerekmektedir. Söz konusu madde, engelli olan ve fondan yararlanan okul öncesi ve ilköğretim kurumlarına devam eden çocuk ve gençlere eşit olanaklar sağlanmasını gerektirmekte, bu madde ile ayrıca devlete bu öğrencilere uygun ve parasız eğitimi sağlama zorunluluğu verilmektedir.

1975 yılında çıkarılan, Tüm Engelli Çocukların Eğitimi Yasası ile, engelli tüm çocuk ve gençlere yönelik hizmetler açısından pek çok değişiklik getirilmiştir. Bu yasanın amacı; "Tüm engelli çocukların kendilerine özgü gereksinimlerini karşılamak, çocukların ve vasilerin haklarını korumak ve eyaletlere bu çocukların eğitimi konusunda yardımcı olmak ve bu yöndeki çabaların etkinliğini garanti etmek amacıyla dizayn edilen özel eğitim ve hizmetleri içeren parasız ve uygun devlet eğitimi sağlamak" olarak ifade edilmiştir. Yasada "engelli" terimi tanımlanmış, ölçütleri belirlenmiş, özel eğitim, değerlendirme, parasız ve uygun devlet eğitimi, en az sınırlayıcı ortam, ilgili hizmetler, yasal başvuru hakkı, bireyselleştirilmiş eğitim programları kavramlarına açıklık getirilmiştir⁶⁹.

1984 yılında çıkarılan, Mesleki Eğitim Yasası ile mesleki eğitim programlarının engelli gençleri de kapsayacak biçimde desteklenmesi için fonlar oluşturulmasını olanaklı kılmıştır. Yasa mesleki eğitime ayrılan fonların %10'unu engelli öğrenciler için kullanılmasını öngörmektedir.

⁶⁹ T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Özürlüler Şurası, Çağdaş Toplum Çağdaş Yaşam ve Özürlüler Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri, Ankara, 1999.

1986 yılında Engellilerin Eğitimi yasasında değişikliğe gidilerek, 0-2 yaş grubundaki bebeklerde erken müdahale hizmetlerinin sunulması ve devlet desteğinin sağlanması koşulu getirilmiştir.

1988 yılında çıkarılan, Engellilere Teknoloji Bağlantılı Yardım Yasası ile engellilerin ve ailelerinin teknolojiye erişim olanakları genişletilmiştir.

1990 yılında Amerika'da ADA (Americans with Disabilities Act) ayrımcılık karşıtı bir yasa olarak, bireylerin engelli olmaları nedeniyle iş alanlarından, kamu hizmetleri ve alanlarından dışlanmasını önlemeyi amaçlayan bir yurttaşlık hakları yasasıdır. Bu yasa tüm iş alanlarının, kamu ve özel kurumların engelli bireyler için uygun düzenlemeler yapmasını gerekli kılmaktadır⁷⁰.

Diğer ülkelerde de benzeri yasal düzenlemelerin yapıldığı gözlenmektedir. Belçika'da 1963'den itibaren çıkarılan yasalar çerçevesinde engelliler koruma altına alınmış, mesleki eğitimler, mesleğe uyumları ve istihdam olanakları konusunda güvence sağlayıcı önlemler geliştirilmiştir. Ayrıca Danimarka, İrlanda, İtalya, Yunanistan, Hollanda, Portekiz, ve İspanya'da engellilerin mesleki rehabilitasyonları, istihdamlar, iş hayatına yönelik düzenlemeleri öngören yasalar mevcuttur.

Fransa'da 1975 yılında çıkarılan bir yasa ile engellilere yönelik düzenlemeler çocuk ve yetişkinlere olmak üzere iki başlık altında ele alınmış, eğitim, mesleki ve sosyal entegrasyonlarının gerçekleştirilebilmesi için bir dizi teknik ve maddi yardımlar sağlanması devletin sorumluluğuna verilmiştir.

Almanya'da engellilerin korunmasına yönelik 1974'de yapılan yasal düzenleme işe yerleştirme, işe yerleştirileceklerin mesleki uyumunu sağlamak, istihdam imkanlarını arttırmak, işten çıkarılmalarını engellemeyi önleyici hükümler getirmiştir.

İngiltere'de de engellilerin tedavi, bakım, eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri yanında, işe yerleştirme, mesleki eğitim gibi geniş kapsamlı yardım sistemlerini sağlayan yasal düzenlemeler bulunmaktadır.

⁷⁰ T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, a.g.m.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20 Aralık 1992 tarihinde yapılan toplantısında alınan 48/96 sayılı kararla "Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar" başlığıyla kapsamlı ve ayrıntılı bir haklar bildirgesi kabul edilmiştir. Engellilerin eşit ve etkin katılımları için ön koşulları, hedef alanlarını ve izleme mekanizmasını içeren bu 22 kural engelliler için yapılacak yasal düzenlemelere temel oluşturacak özelliindedir. "Standart Kurallar" 1975 yılında kabul edilen "Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi"nde temel hakları daha kapsamlı bir biçimde yeniden tanımlamaktadır. 26-30 Ağustos 1996 tarihinde Toronto kentinde toplanan Dünya Körler Birliği Genel Kurulu Türk Delegasyonlarının istemi üzerine, standart kuralların uluslar arası bir sözleşme metni haline getirilmesi için BM'e başvurulmuş ve bu alandaki çalışmalar devam etmektedir. 4 bölümde toplanan Standart Kurallar ardışık bir sıra izlemektedir:

- 1. Eşit Katılım İçin Ön Koşullar:** Bilinçlendirme, tıbbi bakım, rehabilitasyon, yardım servisleri
- 2. Eşit Katılım İle Hedef Alanlar:** Ulaşılabilme, eğitim, istihdam, gelirin korunması, sosyal güvenlik, aile hayatı, kişisel özellik, eğlence, spor, din gibi konulara ilişkin standart kurallar yer almaktadır.
- 3. Yürütme Önlemleri:** Bilgi ve araştırma, politikaların belirlenmesi ve planlama yapılması, yasama, ekonomik politikalar, iş koordinasyonu, engellilerin örgütlenmesi, personel eğitimi, standart kararların yürütülmesinde engellilerle ilgili programların değerlendirilmesi ve izlenmesi, teknik ve ekonomik işbirliği konularında kararlar bulunmaktadır.
- 4. İzleme Mekanizması:** Bu mekanizmanın işlerliğinin sağlanabilmesi için gerekli örgütsel yapı, organlar ve görevleri açıklanmaktadır.

Bu kurallar evrensel ölçüler biçiminde ifade edilmiştir. Ancak bu konudaki çalışmalar sürmekle birlikte henüz sözleşme haline dönüşmediği için, ülkemiz iç hukuku bakımından bağlayıcı özellik taşımamaktadır. Buna karşın kuralların engelliler için yapılacak yasal düzenlemelere ve hizmetlere ışık tutacak nitelikte

olduğu, kuralların uygulanmasının devletin görevi olduğunun belirtilmesi ile devletin sosyal güce kavuşturulmak istendiği görölmektedir⁷¹.

1.7.2 Türkiye'de Durum

Türkiye'de engellilere yönelik mevzuatın gelişmesi, devlet tarafından yasal hakların oluşturulması uzun yıllar sürmüştür.

Osmanlı devleti döneminde; insan hakları, dolayısıyla engelli hakları gibi kavramlar söz konusu olmamakla birlikte, engellilerin yaşlılar evinde koruma altına alındığı ya da bazılarının yeteneklerine uygun işlerde çalıştırıldıkları dikkat çekmektedir. Öte yandan yine bu dönemdeki "Enderun", üstün yeteneklilerin eğitiminin dünyadaki ilk sistemli seçim, eğitim ve istihdam örneği olarak görölmektedir⁷².

Cumhuriyet Döneminde; 1923 yılında Gazi Mustafa Kemal tarafından uluslararası nitelikte önemli bir gelişme, aynı zamanda çocuk hakları bağlamında engelli çocuklardan da söz eden 5 maddelik "Cenevre Sözleşmesi" olmuştur. Bu sözleşmede vücutça ve ruhça doğal bir gelişmenin ilk yardımının her çocuğun hakkı olduğu, zihinsel yetersizliği olan çocukların olanaklar ölçüsünde geliştirilmesi, çocuğun kendi hayatını kazanmaya ve geçimini sağlamaya yetenekli hale getirilmesi, ancak her çeşit her çeşit sömürüye karşı korunması, etkin insan sevgisi ile eğitilmesi gereği önemle vurgulanmaktadır.

1949 yılında çıkarılan "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasası" ile, yatılı özel eğitim kurumları için yasal koşullar hazırlanmıştır.

1950'li yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. Özel eğitim alanında yapılan önemli gelişme, 1951 yılında çıkarılan bir yasa ile daha önce Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan özel eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu değişimin en önemli noktası, artık bu konunun sadece bir sağlık konusu olmayışının farkına varılması ve eğitim boyutunun ağırlık taşımaya başlamasıdır.

⁷¹ T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, a.g.m.

⁷² T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, a.g.m.

Cumhuriyet döneminde toplumun refahını ve insan değerini ön planda tutan bir düşüncenin varlığı ve sosyal hukuk devleti anlayışı içinde, eşitlik ilkesi çerçevesinde engellilerin kanunlar karşısında tüm vatandaşlara tanınan kanuni hak ve görevlere sahip oldukları ifade edilmiş, çıkarılan çeşitli özel yasalarla da özel eğitimleri, çalışma hayatına katılımları ve sosyal yardımdan yararlanmaları güvence altına alınmıştır.

1960'lı yıllarda engellilerin rehabilitasyonu konusu ele alınmış, bir yandan vakıflar aracılığı ile, diğer yandan devlet eliyle rehabilitasyon merkezleri kurulmuştur. 1976 yılında işsiz engellileri ve 65 yaş üzerindeki yaşlıları belirli bir gelire kavuşturan 2022 sayılı yasa çıkarılmıştır.

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının başlangıcında belirtilen "sosyal adalet gerekleri maddi ve manevi varlığını geliştirme, huzurlu hayat istemeden başka yürürlüğe konulan; 2., 10., 17. ve 56. maddelerde ayrımcılığın önlenmesi ile toplumdaki fertlerin devlet önünde eşitlikleri hükme bağlanmıştır. 42., 49., 50., 59., 60 ve 61. maddelerde ise engellilerin eğitimi, çalışma hayatı, istihdamı, devlet memuru olma şartları, sosyal güvenlik ve yardım hizmetlerinden yararlanma şartları, mesleki rehabilitasyon, aile planlaması vb. hizmetler düzenlenmiştir.

Anayasamızdaki bu maddelerden kısaca bahsedilecek olursak; 2. maddesinde "sosyal devlet" ilkesi, 10. maddesinde "ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşitlik ilkesi, 17. maddesinde "herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı" üzerinde durulmuştur. 40. maddesinde "Devlet, durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirler alır", 50. maddesinde ise "bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma hayatında özel olarak korunması "devlet görevi olarak belirlenmiştir. Anayasamızın 61. maddesinde "Devlet özürülülerin korunması ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler alır" denilmiştir. Özürülüler Kanunu - 1. Madde "Özürülülüğün önlenmesi, özürülülerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğe ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri alarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır." (Özürülüler ve Bazı Kanun ve

Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 01.07.2005)⁷³.

Anayasamızda yer alan bu hükümlere göre engellilerin eğitim, çalışma, topluma uyum ve korunma hakları vardır. Sosyal güvenlik haklarına ilişkin bu alandaki hedefler, kalkınma planları ve yıllık programlarda alınması gereken tedbirler ve ilkeler olarak belirlenmiştir.

1983 yılında yürürlüğe giren 2908 sayılı Dernekler Yasasının 88. maddesi ile dört engel grubundaki örgütlerin kendi adlarını taşıyan federasyonlara girmeleri zorunlu hale getirilmiş, bu federasyonların da Türkiye Sakatlar Federasyonu çatısı altında birleştirilmeleri öngörülmüştür.

Cumhuriyetin ilanından itibaren, kentleşme hareketlerinde ve fiziksel düzenlemelerde engelliler göz önünde bulundurulmamıştır. 1985'te çıkan 3194 Sayılı İmar Kanunu'nu ve diğer kanun ve yönetmelikler engelliler için hiçbir düzenleme getirmemiştir. Araştırmamızın konusu olarak seçilen kentsel mekanların engelliler tarafından kullanılabilir hale gelmesi için düzenlenmesi, bunların uygulamasına ilişkin gerekli çalışmaların ve kanuni düzenlemelerin getirilmesi, devletin engellilerle ilgilenmesi, fiziksel, sosyal, ekonomik, yasal ve benzeri bazı düzenlemelere gitmesi 1997 yılına rastlamaktadır. Bu tarihte, bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun hükmünde kararname Resmi Gazete 'de yayımlanarak, yürürlüğe girmiştir⁷⁴.

1997 yılında 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükümünde Kararname'nin 1. Maddesi'nde, 3194 Sayılı İmar Kanunu'na eklenen bir maddeyle fiziksel çevreye ilişkin olarak şu kararlar getirilmiştir⁷⁵:

"Ek madde 1- Fiziksel çevrenin özürllüer için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur."

⁷³ Bulan vd., a.g.e., s. 398.

⁷⁴ **T.C. Resmi Gazete**, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükümünde Kararnameler, Ankara, 1997, s. 1-16.

⁷⁵ **T.C. Başbakanlık Özürllüer İdaresi Başkanlığı**, 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükümünde Kararname, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2005.

Madde 2- Aynı Kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir. "Geçici Madde 9- Bu Kanunun Ek 1 inci maddesinde öngörülen düzenlemelerin yapılmış ve yapılacak altyapı alanlarında ve yapılarda gerçekleştirilmesi için, imar yönetmelikleri ve kamu binaları ile ilgili mevzuatta 1/6/1998 tarihine kadar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından gerekli değişiklikler yapılır."

Bu kararname ile aynı zamanda 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin yönetimi Kanun hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında kanunun 6. maddesinin (s) bendinde "Ulaşım araçlarının özürllüleri kullanımına ve ulaşabildiğine uygun olmasını sağlamak ve özürllüleri için, ulaşım ile sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerden ücret almamak veya indirimli tarife uygulamak, büyük şehir belediyelerine ait ve büyük şehir belediyeleri tarafından işletilen veya kiraya verilen büfeler, otoparklar gibi işyerlerinin özürllüleri tarafından işletilmesi konusunda kolaylık sağlamak", bu maddede sayılan görevlerin gerçekleştirilmesi sırasında Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur", denilmiştir.

1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 15. Maddesine ise fiziksel kullanımlar bakımından şu bentler eklenmiştir:

"78) Bu maddede sayılan her türlü yapılar ve çevresinin, yolların, park, bahçe ve rekreasyon alanlarının, sosyal ve kültürel hizmet alanları ile ulaşım araçlarının özürllüleri kullanımına ve ulaşabildiğine uygun olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemek, "

79) İmar planlarının yapımı ve uygulanması ile yapıların inşaat ve iskan ruhsatı aşamasında, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uygunluk sağlamak, uygulamaları denetlemek ve bütünlüğü sağlayıcı tedbirler almak,

80) İlgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak genç ve yetişkin özürllüleri için bölgenin işgücü piyasasına uygun mesleklerde, meslek ve beceri kazandırma kursları, iş eğitim merkezleri ve yaşam evleri açmak,

81) Özürllüleri için, ulaşım ile sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerden ücret almamak veya indirimli tarife uygulamak, belediyelere ait ve belediyeler tarafından

işletilen veya kiraya verilen büfeler, otoparklar gibi işyerlerinin özürllüer tarafından işletilmesi konusunda kolaylık sağlamak,"

Madde 12-Aynı Kanuna aşağıdaki madde eklenmiştir.

Ek Madde 4- Bu Kanunda geçen "sakat" ibaresi "özürllü", "kör" ibaresi "görme özürllü", "sağır" ibaresi "işitme özürllü" olarak değiştirilmiştir.

Madde 13- 25/8/1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanununun değişik 25 inci maddesinin (A) fıkrasının birinci bendindeki "%2" oranı "%3" olarak değiştirilmiş ve ikinci bendi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir. "Çalıştırılacak özürllü sayısının tespitinde, bu Kanuna tabi işyerlerinde çalışan işçilerin sayısı esas alınır, %3'ün hesaplanmasında yarıma kadar olan kesirler dikkate alınmaz. Yarım ve daha fazla kesirler tama çıkarılır.

Daha sonra 2 Eylül 1999 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete'de "3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", "Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", "Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik", "Otopark Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliklerinde ilk defa engelli tanımlaması kullanılmış ve ilk defa kent imar planlarının yapımında engellileri de gözetilen bir yaklaşıma gidilmiştir.

Aynı yıl içerisinde Başbakanlık Özürllüer İdaresi'nin başkanlığında düzenlenen "1. Özürllüer Şurası"nın da bu yönetmeliklerin gelişmesinde büyük payı olmuştur.

1999 yılında yapılan I. Özürllüer Şurası öncesinden bugüne kadar geçen süre içinde yasal düzenlemelerde engellilere yönelik pek çok çalışmanın bulunduğu izlenmiştir. İmarla ilgili yasa ve yönetmeliklerde çoğu kez birbirine paralel ancak birbirinden farklı kapsama sahip konulara değinilmiştir. Uygulamada da giderek

daha fazla sayıda örneğe rastlanmaktadır. Ancak yine de uygulamaların beklenen hızla gerçekleştiğini ve fiziksel çevrenin tam erişilebilir niteliğe kavuştuğunu söylemek mümkün değildir.

Bunlardan başka Türk Standartları Enstitüsünce hazırlanan, bina içi, bina yakın çevresi ve açık alanları kapsayan standartlar belirlenmiştir. Bunlar arasında;

TS 9111 Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları,

TS 12460 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları,

TS 12574 Şehir İçi Yollar- Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 10: İstasyon İçi İşaret ve Grafik Tasarım Kuralları,

TS 12575 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 14: İstasyon Platformu Oturma Elemanları,

TS 12576 Şehir İçi Yollar- Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemenin Tasarım Kuralları,

Demiryolları Taşıtları-Yolcu Vagonları-Özürlü Yolcuların Tekerlekli Sandalye ile Seyahatine Uygun Vagon Düzenlemeleri, fiziksel çevrenin erişilebilir olması yönünde kapsamlı önerilere sahiptir.

Bu standartlar yanında Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca hazırlanan imar yasası ve 1999 yılında değiştirilen yönetmeliklerine ve Büyükşehir belediyelerinin imar yönetmeliklerine fiziksel çevre düzenlemelerine yönelik maddeler eklenmiştir. Yerel yönetimlerle ilgili çeşitli kanun ve yönetmeliklerde de engellilere ilişkin olarak yer alan maddeler bulunmaktadır.

10 Temmuz 2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda Büyükşehir belediyelerine ve ilçe ve ilk kademe belediyelerine verilen görev, yetki ve sorumluluklar arasında engellilerle ilgili hususlar yer almaktadır. "Özürlüler" veya "engelliler" sözcüğünün imarla ilgili yasal düzenlemelerde artık yer almış olduğu

görülmektedir. Örneğin: İzmir, İstanbul, Bursa ve Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmelikleri'nin tümünde de engellilerin kentsel mekânda ve binalarda erişebilirliğini kolaylaştırıcı hususlar yer almaktadır.

2005 yılında çıkarılan 5378 Sayılı Kanun, kamu alanında yedi yıllık bir süre içerisinde "resmi binaların, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi"ni öngörmektedir⁷⁶.

3.7.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14, 38, 60 ve 77'inci maddelerinde de engellilere yönelik hizmetlere değinilmektedir.

5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu'na engellilerle ilgili hususlar eklenmiştir.

Bu bağlamda, son yıllarda yasal düzenlemelerde ve örgütlenmede önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bütün bunlara rağmen bugün Türkiye'nin engelliler konusundaki tablosu henüz çok iyi değildir.

⁷⁶ **T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı**, 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Geçici Madde 2, Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara, 2006.

İKİNCİ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLER KAVRAMI VE TÜRKİYE

2.1 Yerel Yönetimlerin Tarihçesi ve Türkiye

Türkiye'deki yerel yönetimlerin kuruluş tarihi, Batı ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça yeni sayılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de yerel yönetimlerin batılı anlamda köklü bir geçmişe ve batı tipi yerel yönetim geleneğine sahip olduğu ileri sürülemez⁷⁷. Bunun çok yönlü ve çeşitli tarihi sebepleri olmakla birlikte en önemli sebep olarak Batı'da yüzyıllar boyu süren (özellikle on üçüncü yüzyıldan Rönesans ve Reform dönemlerinin sonuna kadar ve daha sonra on sekizinci yüzyılın sonunda patlak veren Fransız İhtilali yılları) yöneten-yönetilen çekişmesine karşılık bizde bu çapta ve türde sosyal hareketliliğin yaşanmamasını söyleyebiliriz. Ayrıca Batı'da ortaçağlar boyunca merkezi krallıklardan bağımsız olarak ticaretle büyüyen bazı sahil kentlerinin de bu açıdan özerk mahalli kent kültürünün ortaya çıkmasına olan katkısını belirtmek gerekir. Bu durum, Batı'da halkların, demokratik haklarını kralların yetkilerinin kısıtlanması suretiyle yavaş yavaş elde etmeleri sonucunu doğurmuş ve sonuç olarak demokratik mücadele bilinci iyice yerleşmiştir. Buna karşılık bazı kısa süren karışıklıklar ve taht kavgaları dönemleri bir tarafa bırakılır ve genelleme yapılacak olursa Doğu toplumları Batı'ya kıyasla Ortaçağ boyunca huzurlu ve müreffeh bir hayat sürdürdüklerinden merkeze karşı filli ve sistemli bir başkaldırı süreci yaşanmamıştır⁷⁸. Ancak Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarından beri adem-i merkeziyetin unsurlarını bünyesinde taşımaktaydı⁷⁹. Osmanlı Devletinde kamu hizmetleri tımar, vakıf ve merkezi bütçe sistemiyle karşılanmış, taşra yönetimi tımar adı altında özerk ve mahalli bir sisteme tabi tutulurken, eğitim, sağlık ve bayındırlık gibi hizmetler vakıf sistemi ile yürütülmüştür. Bu nedenle, Osmanlı döneminde, mahalli hizmetler uzun bir geçmişe

⁷⁷ İrfan Türkoğlu, **Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye'de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması**, Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2009, s. 69..

⁷⁸ Veysel K. Bilgiç, "Türk Yerel Yönetimlerinin Tarihi Gelişimleri Üzerine Bir Değerlendirme", Bilal Eryılmaz ve Musa Eken ve Mustafa Lütfü Şen (Ed.), **Kamu Yönetimi Yazıları** içinden (100-109), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2007, s.100-101.

⁷⁹ Halil Kalabalık, **Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku Teori-Uygulama**, 1.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 47..

sahip olan vakıflar, loncalar ve mahalleler tarafından yerine getirilmiş pek çok yerel ve toplumsal ihtiyacın karşılanmasında yerel yönetimlere önemli birikim sağlamışlardır⁸⁰. Padişahın otoritesinin ve merkezîyetçiliğin zayıflamasına paralel olarak, bu unsurlar yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, en genel şekli ile XII. Yüzyıl başlarına kadar varlığını sürdürebilmiş olan bir merkezden yönetim sisteminin uygulaması hâkimdi. Ancak, XII. yüzyılla birlikte, bu sistemde bölgesel unsurların ağırlık kazandığı bir görünüş hâkim oldu. Geleneksel devlet ve toplum sisteminin özelliklerinden kaynaklanan adem-i merkezîyet (=yerinden yönetim) XVI. Yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda göze çarpmaya başlamıştır⁸¹. Bu yüzyılın ikinci yarısından sonra, Osmanlı merkezîyetçi-mutlak yönetimi devlet kurumlarını ve ekonomisini sarsan bunalımlı bir evreye girmiş, zaten bünyede mevcut bulunan adem-i merkezîyet, XVI. Yüzyıldaki nüfus hareketleri, askeri sistemde meydana gelen değişme, XVI. Yüzyılın ikinci ve XVII. Yüzyılın ilk yarısında meydana gelen büyük fiyat enflasyonunun içerdiği mali buhran ve celali isyanı gibi etkenlerle iyice su yüzüne çıkmıştır⁸².

Kentlerin sorunlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, şehirleşmenin toplu yerleşim mekânında meydana getirdiği yapısal değişikliğin ışığında 19.yüzyılda ortaya çıktı. Tanzimat döneminde Batılılaşma yönünde gerçekleştirilen reformlar, yerel yönetimlerin doğuşu için gerekli ortamı hazırladı⁸³.

Tanzimat'la birlikte her alanda meydana gelen yapısal dönüşüm kıpırdanmaları kuskusuz yönetim alanında da meydana gelmiştir ve özellikle yönetsel yapı ve yönetim hukuku transferinde örnek alınan Fransa modeli benzeri bir yapılanma gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu yeni yapılanma, toplumun beklentileri ve uğraşları sonucu oluşmuş bir durum değildi. 19. Yüzyılla birlikte geleneksel kurumlar iç ve dış nedenlere bağlı olarak yozlaşmaya başlamış ve imparatorluk

⁸⁰ Türkoğlu, a.g.e., s. 69.

⁸¹ Kalabalık, a.g.e., s. 47.

⁸² Kalabalık, a.g.e., s. 49-50.

⁸³ Bilal Eryılmaz, **Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması**, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 18.

üzerinde Batı'nın ekonomik etkisi ile yerel kurumları da içeren bir dizi değişiklik gündeme gelmiştir⁸⁴. Tabii, örnek olarak, Osmanlı devlet adamının ve aydınlarının hayranlık duyduğu Batı Avrupa şehir düzeni alınmıştır. Esasen, Osmanlı Devleti'nin Tanzimat ve Islahat döneminde, Batı'nın özgürlük anlayışı ve mahalli demokrasi uygulamasına doğru bir yaklaşım –bir ölçüde dış zorlamalarında etkisiyle- vardır. Bu yüzden, mutlakiyetçi yönetimde yumuşama eğilimi belirmiştir. Bu eğilimin bir ürünü de, belediyelerin doğuşuna doğru ilk adımlar sayılabilecek olan, “Muhassılık Meclisleri” veya “Memleket Meclisleri”dir⁸⁵. 19. yüzyılda merkezin Batı'nın saldırısı karşısında giriştiği savunma modernizasyonu diye nitelendirebileceğimiz yenileşme çabaları aynı zamanda bizzat merkezi güçlendirme niyetinden de kaynaklanıyordu. Bu bağlamda, yerel yönetim, merkezi hükümetin işlerini yerel planda yürütecek yeni bir yönetim aracından başka bir şey değildi. İlber Ortaylı'ya göre bu durum, merkeziyetçilik çağında yerel yönetimin gelişmesi olarak değerlendirilebilir ve Türkiye'de yerel yönetim geleneği modern merkeziyetçilikle yaşıttır denebilir⁸⁶.

Ülkemizde ilk belediye kurulması girişimi, Kırım Savaşı münasebetiyle Osmanlı Devleti ile aynı safta çarpışan müttefik devletlerin etkisi sonucu İstanbul'da başladı.(1855)⁸⁷ Osmanlı yönetimi, özellikle yabancıların yaşadığı ve modern liman kentinin karşılaştığı sorunların yoğunlaştığı bir bölgede, Galata ve Beyoğlu'nda modern belediye hizmetlerinin görülmesini sağlamak amacıyla ilk belediye örgütünü burada kurmuştur. İstanbul 14 belediye dairesine ayrılarak, yeni bir belediye örgüt modeli geliştirilmiş, ancak “Altıncı Daire-i Belediye” dışındaki bölgelerde hizmet götürecek etkin bir yapısı kurulamamıştır⁸⁸. Bu dönemde taşra idaresinde vilayet düzeyinde örgütlenme yönünde 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile il özel idarelerinin temeli atılmış, illerin biri özel diğeri genel olmak üzere iki tür idaresi olacağı öngörülmüştür. Tanzimat döneminin ardından yerinden yönetim anlayışı

⁸⁴ Abdullah Yılmaz, “AB'ye Uyum Sürecinde Türk Kamu Yönetiminin Dönüşümü Üzerine Notlar”, 2009, s. 215-240, <http://sbe.dpu.edu.tr/17/215-240.pdf>, Erişim Tarihi: 24.02.2012.

⁸⁵ Yıldızhan Yayla, **Belediye Nedir?**, İstanbul: T.C. Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği, 1997, s. 19.

⁸⁶ Yılmaz, a.g.m., s. 215-240.

⁸⁷ Eryılmaz, a.g.e., s. 18.

⁸⁸ Turgay Uzun, “AB'ine Giriş Sürecinde Yerel Yönetimler ve Sorunları”, Bekir Parlak ve Hüseyin Özgür (Ed.), **Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler** içinde (73-98), İstanbul: Alfa, 2002, s. 79-80.

yaygınlaşmaya başlarken, esas itibariyle merkezîyetçilikle dengelenen yerel temsil yapısını sağlayan 1871 Nizamnamesi, İmparatorluğun taşra yönetiminin temelini oluşturarak, İkinci Meşrutiyete kadar yürürlükte kalmıştır⁸⁹.

1877’de Vilayet Belediye Kanunu ile Dersaadet Belediye Kanunu çıkarıldı. Bu mevzuatla, İstanbul tek belediye idaresi ve dokuz idare şubesinde meydana gelmiş oluyordu.3 Nisan 1930’da çıkarılan Belediye Kanunu’na kadar uygulanan 1877 tarihli belediye kanunu, merkezîyetçi bir politikayı takip ediyordu⁹⁰. İstanbul, 1912 yılında çıkarılan bir kanunla İstanbul Şehremaneti olarak tek belediye haline getirildi ve dokuz şubeye ayrıldı. Her şubeye hükümet tarafından bir müdür tayini yapılarak yeniden merkezîyetçiliğe dönüldü. Zaten 1876 sonrasında Osmanlı bürokrasisinde güçlü merkezîyetçilik eğilimleri görülmekteydi. Bu dönemde yerinden yönetimi savunmak zaman zaman vatan hainliği ile eşdeğerde olmuştur. 1912 yılında getirilen statü, daha merkezîyetçi bir nitelik göstermekteydi. Örneğin dairelerin tüzel kişiliği kaldırıldı. Bu suretle 1876 Kanunundaki adem-i merkezîyet yerine bu defa sıkı bir merkezîyet tatbik edilmeye başladı. Bu statü 1930 tarihli bugünkü Belediye Kanununun yürürlüğe girmesine kadar devam etti.

Osmanlı devletinin son dönemi ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmak mümkün: 19. yüzyılla birlikte geleneksel Osmanlı kurumlarının iç ve dış gelişmelerin (Tarıma dayalı toplumsal yapının çözülüşü, Sanayi devriminin etkilerinin Osmanlı’ya girişi, Fransız devriminin yarattığı ayrılıkçı akımlar...) etkisiyle ortaya çıkan yozlaşma ve çöküş sonucunda, devlet ve toplum yapısını etkileyen değişiklikler gündeme geldi. Özellikle kıyı kentlerinde bazı ürünlerin ihracı, Batı ürünlerinin iç pazarda satımına dayalı bir ticaretin ortaya çıkışı ile birlikte, kıyı kentleri hem şekil, hem de işlev değiştirmeye başladılar. Bu yerleşim yerlerinde değişen işlevlere paralel olarak yeni yerel ihtiyaçlar ortaya çıktı. Sağlık, temizlik, ulaşım, yangınlardan korunma gibi yeni hizmet istekleri doğdu. Yaşanan dönüşüm sonucu ortaya çıkan ihtiyaçların nitelik ve nicelik olarak yozlaşmış

⁸⁹ Arif Erençin, “Türk Yerel Yönetim Sisteminin Kısa Tarihi ve 2004 Yılı Reformu”, **Yerel Yönetimler Kongresi Bildiriler Kitabı** içinden (57-63), 2004, s.58.

⁹⁰ Ziya Kazıcı, **Osmanlı’da İhtisab Müessesesi (Yerel Yönetim)**, İstanbul: Bilge Yayıncılık, 2003, s.40.

geleneksel kurumlarla karşılanması mümkün değildi. Bu da, yeni kurumların ortaya çıkmasını bir zorunluluk haline getirdi.

Osmanlı'daki yerel yönetim anlayışı, Cumhuriyet döneminde de önemli bir değişikliğe uğramadan önemini korumuştur. Cumhuriyetin kurucuları İttihat ve Terakki içinde yetişmiş veya bu gelenekten etkilenmiş kişiler oldukları için otoriter ve merkeziyetçi yönetim anlayışını devam ettirmekte bir sakınca görmemişlerdir. Cumhuriyet dönemi Osmanlı'dan aynen aldığı yerel yönetim kurumlarını bir siyasi organ olarak değil, "idari birimler" olarak görmüştür. Birlik ve beraberlik tehlikeye girer düşünceleriyle yerel yönetimlerin idari ve mali açılardan özerklik verilerek güçlendirilmesi konusunda hep tereddütlü davranmıştır⁹¹.

Türkiye'de çağdaş anlamda yerel yönetim uygulamaları, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kurulmaya başlanmış, yerel yönetimlerle ilgili temel kanunlar bu dönemde kabul edilmiştir. Türkiye'de yerel yönetimlerimizin durumuna baktığımızda Cumhuriyetin başında ülke nüfusu 13,6 milyon iken bunun sadece % 25'i belediyelerde yaşamaktaydı. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarının özel koşulları ile devrimleri yurt geneline yayıp benimsetme ve kökleştirme amacı, devletin örgütlenme, görevler üstlenme ve hizmet yapma çabalarında merkeziyetçiliğe ağırlık verilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle çıkarılan yasalar ve kurulan örgütlerle bir yandan yerel yönetimlerin görevleri derece derece merkezi yönetim kuruluşlarına aktarılması ve mali kaynaklarının ihmal edilmesi nedeniyle yerel yönetimler güçsüz bırakılmışlardır⁹².

Cumhuriyet rejimi ilk yıllarda önemli belediyeçilik ve imar sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlara aranan çözümler doğrultusunda cumhuriyetin belediyeçilik anlayışı oluşmuştur. Cumhuriyet sonrasında ülkenin en büyük sorunu savaş sonrası yanan yıkılan kentlerin yeniden imar edilmesi konusu olmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrası özellikle Batı Anadolu şehirleri Yunan ordusu tarafından yakılmıştı ve bu şehirlerin hızla onarılması gerekiyordu⁹³.

⁹¹ Kalabalık, a.g.e., s. 61.

⁹² Türkoğlu, a.g.e., s. 72-73.

⁹³ Uzun, a.g.m., s. 80.

Türk Anayasa tarihinde yerel yönetimlere en fazla önem veren anayasa olarak kabul edilen 1921 Anayasası'nın, yürürlükte olduğu kısa dönem içinde, yönetim ile ilgili ilkeleri uygulamaya geçirilemediği görülmektedir. Yeniden kurulan devlet sistemi için yerinden yönetim ilkesinin, Anayasanın temel ilkeleri içinde öncelik kazanmasını sağlayabilecek olan düzenlemeler, Birinci Meclis döneminde tasarı olarak kalmıştır. Nitekim 1876 ve 1921'den farklı olarak, 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda yerel yönetimlerin görev ve yetkilerine açıkça değinilmemiş, yalnızca bunların yerinden yönetim ilkesine göre yönetileceğine (91.madde) ve tüzel kişiliklerine işaret edilmiştir (90.madde)⁹⁴.

Cumhuriyet döneminde yerel yönetimler konusunda ilk yapılan düzenleme köylerle ilgili oldu. Bugün halen yürürlükte olan 442 Sayılı Köy Kanunu,1924 yılında kabul edildi⁹⁵. Köyler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan bu yana bağımsız bir toplumsal birim olarak toplumumuzda yer almıştır. İl Özel İdaresi ve belediye sisteminin Fransa'dan esinlenerek geliştirildiği Türkiye'de, köylerin Batı'daki komün idarelerinde olduğu gibi sosyal, idari ve siyasi ihtiyaçların doğal bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Köy kanunu, bu idarelerin merkezi idareden ayrı görev ve yetkilere sahip olma düşüncesinden ziyade, köy yönetimini toplum kalkınmasının bir aracı olarak görerek, köylünün ihtiyaçlarının karşılanmasına ağırlık veren bir yaklaşımla hazırlanmıştır.

1924 yılında, İstanbul'daki belediye daireleri sistemine benzer şekilde, yeni başkent Ankara Şehremaneti kurulmuştur. Ayrıca Lozan Barış Antlaşması'nın gereği olarak, İmroz ve Bozcaada için, özel ve Batı ülkelerindeki mahalli idarelere paralel bir yönetim usulü kabul edilmiştir⁹⁶.

1930 yılında kabul edilen ve 2004 yılına kadar uygulanan ve 7.12.2004 tarih ve 5272 sayılı Belediye Kanunu ile yürürlükten kaldırılmış olan 1580 sayılı Belediye Kanunu, dönemin şartlarını ve siyaset anlayışını yansıtmaktadır. Tek partinin ideolojisi ve üstlendiği modernleşme misyonu merkezi politika ve yönlendirmelere bağımlı, merkezi idarenin bir taşra birimi gibi hizmet gören belediye modelini ortaya

⁹⁴ Erençin, a.g.m., s. 58-59.

⁹⁵ Eryılmaz, a.g.e., s. 20.

⁹⁶ Yayla, a.g.e., s. 23.

çıkarmıştır. 1580 sayılı kanunda belediyelerin özerkliğinden ziyade devletçilik, modernleşme ve parti-Devlet bütünlüğünün sağlanması önemli olmuştur⁹⁷.

Yakın zamanlarda yerel yönetimler alanında yapılan ciddi atılımlar 1984'te Büyükşehir belediyelerinin kurulması (3030 Sayılı Kanun) ile 1980 sonrası belediye gelirlerinde artış öngören yasal düzenlemeler ve 1987 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu (3360 Sayılı Kanun) ve en son bu kanunların yerini alan 2004 ve 2005'te yapılan düzenlemeler sayılabilir. Nitekim bilindiği gibi Kasım 2003'te kamuoyuna açıklanan Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı ile yönetim yapımızı temelinden etkileyecek nitelikte gerek merkezi idare gerekse mahalli idareler alanında bir dizi yeni kanun çıkarılması öngörülmüş ve bunların önemli bir kısmı özellikle de mahalli idarelere ilişkin kısmı gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda belediyeler alanında önce 2004'te 5272 sayılı Belediye Kanunu kabul edilmiş ancak bu kanunun şekli bakımından anayasaya aykırılığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesince iptali üzerine aynı düzenlemeler bu kez 2005'te 5393 sayılı kanunla kabul edilmiştir. İl Özel İdaresi alanında da 2005'te yapılan 5302 sayılı yeni kanun, önemli ölçüde 1913 tarihli geçici kanuna dayanan ve 1987'de çıkarılmış olan İl Özel İdaresi Kanunu (3360 Sayılı Kanun) nun yerini almıştır. Önce 1984'te çıkarılan 195 sayılı KHK ile kurulan büyükşehir belediyeleri aynı yıl kabul edilen 3030 sayılı kanunla yasal güvenceye kavuşturulmuş, bu kanun da en son 2004'te çıkarılan 5216 sayılı kanunla değiştirilmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse il özel idareleri, belediyeler ve büyükşehir belediyeleri alanındaki düzenlemeler 2004 ve 2005 yıllarında yenilemiştir. 1924 tarihli Köy Kanunu halen yürürlükte⁹⁸.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel yönetimlere verilen önem daha sonraki dönemlerde yeni bakanlıkların ve merkezi idare kurumlarının oluşturulması ile birlikte azalmış ve giderek kamu yönetiminde merkezi idare bütün görev, yetki ve kaynakları kontrol eder duruma gelmiştir. 1980 sonrası belediyelere sağlanan imkânlar ve büyükşehir belediyeçiliği sonucunda artan yerel yönetim katkısı bu bozulan dengenin onarılmasına ve uluslararası standartlara uyumu yeterince sağlayamamıştır. Özellikle gelişmiş ülkeler ile mukayese edildiğinde ülkemizde

⁹⁷ Kalabalık, a.g.e., s. 20.

⁹⁸ Bilgiç, a.g.m., s. 101-102.

yerel yönetimlerin toplam kamu harcamaları içindeki payının ve yerel yönetim harcamalarının GSYMH'ye oranının düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. Toplam kamu harcamaları içinde görece olarak düşük paya sahip olmanın yanı sıra;

- Merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında uygun olmayan görev dağılımı,
- Yetersiz mali kaynaklar,
- Örgütlenme ve personel sorunları,
- Merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde gereksiz vesayet uygulamaları, şeffaflık ve katılım yetersizliği ile
- Merkezi hükümete aşırı bağımlılık, temel sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.1 Genel Olarak Yerel Yönetimler

“Yerel yönetim yada yerinden yönetim, yönetim biliminde adem-i merkeziyet (decentralization) olarak bilinen bir kavramdır.”. Adem-i merkeziyetin, ilki yetki genişliği ilkesiyle merkezi yönetimin bir takım yetkilerini taşrada oluşturulan teşkilata devretmesi, ikinci şekli ise bir takım işleri görme yetki ve sorumluluğunun tüzel kişilik sahibi özerk kurumlara bırakılması şeklinde iki türü bulunmaktadır ki, gerçek yerinden yönetimi ikincisi oluşturmaktadır⁹⁹.

Yerinden yönetim kuruluşlarının en önemli özelliği tüzel kişiliğe sahip olmalarıdır. Buna bağlı olarak kendi organlarıncı kullanılan irade gücü, mal varlığı, gelir ve giderleri bulunur¹⁰⁰. Yerel yönetim kuruluşlarının kurucuları, hizmet yöresinin seçmenleridir. Karar organları yerel idareye karşı idari özerklik gücünden faydalanırlar¹⁰¹.

Yerinden yönetim kuruluşlarının özellikleri özerk olmaları, tüzel kişiliğe ve kendilerine ait bütçeye sahip bulunmaları; teşkilatı, personeli ile iş ve işlemlerinin

⁹⁹ Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 4. Baskı, Ankara: Cem Yayınevi, 2000, s.19.

¹⁰⁰ Şeref Gözübüyük, **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**, 10. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2008, s. 97.

¹⁰¹ Halil Nadaroğlu, **Mahalli İdareler**, İstanbul: Beta Yayınları, 1994, s.24.

kendi organlarının uhdesinde bulunması ve genel yönetimin vesayet denetimine tabi olması şeklinde ifade edilmektedir¹⁰².

Yerinden yönetim siyasi ve idari yerinden yönetim olarak başlıca iki kısma ayrılır. İdari yönden yerinden yönetimde hizmet bakımından ve yer bakımından olmak üzere iki başlığa ayrılır. Araştırmamıza konu olan kısım yer yönünden yerel yönetimlerdir. Siyasi yerinden yönetim ve hizmet yönünden yerinden yönetim konuları üzerinde durulmayacaktır.

Yer yönünden yerinden yönetim, belli bir yerleşim yerinde yaşayanların müşterek yerel ihtiyaçlarının, mahalli kamu hizmetlerinin, tüzel kişilik kazandırılan ve genel yönetimden ayrı kurumlar eliyle görülmesi olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde yer yönünden yerinden yönetim kapsamında olan üç kurum bulunmaktadır. Bunlar il özel idaresi, belediye ve köy yönetimleridir.

Köy yönetimlerinin mevcut işleyiş içinde yatırımlar ve yatırım gerektiren kamu hizmeti görme konusunda işlevleri çok sınırlı olduğundan yatırımlar ve hizmet planlaması bölümünde köy yönetimlerinden söz edilmeyecektir.

2.1.2 Yerel Yönetimi Şekillendiren Unsurlar

Adem-i merkeziyet, yerinden yönetim, yetki genişliği, yerel yönetimlerin önemi, demokrasi, subsidiarite, yerel özerklik kavramları yerel yönetim olgusunu şekillendiren kavramlardır.

2.1.2.1 Adem-i Merkeziyet

Adem-i merkeziyetçiliğin önemli kavramlarından birini yerel yönetimler oluştur-maktadır¹⁰³. Adem-i merkeziyet kavramı hukuki bakımdan yerinden yönetimi ifade için de kullanılmaktadır¹⁰⁴. Adem-i merkeziyet siyasi ve idari; idari adem-i

¹⁰² Gözübüyük, a.g.e., s. 97-98.

¹⁰³ Mustafa Ökmen, “Türkiye’de Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri ve Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması”, **Türkiye’de Yerel Yönetimler**, Haz.: Recep Bozlağan, Yüksel Demirkaya, Ankara: Nobel Yayınevi, 2008, s.46.

¹⁰⁴ Lütfi Duran, **İdare Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1982, s. 52.

merkeziyet de hizmet yönünden ve yer yönünden adem-i merkeziyet olarak ayrılmaktadır.

Batıdaki sanayi devriminden elde edilen sonuçlar üzerine merkeziyetçi, bürokratik, otokratik nitelikli reformlar yapılmaya çalışılırken ülkemizde batıdaki bu gelişmenin aksine muhassıllık meclisleri gibi ademi merkeziyetçilik olarak değerlendirilebilecek uygulamalar yapılıyordu¹⁰⁵. Merkeziyetçilik ve bürokratikleşme tanzimatın en önemli yönetim prensibi olmakla birlikte şartların zorlamasıyla ademi merkeziyetçiliğe de yer verilmişti. Bununla birlikte İttihat ve Terakki içinde merkeziyetçi geleneğin üstünlük sağlamasına bağlı olarak devlet yönetimi merkeziyetçi, devletçi ve otoriter bir yapıya kavuşmuştur¹⁰⁶.

Siyasi yönden ademi merkeziyet yasama ve yargı erklerinin yerel düzeyde oluşturulup kullanılmasına imkan tanımaktadır. Bu ilkeye uygun olarak teşkilatlanmış ülkelerde federasyonel, konfederasyonel yapılar oluşmaktadır. Üniter devletlerde yerel yönetimler kamu tüzel kişisi durumundadırlar. Buna karşılık federasyonlarda yerel yönetimler federe devletlere veya eyaletlere bağlı olmaktadır.

İdari ademi merkeziyetin birinci türü hizmet yönünden olanıdır. Bu tür idareler belli kamu hizmetlerinin görülmesi için teşkilatlanmıştır. İkinci türü ise yer yönünden yerinden yönetim birimleridir. Belediyeler, il özel idareleri ve köyler bu bölümde yer almaktadır. Mahalle yönetimleri ise tüzel kişiliğe sahip olmadığı için bu kapsama dahil olmamaktadır.

2.1.2.2 Yetki Genişliği, İdari Vesayet ve Yerel Özerklik

Merkezden ve yerinden yönetim bir arada uygulanırken yönetimde bütünlüğü sağlamaya matuf olarak yetki genişliği ile idari vesayet ilkeleri iki yardımcı araç olarak kullanılmaktadır. Yetki genişliği ilkesi tek bir tüzel kişilik içindeki teşkilat ve birimleri bütünleştirirken, idari vesayet ise merkezi yönetim - yerinden yönetim

¹⁰⁵ Ökmen, a.g.e., s. 47.

¹⁰⁶ Ökmen, a.g.e., s. 47-49.

kuruluşlarının birliğini sağlamaktadır¹⁰⁷. “Yerinden yönetim yetki genişliğine dayanan merkezi yönetime göre daha güçlü bir yönetim biçimidir.”¹⁰⁸.

“Yetki genişliği, merkezden yönetimin ilkelerinin yumuşatılmış bir şekli” olarak tanımlanmaktadır. Bu ilkeye istinaden yetki kullanan taşra idaresi, görev alanıyla ilgili konularda kendiliğinden karar alma ve uygulama gücüne sahip olmaktadır¹⁰⁹.

Yetki genişliği ilkesiyle genel yönetimin taşra kuruluşlarındaki yüksek görevlilere belli konularda kendi başına karar alıp uygulama imkanı verilmektedir. Bununla birlikte yetki devrinde bulunan makamlar, aktarılan bu yetkiye istinaden alınan kararları ve yapılan uygulamaları denetleme yetkisine sahip bulunmaktadır; buna hiyerarşik denetim denmektedir¹¹⁰.

Yetki genişliği ilkesiyle merkezden yönetimin yumuşatılmasına çalışılırken yerinden yönetimin, yönetimin bütünlüğü üzerinde doğuracağı zafiyeti izale etmek üzere de idari vesayet ilkesine yer verilmiştir. Ayrı tüzel kişiliklere sahip yerel yönetimler ve kamu kurumları devlet tarafından kamu yararı amacıyla denetlenmektedir¹¹¹.

Vesayet denetimi sınırsız ve dayanıksız olarak kullanılamaz; kanunla belirlenen esas ve usullere göre yerine getirilmesi, yerel yönetimlerin özerkliğinin korunabilmesi için mecburidir¹¹².

Özerk yerel yönetimler bakımından özerklik, idari yönden kendi karar organlarıyla serbestçe karar alabilmelerini, mali yönden ise bu kuruluşların ayrı mal varlığı ve gelir kaynaklarına sahip olabilmelerini ve harcamalarını kendi karar organlarının kararlarıyla yapabilmelerini ifade etmektedir.

¹⁰⁷ Cengiz Derdiman, **Yeni Düzenlemelere Göre Yerel Yönetimler**, İstanbul: Aktüel Yayınları, 2005, s. 6.

¹⁰⁸ Zerrin Toprak, **Yerel Yönetimler**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 9.

¹⁰⁹ Gözübüyük, a.g.e., s. 100.

¹¹⁰ Derdiman, a.g.e., s. 6.

¹¹¹ Gözübüyük, a.g.e., s. 101.

¹¹² Gözübüyük, a.g.e., s. 101.

Yerel özerklik kavramı ise Avrupa Konseyince yerleştirilmeye çalışılan yöre halklarının özgürlüğüne saygı duyulması, merkezi yönetim vesayetinin tamamen ortadan kaldırılması, yerellik bilincinin geliştirilmesi, yerel yönetimlerin siyasi kurumlar üstü kuruluşlar haline getirilmesi gibi ilkeleri içermektedir¹¹³.

2.1.2.3 Yerel Yönetimlerin Önemi, Demokrasi, Subsidiarite, Yerel Özerklik, Yeniden Paylaşım

Yerel yönetimler; mahalli şartlar ve ihtiyaçların farklılığı, yerleşimlerin birbirine uzaklığı gibi fiziki durumlar ile sosyolojik yönetim ve demografik şartların ortaya çıkardığı ve yerel halkın yönetime katılarak daha iyi hizmet üretilmesinin sağlanması gibi ihtiyaçlardan doğmuştur¹¹⁴.

Yerel yönetimleri ortaya çıkaran sebepler fonksiyonel etkinlik ve demokrasi düşüncesi başlıklarında özetlenmektedir. Halkın yönetime katılması yoluyla idari sorumluluk bizzat hizmeti alanlar tarafından üstlenilmekte, seçilmiş yöneticiler üzerindeki denetim gücüyle de yakından denetlenebilmektedir.

Bir yandan hizmet sunulan alanın küçülmesine bağlı olarak toplum tercihlerinin tesbiti de o oranda daha isabetli ve kolay olmakta, diğer yandan yönetici olarak seçilecek kimseler daha yakından tanınabileceği için demokrasi daha etkili işleyebilmektedir. Kamu yönetimi alanındaki demokratikleşme çabaları, yönetime katılmaya olan kamuoyu ilgisini artırmış, bu arada yerel yönetimlerin önemini de artırmıştır. Yerel yönetimlerin önemi, yerel hizmetlerin yürütülmesinde verimli olmaları ve bu yolla merkezi idarelerin yükünü hafifletmeleri, teşebbüs kabiliyetlerinin yüksek olması, hemşerilik duyguları ve demokratik değerlerin gelişmesine katkıları ve güçlü merkezi hükümete karşı fren ve denge unsuru olmaları başlıklarında özetlenmektedir¹¹⁵. Özellikle halkın yönetime ve dolayısıyla ülke meselelerine ilgi göstermesi; demokrasi kültürü, terbiyesi ve tecrübesinin yerleşmesinde demokrasi okulu fonksiyonu gördüklerine de işaret etmek gerekir.

¹¹³ Ruşen Keleş, **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar**, İstanbul: IULA-EMME Yayını, 1993, s. 254.

¹¹⁴ Gözübüyük, a.g.e., s. 96.

¹¹⁵ Bilal Eryılmaz, **Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar**, 2. Baskı, Ankara, 2009, s. 131-135.

Yerel yönetimlerin merkezi idareye karşı oluşturduğu korumanın özgürlüğün gelişmesine ve iktidarın geniş tabana yayılmasına önemli katkı sağladığına işaret edilmektedir. Diğer yandan, ekonomik kaynaklar ve hizmetlerin yeniden paylaşılması yoluyla düşük gelir gruplarına destek verilmiş olmaktadır¹¹⁶.

Subsidiarite kavramı henüz net bir tanıma kavuşmamış olmakla birlikte yerel yönetim alanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Makamlar Komitesi'nin değerlendirmesine göre subsidiarite kavramını oluşturan temel ilke "kamusal sorumlulukların uygulanmasının genel olarak ve tercihen vatandaşlara en yakın makamlara bırakılmasıdır."¹¹⁷ Hizmetten yararlananın halk olması sebebiyle hizmete en yakın yönetim, halka da en yakın yönetim olacaktır.

Türkiye, Avrupa Yerel Yönetimler ve Özerklik Şart'ını 1988 yılında onaylamıştır. Subsidiaritenin bu yolla iç hukuk alanına girdiği söylenebilir.

2.1.3 İl Özel İdareleri

2.1.3.1 İl Özel İdarelerinin Tarihçesi

Osmanlı döneminde, 1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda mali ıslahata öncelik verilmiş, özellikle yerel yönetim sistemi açısından bir yenilik öngörülmemiştir. Bu konudaki ilk düzenleme 1857 Islahat Fermanında yapılarak, vilayet düzeninin oluşturulmasında önemli bir adım atılmıştır. Bu düzenlemede vilayet ve nahiye meclislerine seçilecek Müslüman olan ve olmayan üyelerle, bunların seçimlerine ilişkin hususlara yer verilmiştir.

Bugünkü il özel idarelerinin yasal temeli, Tanzimat Fermanı üzerinden yirmi beş yıl geçtikten sonra 1864 tarihli Teşkilî Vilayet Nizamnamesi ile atılabilmektedir. Ancak, aradan geçen süre içinde bazı girişimlerde bulunulmuş ve 1864 tarihli

¹¹⁶ Eryılmaz, a.g.e., s. 133-134.

¹¹⁷ Bilal Eryılmaz, **Hizmette Yerellik (Subsidiarite) İlkesinin Tanımı ve Sınırları**, Ankara: MİGM Yayını, No:1, 1995, s. 4-11.

Nizamname ile getirilmek istenen düzenin ortamı hazırlanmıştır. Bu girişimlerden biri Muhassıllık Meclisleri, diğeri de Tuna Vilayeti uygulamasıdır¹¹⁸.

Muhassıllık Meclisleri, vilayet yönetimindeki ilk yerel kurul uygulamasıdır. Çünkü, söz konusu meclise defterdar, hakim vb. gibi memurların yanı sıra yörenin ileri gelenlerinden dört kişi daha katılıyordu. Müslüman olmayan ahalinin bulunduğu yerlerdeki metropolit (Ortodoksların ruhani lideri) ile kocabaşı da (Müslüman olmayan ahalinin temsilcisi) üyeler arasında yer alıyordu. Bu nedenlerden ötürü muhassıllık kurumu, bazı yazarlar tarafından, "Tanzimat'tan sonra eyalet yönetiminde Müslüman ve Hıristiyan yerel nüfus gruplarının yönetime katılması" ve "yerel yönetim kurullarının sınırlı bir anlamda ilk örneği" şeklinde nitelendirilmiştir¹¹⁹.

Eyaletlerin başındaki vali, merkezin temsilcisi olarak yapacağı her işte merkeze danışmak gereğini duyuyordu. Bu merkeziyetçi yönetim, yerel hizmetleri aksattığı gibi merkezin işlerinin çoğalmasına da sebep oluyordu. Bu sakıncaları azaltacak yeni bir uygulama yapılması düşünülmüş ve bunun için de Tuna Vilayeti pilot bölge olarak seçilmişti. Bu amaçla çıkarılan "Tuna Vilayeti Nizamnamesi" valinin başkanlığında sürekli olarak toplanacak bir Vilayet idare Meclisi kurulmasını öngörüyordu. Bu mecliste hâkim, defterdar, müftü ve Müslüman olmayan toplulukların ruhani reisleri gibi tabii üyelerin yanı sıra, ikisi Müslüman, ikisi de Müslüman olmayan olmak üzere dört tane de halk tarafından seçilmiş üye bulunuyordu. Halk ayrıca, merkezden atanan bir hâkimin başkanlığındaki Temyiz ve Hukuk Divanı'na da üye seçiyordu. Bunların yanı sıra, Ticaret Mahkemesi de o yerin tüccar ve zanaatkârlarından kuruluyordu. O tarihte, Tuna Vilayeti'nin başında başarılı Vali Mithat Paşa bulunuyordu¹²⁰.

1864 tarihli Nizamname 1870 yılına kadar uygulanmış ve o tarihten itibaren yerini, İdare-i Umumiye-i Vilâyet Nizamnamesine bırakmıştır. Bu düzenleme ile

¹¹⁸ C. Reyhan, **Osmanlı'da İki Tarz-ı İdare: Merkeziyetçilik-adem-i Merkeziyetçilik**, 1. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 2007.

¹¹⁹ N.M. Cengizkan, **Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma**, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 2004.

¹²⁰ M. Z. Sobacı, "Yeniden Yapılanma Sürecinde İl Özel İdarelerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine Değerlendirmeler", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 4, Ekim, 2005.

meclislerin görevleri genişletilerek, eğitim ve sağlık ile ilgili bazı görevler verilmiştir.

Gerek 1864 ve gerekse 1870 tarihli Nizamnamelerde, vilayetlerin tüzel kişiliğe sahip olacaklarına dair bir hüküm yoktu. Bu durumun doğal sonucu olarak vilayetler, ayrı gelir kaynaklarına ve mal varlığına, dolayısıyla bütçeye sahip olamamışlardır. Bu yüzden o tarihlerdeki vilâyetleri, yerinden yönetim birimi olarak kabul etmek yanlış olur. Ancak bugünkü yerinden yönetim birimlerinin temellerini oluşturdukları da bir gerçektir.

Vilâyetlerin özerk bir yerinden yönetim birimi haline getirilmeleri, yasal yönden ilk olarak 1876 tarihli Anayasa ile kabul olunmuştur. Anayasa'da vilayet işlerinin, yetki genişliği ve görevlerin ayırımı esaslarına göre yürütüleceği ve bu esasların ayrı bir kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Ancak, bilindiği gibi ilk Osmanlı Mebuslar Meclisi kısa bir süre içinde kapatılmış ve Anayasa'nın uygulanması da ertelenmiştir¹²¹.

1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânı ile birlikte 1876 Anayasası yeniden yürürlüğe konulduğundan, Hükümet, yetki genişliği ve görev ayırımı ilkelerinin uygulanmasını ilkesine göre mi, yerinden yönetim ilkesine göre mi yönetilmesi tartışma konusu olduğundan, bir sonuca varılamamıştır.

Ancak, sözü geçen tasarı 1912 yılına kadar Meclis'te kurulan özel bir komisyonda incelenmiş, vilayetlerin merkeziyet Hükümet yeni bir tasarı daha hazırlayarak Meclise sunmuştur. Bu yeni tasarıda vilâyetlerin idaresi ikiye ayrılmıştır. Buna göre, İdare-i Umumiye-i Vilayet (Madde 1-74) ve İdare-i Hususiye-i Vilayet (Madde 75-149) şeklinde düzenleme yapılmıştır. Ancak, Balkan Savaşı çıkınca bu tasarı da Meclis'te görüşülememiş ve Hükümet tasarıyı geri alarak bazı değişiklikler yaptıktan sonra 13 Mart 1913 tarihinde geçici kanun niteliğinde yürürlüğe koymuştur. Bu Kanun'un birinci kısmını oluşturan Vilayetin Genel İdaresi ile ilgili maddeleri (1- 74), Vilayet İdaresi Kanunu ile kaldırılmıştır. Bu kanun da yerini 1949 yılında çıkarılan 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'na bırakmıştır. Kanun'un

¹²¹ İ. Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)**, Atatürk Kültür, Ankara: Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, 2000.

ikinci kısmını oluşturan, İl'in özel idaresini konu edinen 75. madde ve sonrası ise 1987 yılında yapılan değişiklikler, İl Özel İdaresi Kanunu adını alarak 22.02.2005 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır. Bu tarihten sonra 1913 tarihli Kanun yürürlükten kaldırılmış yerine 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu getirilmiştir.

2.1.3.2 İl Özel İdarelerinin Görev ve Fonksiyonları

İl özel idaresi mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla;

- a. Sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde,
- b. İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında, yapmakla görevli ve yetkilidir.

İl çevre düzeni plânı; valinin koordinasyonunda, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılır. İl çevre düzeni plânı belediye meclisi ile il genel meclisi tarafından onaylanır.

Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, il özel idaresinin malî durumu, hizmetin ivediliği ve verildiği yerin gelişmişlik düzeyi dikkate alınarak belirlenir.

İl özel idaresi hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özürü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır.

Hizmetlerin diğer mahallî idareler ve kamu kuruluşları arasında bütünlük ve uyum içinde yürütülmesine yönelik koordinasyon o ilin valisi tarafından sağlanır.

4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığına ve organize sanayi bölgelerine tanınan yetki ve sorumluluklar bu Kanun kapsamı dışındadır.

2.1.3.3 İl Özel İdaresinin Organları

İl özel idarelerinin üç yasal organı vardır: 1) Vali; 2) İl genel meclisi; 3) İl daimi encümeni.

1. Vali

Vali ilde hem genel idarenin başı, dolayısıyla merkezi idarenin temsilcisi; hem de il özel idaresinin yürütme organıdır. Vali merkez tarafından atanmaktadır. Diğer iki organı oluşturan il genel meclisi ile il daimi encümeni ise karar ve danışma organlarıdır. Üyeleri de seçimle iş başına gelmektedir.

Özerk kuruluşlar arasında yer alan il özel idarelerinin yürütme organı olan valinin seçimle değil de atanma yolu ile işbaşına gelmesi öteden beri tartışma konusu olmuştur. Gerçi 1982 Anayasası'nın 127. maddesinde mahalli idarelerin sadece karar organlarının seçimle iş başına gelmesi ilkesi kabul olunmuştur¹²².

2. İl Genel Meclisi

İl özel idaresinin, genel karar organı il genel meclisidir. İl genel meclisi üyeleri, ilçeler adına seçilmektedir. İl genel meclisi üyeleri, ilçeler adına seçilmektedir.

İl genel meclisi seçimleri, tek dereceli, nisbi, temsil yöntemiyle, serbest, eşit, gizli oy, açık sayım ve döküm esasına göre beş yılda bir yapılır. Genel meclisin üye sayısı, ildeki ilçelerin sayısına ve ilçe nüfuslarına göre değişmektedir. İl genel meclisi üye tam sayısının yarısından bir fazlasıyla toplanır ve toplananların çoğunluğu ile karar alınır¹²³.

¹²² Nadaroğlu, a.g.e., s. 184-185.

¹²³ Eryılmaz, a.g.e., s. 130.

3. İl Encümeni

İl encümeni, il özel idaresinin yönetilmesinde valiye yardımcı olmak üzere yapılandırılmış bulunan ikinci karar organıdır. İl encümeni valinin başkanlığında görev yapan özel bir il özel idaresi organıdır. İl encümeni valinin başkanlığında, il genel meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği beş üye ile biri mali hizmetler birim amiri olmak üzere valinin her yıl birim amirleri arasından seçeceği beş üyeden oluşur¹²⁴.

2.1.3.4 İl Özel İdaresinin Teşkilatı ve Personeli

İl özel idaresi teşkilatı; genel sekreterlik, mali işler, sağlık, tarım, imar, insan kaynakları, hukuk işleri birimlerinden oluşur. Norm kadro sistemine ve ihtiyaca göre oluşturulacak diğer birimlerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi il genel meclisinin kararıyla olur. Bu birimler büyükşehir belediyesi olan illerde daire başkanlığı ve müdürlük, diğer illerde müdürlük şeklinde kurulur (5302 Sayılı İl İdaresi Kanunu, madde 35).

Genel sekreter, il özel idaresi hizmetlerini vali adına düzenler ve yürütür.

2.1.4 Belediyeler

Vilayet Nizamnamesinden önce uygulamaya giren ve mahalli düzeyde verginin tespiti, dağıtımı, tahsili gibi işleri yapmak üzere merkezden gönderilen ve muhassıl denen kişilere yardımcı olmak üzere kurulan muhassıllık ya da memleket meclislerinin bizde mahalli idare kurullarının sınırlı da olsa ilk uygulaması olarak sayılabileceği belirtilmektedir¹²⁵. Bu meclisin üyeleri yöre halkı tarafından seçilmekteydi.

Ancak, sözü edilen bu meclisler ile belediyeçilik teşkilatı arasındaki ilişki dolaylı bir ilişkidir.

¹²⁴ Nusret İlker Çolak, **Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İdari Reformlar İngiltere ve Türkiye**, Ankara: Seçkin, 2005, s. 431.

¹²⁵ İlber Ortaylı, **Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler**, Ankara: TODAİE Yayını, 1974, s.15.

Organlarının belirlenmesinde seçim yerine tayin usulü uygulansa da, gerek şehremini meclisine yöre halkından güvenilir kimselerin tayin edilmesi, gerekse ifa ettiği hizmetler bakımından, 1854 yılında İstanbul’da kurulan Şehremaneti, bugünkü belediyeciliğin ülkemizdeki ilk uygulamasıdır¹²⁶.

1864 ve 1871 yıllarında Vilayet Nizamnameleri belediyecilik konusunda hükümler içeriyordu. Mesela, 1864 tarihli Nizamnamenin 4. maddesi “her köy bir belediye dairesi sayılır” demektedir¹²⁷. Vilayetlerde belediye meclislerinin oluşumu ve memurların görevlerine ilişkin ayrıca talimatname çıkarılmıştı¹²⁸.

1871 tarihli Nizamname ile 1864 tarihinde başlatılan belediyelerin kuruluş çalışmaları olgunlaştırılmış ve organlar ile görevler daha tafsilatlı şekilde düzenlenmiştir. En önemlisi, belediyeler il yönetimi içinde idari bir varlık olarak ortaya çıkmıştır¹²⁹.

1877 yılında yapılan düzenleme ile her şehir ve kasabada bir belediye meclisi kurulması öngörülmüştü¹³⁰. Belediyelerin görevleri de yeniden düzenlenerek tatad edilmişti.

Cumhuriyet döneminde belediyelere ilişkin ilk düzenleme 1930 yılında çıkarılan 1580 Sayılı Belediye Kanunudur. Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyetine geçişte merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkileri, genel hatlarıyla korunmuştur. Bununla birlikte, özellikle batı kültürünün kurulup yerleştirilmesinde 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunuyla belediyelere ve şehir planlamasına önemli görevler yüklenmiştir¹³¹.

Bu kanunun çıkarıldığı tarihte Türkiye genelinde 492 belediye bulunmaktaydı.

¹²⁶ Ortaylı, a.g.e., s. 115-123.

¹²⁷ Ortaylı, a.g.e., s. 166.

¹²⁸ Şeref Gözübüyük, **Yönetim Hukuku**, 27. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2008, s. 170.

¹²⁹ Ortaylı, a.g.e., s. 170.

¹³⁰ Ortaylı, a.g.e., s. 187.

¹³¹ İlhan Tekeli, **Türkiye Kentleşme Yazıları**, Ankara: Turhan Kitabevi, 1982, s.331.

Cumhuriyetin ilanından önce Osmanlı Devleti sınırları içinde 389 belediye kurulmuştu¹³².

1930-45 döneminde yerel yönetimlerce, bu arada belediyelerce görülmesi gereken birçok hizmet ve yerel yönetim kaynağı merkez teşkilatı bünyesinde oluşturulan kuruluşlara devredilmiş, hükümet programları ve kalkınma planlarındaki hedefler göz ardı edilerek yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları daraltılmaya çalışılmıştır¹³³.

İkinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak anılan alanlarda bir takım değişimler olmasına karşılık belediyeçilik mevzuatında ve belediyelerin özerkleşmesinde pek mesafe alınamamıştır. Tersine, 1960'lara kadar genel yönetimin içinde merkezi yönetimin ağırlığı artma eğilimini sürdürmüştür.

Bununla birlikte bu yıllar arasında belediyeler görevlerini bihakkin yapabilen, yeterli hizmet üretebilen kuruluşlar olamadığı gibi ancak merkezi idare yardımlarıyla varlığı sürdüren politize birimler haline gelmiştir¹³⁴.

1960-1980 döneminde belediyeçilik konusu önemli gündem maddeleri arasında yer almıştır. Bunda 1961 Anayasasının yerinden yönetim ilkesini, anayasa kapsamına almasının etkili olduğu söylenebilir. 1961 Anayasasının yerel yönetimlere yargı güvencesi yanında görevleriyle mütenasip kaynak sağlanmasını kayıt altına alması da önemli bir gelişme olmuştur¹³⁵.

1973-80 arasında şehir merkezlerine yönelik giderek yoğunlaşan kırsal kesim göçleri yanında, genel yönetimle belediye yönetimlerinin muhalif siyasi partilere ait olmasından kaynaklanan sorunlar ve gerilimler ile yerel yönetimlerin

¹³² Veysel Atasoy, **Türkiye'de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, 1992, s.109.

¹³³ Bilal Eryılmaz, "Yerel Yönetim Sendromu", **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 4, 1995, s.343.

¹³⁴ Ökmen, a.g.e., s. 53.

¹³⁵ Ökmen, a.g.e., s. 53.

problemlerindeki çoğalma yerel yönetimlere olan ilgiyi artırmış ve tartışmalara yol açmıştır¹³⁶.

1980'lerdeki liberalleşme eğilimlerine ve yerel yönetimlerin geliştirilme çabalarına, 1990'lı yıllardaki küreselleşme hareketlerine rağmen yerelleşme alanında önemli mesafe alınamamıştır. 1997 ve 2001 yıllarında yasama organına sunulan Mahalli İdareler Reformu Kanun Taslağı kanunlaşmamış, 2002 yılında yeniden başlatılan çalışmalar aralarında 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun da olduğu bir dizi kanunun çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. Böylelikle, Türkiye'deki belediyecilik tecrübesine önemli katkı sağlayan 1580 sayılı Belediye Kanunu 75 yıllık uygulamasının ardından 2005 yılında yerini 5393 sayılı kanuna bırakmıştır¹³⁷.

2.1.4.1 5393 Sayılı Kanuna Tabi Belediyeler

2.1.4.1.1 Belediyelerin Tarihçesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda bugünkü anlamda çağdaş bir belediye kurma çabası ve eğilimi Tanzimat Fermanı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Fakat bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nda belediye hizmetlerin görülmediği anlamına gelmemektedir. 19. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve daha doğudaki şehirlerinde, dolayısıyla, Osmanlı şehirleri hükümdar adına onun memurları tarafından yönetilmiş, beledi ve mülki fonksiyonlar birbirinin içine geçmiş ve belediye hizmetler şehrin sakinleri ve resmi görevlilerin iş birliğiyle yerine getirilmiştir.

1719 tarihinden itibaren ise ücretleri dükkan ve ev sahipleri tarafından verilmek suretiyle şehir ve kasabalarda süpürücüler kullanılmaya başlanmıştır. İstanbul'da bu nevi işlerle önceleri halk arasında İstanbul Efendisi diye anılan İstanbul Kadısı meşgul olurken Tanzimat'tan sonra bu görev İhtisap Nezaretine geçmiş ve 1855 yılında Şehremaneti kurularak bütün bu vazifeleri devralmıştır. 1877 tarihinde "Dersaadet Belediye Kanunu" yayınlanmıştır. Bu ilk belediye kanunumuza

¹³⁶ Ökmen, a.g.e., s. 54.

¹³⁷ Eryılmaz, a.g.e., s. 151.

göre belediye seçimlerine katılmak için 25 yaşını bitirmiş bulunmak ve yılda en az yüz kuruş vergi vermiş olmak şarttı. İstanbul'u yirmi daireye ayıran ve belediye meclislerine oldukça yetkiler veren bu 1877 kanununun birçok hükümleri 1930 yılına kadar yürürlükte kalmıştır¹³⁸.

Osmanlı Devleti'nden devralınan yerel yönetim kuruluşları, gerçek anlamda yerel yönetimlerin görev ve işlevlerini yerine getirebilecek bir durumda değillerdi. İşlevleri çeşitli kuruluşlar arasında dağıtılmış ve parasal olarak güçleri sınırlıydı. Personeli sayıca ve kalite açısından yetersizdi. Bu sorunları gidermek için 1930 tarihinde 1580 sayılı Belediyeler yasası çıkarıldı ve 12 Eylül dönemine kadar yürürlükte kaldı. Osmanlı döneminde olduğu gibi, Cumhuriyet dönemindeki bu yasa da Fransa'dan uyarlanarak alındı. Yasayla, belediyelerin dağınmış olan işlevleri tek elde toplandı. Tek parti döneminin sanayileşme politikalarından biri de, sanayinin tüm ülke yüzeyine yaygınlaştırılması idi. Bunun sonucu da, yeni yeni orta büyüklükteki kentlerin ortaya çıkışı ve buna paralel olarak daha düzenli olarak yerel hizmetlerin sunulmasının zorunlu hale gelmesidir.

12 Eylül 1980 tarihinden sonra Milli Güvenlik Konseyi tarafından 11 Aralık 1980 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 34 No'lu kararda, büyük kentlerin yakınlarında teşekkül etmiş belediyelerin halka yeterli hizmet götüremedikleri gerekçesiyle Sıkıyönetim komutanlıklarının koordinesinde ve onların emredecekleri şekilde ana belediyelere bağlanması öngörülmüştür. 12 Eylül 1980 sonrasındaki olağanüstü askeri yönetim döneminin 6 Kasım 1983 genel seçimlerini yapılmasını takiben nihayete ermesinden sonra 24 Mart 1984 tarihinde mahalli idareler organlarının seçimleri de yapılmış ve belediyeler 1580 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde yeniden normal faaliyete geçmişlerdir¹³⁹. Bu olağanüstü dönemdeki düzenlemelerin hemen ardından da zaten, yirmi yıl süreyle Türkiye'de Büyükşehir belediyeleri ile ilgili temel yasal düzenleme olan 3030 sayılı Kanun çıkarılmıştır.

1580 sayılı Belediye Kanunu, 03.07.2005 tarihinde kabul edilen ve 13.07.2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "5393 sayılı

¹³⁸ Vakur Versan, **Kamu Yönetimi**, 7.Baskı, İstanbul: Dilek Matbaası, 1978, s.203.

¹³⁹ Nadaroğlu, a.g.e., s. 199-200.

Belediye Kanunu”na kadar varlığını sürdürmüştür. Ancak söz konusu süre zarfında 1580 sayılı Kanun’da ve belediyeye ilişkin konularda önemli değişikliklerde yapılmıştır.

Belediye idarelerinin kuruluşu ile ilgili ayrıntılı hükümler, anayasanın 127.madde hükmüne uygun olarak çıkarılan 5272 Sayılı Belediye Kanunu ile düzenlenmiş ve bazı şartlar getirilmiştir. Belediyelerin kurulmasına ilişkin hükümler 5272 sayılı Belediye Kanunu’nun 4.maddesinde yer almıştır. Buna göre, bir köyde belediye kurulabileceği gibi, birkaç köy ya da köylerle köy kısımları birleştirilerek belediye kurabilirler. Ayrıca bir yerin il ve ilçe olması ile o yerde belediye kanun gereği kurulur. Bunlara ek olarak, boş bir yerde yeni bir yerleştirme yapılması suretiyle belediyenin kurulması da mümkündür¹⁴⁰.

Tanzimat’la birlikte kullanılmaya başlayan Belediye terimi, Osman Nuri Ergin’in deyimiyle “ortak menfaatler ve karşılıklı ihtiyaçların zorlaması ile bir beldede oturan halkın beldelerine ve dolayısıyla kendilerine ait meseleleri, hükümetin kanunla belirttiği sınır ve sorumluluk dairesinde seçmiş oldukları vekilleri vasıtası ile halletmeleri”dir. Şemsettin Sami’nin Kamus-ı Türki adlı eserinde belediye, “bir şehrin umumi işleri ve sair ihtiyaçlarına bakan idare” olarak tanımlanır. Modern belediyeçilik açısından bakıldığında; belediyenin varlığı için yerleşik bir topluluk olmalı, kent/şehir topluluğu olmalı (en azından kasaba), belediye merkezi yönetimden ayrı bir yönetim örgütü olarak değerlendirilmeli.

Belediyenin sözlük tanımı şöyledir: bir şehir ya da kasabanın temizlik, aydınlatma, su, esnaf denetlemesi gibi kamu hizmetlerine bakan ve üyeleri halk tarafından seçilen tüzel kişiliği olan örgüt. Ancak yukarıdaki kavram açıklamasından da anlaşıldığı üzere, bu tanımın esaslı bazı unsurları noksandır. Belediye tanımını oluşturabilecek bütün unsurları, Anayasa’nın 127.maddesi vermektedir. O itibarla, en gerçekçi, bilimsel ve tabii, doğru tanım Anayasa’dan çıkarılabilir. Buna göre;

¹⁴⁰ Kalabalık, a.g.e., s. 607-608.

“belediye, halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişisidir¹⁴¹.

Türkiye’de iki çeşit belediye bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, tamamıyla 5393 Sayılı Belediye Kanunu (3.7.2005 Tarih ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu)’ na göre kurulan ve faaliyet gösteren belediyeler; ikincisi ise yalnızca büyük kentlerde faaliyet gösteren ve farklı bir statüye sahip olan Büyükşehir belediyeleridir.

5393 Sayılı Belediye Kanunu m.4’e göre belediyenin kurulması şu şekildedir: Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur.

İçme ve kullanma suyu havzaları ile sit ve diğer koruma alanlarında ve meskûn sahası kurulu bir belediyenin sınırlarına 5.000 metreden daha yakın olan yerleşim yerlerinde belediye kurulamaz.

Köylerin veya muhtelif köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için meskûn sahalarının, merkez kabul edilecek yerleşim yerinin meskûn sahasına azami 5.000 metre mesafede bulunması ve nüfusları toplamının 5.000 ve üzerinde olması gerekir.

Yeni iskân nedeniyle oluşturulan ve nüfusu 5.000 ve üzerinde olan herhangi bir yerleşim yerinde, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine müşterek kararnameyle belediye kurulabilir¹⁴².

2.1.4.1.2 Belediyelerin Görev ve Fonksiyonları

5393 Sayılı Belediyeler Kanununa göre belediyelerin görev ve fonksiyonları aşağıda belirtilmiştir.

Belediye, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla;

¹⁴¹ Yayla, a.g.e., s. 9.

¹⁴² “Belediye Kanunu”, Kanun No.5393, Kabul Tarihi:3.7.2005, Birinci Kısım, İkinci Bölüm Madde.4.

- a. İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikah, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar¹⁴³.
- b. Okul öncesi eğitim kurumları açabilir; Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekanların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. Gerektiğinde, öğrencilere, amatör spor kulüplerine malzeme verir ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir. Belediye, kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahalli müşterek nitelikteki diğer görev ve hizmetleri de yapar veya yaptırır. Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin mali durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir¹⁴⁴.

Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özürsü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır.

¹⁴³ E. Dedeoğlu, **Gereççeli-Açıklamalı ve İkincil Mevzuat İlaveli 5393 Sayılı Belediye Kanunu**, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.

¹⁴⁴ A. Sabuktay, **Belediye Yönetimi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1. Baskı, Ankara, 2007.

Belediyenin görev, sorumluluk ve yetki alanı belediye sınırlarını kapsar. Belediye meclisinin kararı ile mücavir alanlara da belediye hizmetleri götürülebilir. 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu hükümleri saklıdır¹⁴⁵.

Belediyelerin sosyo kültürel hizmetlerinin bütünleşik bir yaklaşıma yürütülmesi için gönüllülük faaliyetlerinin desteklendiği programlar normatif bir alana oturtulmuştur. Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulayacaktır¹⁴⁶.

2.1.4.1.3 Belediyelerin Organları

Tüzel kişilerin yönetilmesinde organların varlığı önem taşır. Her tüzel kişilik gibi belediye tüzel kişiliğinin de yönetiminde organlar görev almaktadır. Belediyenin organları, belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanıdır¹⁴⁷.

1. Belediye Meclisi

Belediye meclisi, belediyenin karar organıdır ve ilgili kanunda gösterilen esas ve usullere göre seçilmiş üyelerden oluşur. (Belediye Kanunu,m.17)

Belediye meclisinin görev ve yetkileri şunlardır:

- a. Stratejik plân ile yatırım ve çalışma programlarını, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve kabul etmek.
- b. Bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, bütçede kurumsal kodlama yapılan birimler ile fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.
- c. Belediyenin imar plânlarını görüşmek ve onaylamak, büyükşehir ve il belediyelerinde il çevre düzeni plânını kabul etmek.

¹⁴⁵ M. S. Cebe, **Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Kapsamında Belediye Yasası ve Büyükşehir Belediyesi Yasası**, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.

¹⁴⁶ TOBB, **Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılması (Yerel Yönetim Reformu) Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara: Aydoğdu Ofset, 1996, s. 4.

¹⁴⁷ Çolak, a.g.e., s. 454.

- d. Borçlanmaya karar vermek.
- e. Taşınmaz mal alımına, satımına, takasına, tahsisine, tahsis şeklinin değiştirilmesine veya tahsisli bir taşınmazın kamu hizmetinde ihtiyaç duyulmaması hâlinde tahsisin kaldırılmasına; üç yıldan fazla kiralanmasına ve süresi otuz yılı geçmemek kaydıyla bunlar üzerinde sınırlı aynî hak tesisine karar vermek.
- f. Kanunlarda vergi, resim, harç ve katılma payı konusu yapılmayan ve ilgililerin isteğine bağlı hizmetler için uygulanacak ücret tarifesini belirlemek.
- g. Şartlı bağışları kabul etmek.
- h. Vergi, resim ve harçlar dışında kalan ve miktarı beşbin TL'den fazla dava konusu olan belediye uyuşmazlıklarını sulh ile tasfiyeye, kabul ve feragate karar vermek.
- i. Bütçe içi işletme ile 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununa tâbi ortaklıklar kurulmasına veya bu ortaklıklardan ayrılmaya, sermaye artışına ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek.
- j. Belediye adına imtiyaz verilmesine ve belediye yatırımlarının yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına; belediyeye ait şirket, işletme ve iştiraklerin özelleştirilmesine karar vermek.
- k. Meclis başkanlık divanını ve encümen üyeleri ile ihtisas komisyonları üyelerini seçmek.
- l. Norm kadro çerçevesinde belediyenin ve bağlı kuruluşlarının kadrolarının ihdas, iptal ve değiştirilmesine karar vermek.
- m. Belediye tarafından çıkarılacak yönetmelikleri kabul etmek.
- n. Meydan, cadde, sokak, park, tesis ve benzerlerine ad vermek; mahalle kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi, adlarıyla sınırlarının tespiti ve değiştirilmesine karar vermek; beldeyi tanıtıcı amblem, flama ve benzerlerini kabul etmek.

- o. Diğer mahallî idarelerle birlik kurulmasına, kurulmuş birliklere katılmaya veya ayrılmaya karar vermek.
- p. Yurt içindeki ve İçişleri Bakanlığının izniyle yurt dışındaki belediyeler ve mahallî idare birlikleriyle karşılıklı iş birliği yapılmasına; kardeş kent ilişkileri kurulmasına; ekonomik ve sosyal ilişkileri geliştirmek amacıyla kültür, sanat ve spor gibi alanlarda faaliyet ve projeler gerçekleştirilmesine; bu çerçevede arsa, bina ve benzeri tesisleri yapma, yaptırma, kiralama veya tahsis etmeye karar vermek.
- q. Fahrî hemşehrilik payesi ve beratı vermek.
- r. Belediye başkanıyla encümen arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlamak.
- s. Mücavir alanlara belediye hizmetlerinin götürülmesine karar vermek.
- t. İmar plânlarına uygun şekilde hazırlanmış belediye imar programlarını görüşerek kabul etmek¹⁴⁸.

2. Belediye Encümeni

Belediye Kanununda yer alan düzenlemeye göre (B.K. m.33)

Belediye encümeni, belediye başkanının başkanlığında;

- a. İl belediyelerinde ve nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyelerde, belediye meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği üç üye, malî hizmetler birim amiri ve belediye başkanının birim amirleri arasından bir yıl için seçeceği iki üye olmak üzere yedi kişiden,
- b. Diğer belediyelerde, belediye meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği iki üye, malî hizmetler birim amiri ve belediye başkanının birim amirleri arasından bir yıl için seçeceği bir üye olmak üzere beş kişiden oluşur.

¹⁴⁸ “Belediye Kanunu”, Kanun No.5393, Kabul Tarihi:3.7.2005, İkinci Kısım, Birinci Bölüm, Madde.18.

Belediye başkanının katılmadığı toplantılarda, belediye başkanının görevlendireceği başkan yardımcısı veya encümen üyesi, encümene başkanlık eder.

Encümen toplantılarına gündemdeki konularla ilgili olarak ilgili birim amirleri, belediye başkanı tarafından oy hakkı olmaksızın görüşleri alınmak üzere çağrılabilir¹⁴⁹.

Belediye encümeninin görev ve yetkileri şunlardır:

- a. Stratejik plân ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip belediye meclisine görüş bildirmek.
- b. Yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma kararlarını almak ve uygulamak.
- c. Öngörülmeven giderler ödeneğinin harcama yerlerini belirlemek.
- d. Bütçede fonksiyonel sınıflandırmanın ikinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.
- e. Kanunlarda öngörülen cezaları vermek.
- f. Vergi, resim ve harçlar dışında kalan dava konusu olan belediye uyumsuzluklarının anlaşma ile tasfiyesine karar vermek.
- g. Taşınmaz mal satımına, tramvasına ve tahsisine ilişkin meclis kararlarını uygulamak; süresi üç yılı geçmemek üzere kiralanmasına karar vermek.
- h. Umuma açık yerlerin açılış ve kapanış saatlerini belirlemek.
- i. Diğer kanunlarda belediye encümenine verilen görevleri yerine getirmek¹⁵⁰.

3. Belediye Başkanı

Belediye başkanı, belediye idaresinin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye başkanı, ilgili kanunda gösterilen esas ve usullere göre seçilir.

¹⁴⁹ “Belediye Kanunu”, Kanun No.5393, Kabul Tarihi:3.7.2005, İkinci Kısım, İkinci Bölüm, Madde.33.

¹⁵⁰ “Belediye Kanunu”, Kanun No.5393, Kabul Tarihi:3.7.2005, İkinci Kısım, İkinci Bölüm, Madde.34.

Belediye başkanı, görevinin devamı süresince siyasî partilerin yönetim ve denetim organlarında görev alamaz; profesyonel spor kulüplerinin başkanlığını yapamaz ve yönetiminde bulunamaz¹⁵¹.

Belediye başkanının görev ve yetkileri şunlardır:

- a. Belediye teşkilâtının en üst amiri olarak belediye teşkilâtını sevk ve idare etmek, belediyenin hak ve menfaatlerini korumak.
- b. Belediyeyi stratejik plâna uygun olarak yönetmek, belediye idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmak, bu stratejilere uygun olarak bütçeyi, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini hazırlamak ve uygulamak, izlemek ve değerlendirmek, bunlarla ilgili raporları meclise sunmak.
- c. Belediyeyi Devlet dairelerinde ve törenlerde, davacı veya davalı olarak da yargı yerlerinde temsil etmek veya vekil tayin etmek.
- d. Meclise ve encümene başkanlık etmek.
- e. Belediyenin taşınır ve taşınmaz mallarını idare etmek.
- f. Belediyenin gelir ve alacaklarını takip ve tahsil etmek.
- g. Yetkili organların kararını almak şartıyla sözleşme yapmak.
- h. Meclis ve encümen kararlarını uygulamak.
- i. Bütçeyi uygulamak, bütçede meclis ve encümenin yetkisi dışındaki aktarmalara onay vermek.
- j. Belediye personelini atamak.
- k. Belediye ve bağlı kuruluşları ile işletmelerini denetlemek.
- l. Şartsız bağışları kabul etmek.
- m. Belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak.

¹⁵¹ “Belediye Kanunu”, Kanun No.5393, Kabul Tarihi:3.7.2005, İkinci Kısım, Üçüncü Bölüm, Madde.37.

- n. Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, özörlöölere yönelik hizmetleri yürötmek ve özörlöölör merkezini oluşturmak.
- o. Temsil ve ağırlama giderleri için ayrılan ödeneğı kullanmak.
- p. Kanunlarla belediyeye verilen ve belediye meclisi veya belediye encümeni kararını gerektirmeyen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak¹⁵².

2.1.4.1.4 Belediye Teşkilatı ve Personeli

İl özel idarelerinden farklı olarak, belediyelerin bütün iş ve işlemleri belediye personeline yerine getirilmektedir¹⁵³. Belediye personeli norm kadroya uygun olarak belediye başkanı tarafından atanır. Belediye görevlileri devlet memuru statüsündedir¹⁵⁴.

Belediye teşkilatı norm kadroya Gore yazı işleri, mali hizmetler, fen işleri ve zabıta birimlerine sahiptir. Beldenin nüfusu, fiziki şartları, sosyal ve kültürel özellikler ile diğör imkanlar dikkate alınmak ve yine norm kadroya uygun olmak şartıyla belediye meclisi kararıyla sağlık, itfaiye, imar, insan kaynakları, hukuk işleri ve ihtiyaç olması halinde diğör birimleri kurulabilir. Norm kadro ilke ve standartları ise İçişleri Bakanlığı ve Devlet Personel Başkanlığınca müştereken belirlenmektedir.

2.1.4.2 Büyükşehir Belediyesi

2.1.4.2.1 Tarihsel Gelişimi ve Niteliğı

Ölkemizdeki belediye yönetimleri arasına, münhasıran 1982 Anayasasından sonra büyükşehir belediyeleri de katılmıştır. Büyükşehir alanındaki ilk çalışmalara 12 Eylül 1980'den sonra başlanmıştır. İlk uygulama olarak belli nüfusa sahip şehirlerin içinde ve civarında bulunan belediyelerin tüzel kişilikleri kaldırılarak şube haline dönüştürölmüştür. Mesela İstanbul'da 13, İzmir'de ise 12 belediye şubesi kurulmuştur. Diğör illerde de buna benzer uygulamalar yapılmıştır. Bunu müteakip 1981 yılında Büyük Şehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin Ana

¹⁵² “Belediye Kanunu”, Kanun No.5393, Kabul Tarihi:3.7.2005, İkinci Kısım, Üçüncü Bölüm, Madde.38.

¹⁵³ Derdiman, a.g.e., s. 65.

¹⁵⁴ Gözübüyük, a.g.e., s. 206.

Belediyelere Bağlanmaları Hakkında Kanun çıkarılmıştır. 2561 sayılı bu kanunla son genel nüfus sayımına göre nüfusun 300 000 i aşan büyük şehirlerin çevresinde bulunan belediye ve köylerin söz konusu büyük şehir belediyelerine belli esaslar dâhilinde bağlanabilmesine imkân getirilmiştir. Bu bağlanmalardaki nihai işlem Bakanlar Kurulunca karara bağlanıyordu. Büyük şehir belediyelerinin seçimleri konusu 2972 sayılı Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunla düzenlenmiş, bu arada 2680 sayılı Yetki Kanununa istinaden çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile Büyükşehir Belediye Yönetimlerinin şekillenmesi sağlanmıştır. Bu çerçevede 25 Mart 1984 günü yapılan mahalli idare seçimleri ile İstanbul, Ankara ve İzmir'de büyük şehir belediyeleri kurulmuştur. Bunları takiben muhtelif kanunlarla sırasıyla Adana, Bursa, Gaziantep, Konya ve Kayseri'de büyükşehir belediyeleri kurulmuştur.

Kabul tarihi 27.06.1984 olan, Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun ise 09.07.1984 tarih ve 18453 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun evveliyatını ise, 08/03/1984 tarih ve 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname teşkil etmiştir. 2007 itibariyle Büyükşehir belediyelerinin sayısı ise 16'dır¹⁵⁵.

2.1.4.2.2 Görevleri

Büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyelerinin görev ve yetkileri, 3030 sayılı kanunda ve buna dayalı olarak çıkarılan yönetmelikte ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre, imar planları, kanalizasyon, su, toplu taşımacılık, çevre sağlığı, merkezi ısıtma, itfaiye, yolcu ve yük terminalleri, anayol ve caddelerin yapımı gibi ortak kent hizmetleri, büyükşehir belediyesinin yetki ve sorumluluğundadır. İnşaatlara ruhsat verme, tali yol ve meydanları yapma, sokak temizliği, yeşil alan ve spor tesisleri meydana getirme gibi klasik nitelikteki belediye hizmetleri de ilçe belediyelerine bırakılmıştır.

¹⁵⁵ http://www.mahalli-idareler.gov.tr/Mahalli/BldYonetimi.aspx#bld_buyuksehir, Erişim Tarihi: 28.02.2012.

Büyükşehir belediyesi, yukarıda belirtilenlerden başka, ilçe belediyeleri arasındaki ihtilafları çözmek, zabıta ve diğer belediye hizmetlerinin koordinasyonunu sağlamakla görevli ve yetkilidir¹⁵⁶.

2.1.4.2.3 Organları

Büyükşehir belediyelerinin organları şunlardır: 1) Büyükşehir Belediye Meclisi; 2) Büyükşehir Belediye Encümeni; 3) Büyükşehir Belediye Başkanı. Bunlardan ilk ikisi karar, sonuncusu ise yürütme organıdır.

Büyükşehir belediye meclisleri belediye hudutları içinde kalan ilçe seçim çevreleri için tespit edilen –ki 2972 sayılı Kanunun 5.maddesinde nüfusa göre tespit edilmiştir- belediye meclisleri üye sayısının her ilçe için beşte biri alınmak suretiyle bulunacak toplam sayı kadar üyeden teşekkül etmektedir. Ayrıca, ilçe belediye başkanları büyükşehir belediyesinin tabii üyeleridir¹⁵⁷.

Büyükşehir belediye encümeni, standart belediye encümeninden farklıdır. Bu encümende seçilmiş üye yoktur. Başkanlığını büyükşehir belediye başkanının yaptığı encümen, büyükşehir belediyesinin imar, fen, hukuk, hesap, yazı işleri ve personel birimleri başlarından ve genel sekreterden oluşur. Standart belediye encümenine benzer görevler yapar.

Başkan, büyükşehir hemşerilerince doğrudan seçilerek göreve gelir. Görev süresi beş yıldır. Belediye yasası düzenindeki görevlerin yanında büyükşehir belediye başkanları ayrıca, ilçe belediyeleri arasında hizmetlerin yürütülmesinde birlik ve beraberliği sağlamakla da görevlidir.

2.1.5 Köyler

2.1.5.1 Köylerin Tarihçesi

Köy, insanların toplumsal bir varlık olmalarından ve birarada yaşama ihtiyaçlarından doğan doğal bir yerleşme birimidir. İnsanlar, var oldukları yıllardan

¹⁵⁶ Eryılmaz, a.g.e., s. 148.

¹⁵⁷ Nadaroğlu, a.g.e., s. 205.

bu yana, gerek doğa koşullarından gerekse başka topluluklardan korunma düşüncesi ile, belli bir alanda bir araya gelip, yerleşim birimleri oluşturmuşlardır. Bu yerleşim yerlerinin bazıları hem nüfus açısından hem de ekonomik güç açısından büyüyerek şehir veya kasabalara dönüşmüş, bazıları da yukarıda belirtilen gelişmeyi göstermeyerek, küçük birimler yani köyler halinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu gelişme şüphesiz yurdumuz için de geçerli olmuştur. Yüzyıllardan beri çeşitli toplulukların yerleşim yeri olan Anadolu, Türklerin fethinden sonra, buraya yerleşen çok sayıda Türk boylan ile yerleşim yerleri açısından zenginleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, toprak düzeni açısından ve diğer idari düzenlemeler açısından, özerk bir köy yerel yönetim birimi söz konusu değildi. Köyde yaşayan bir kişi yaşadığı toprağın sahibi değil, bir çeşit kiracısı idi. Buralarda yaşayanların oluşturduğu yerleşim yerlerinin ana yönetimi, has, zeamet ve tımar sahiplerinin elinde bulunuyordu.

Zaman zaman köylerin, Osmanlı Devlet Yapısı içinde birer yerel yönetim birimi haline getirilmeleri konusunda girişimlerin olduğu gözlenmektedir. Örneğın, 1858 tarihli bir Talimat ile Osmanlı İmparatorluğu'nun mülki idare bölümleri eyalet, liva, kaza ve kariyelerden (köylerden) oluşturulmuştur.

Köylere ait ayrıntılı hükümler ilk olarak 1864 tarihli Teşkilatı Vilayet Nizamnamesinde yer almıştı. Burada, köy organlarından bahsedilmiş ve organların kuruluşlarına ilişkin esaslar ile görevleri saptanmıştır. Nizamnameye göre, her köyde, orada yaşayanlar tarafından seçilmiş muhtar ile ihtiyar meclisinin oluşması öngörülmüştür.

Nizamnamenin, köy işlerinin yönetimi başlığını taşıyan kısmında, her köyde, dinleri ayrı olan her sınıf halk için ikişer muhtar ve birer ihtiyar meclisi oluşturulması ilkesi kabul olunmuştur. Ancak, yerel hizmetler konusunda yürütmeye ilişkin karar alma yetkisi ihtiyar meclislerine verilmediği gibi, köylere tüzel kişilik de tanınmamıştır.

1876 tarihinde, köylerde, Avrupa ülkelerindeki özellikle Fransa'daki örneklerine benzer bir örgüt oluşturmak amacıyla İdare-i Nevahi (nahiyeler idaresi) adlı yeni bir nizamname daha düzenlenmiştir.

Bu nizamnamede, iki yüz haneden fazla olan köylerin bir nahiye oluşturmaları, hane sayısı daha az olan köylerin ise iki yüz haneye ulaşacak biçimde birleştirilmeleri öngörülmüştür. Ayrıca, bir nahiye müdürü ile bir meclisin bulunması, üye sayısının dörtten az, sekizden fazla olmaması, hem müdürün hem de meclis üyelerinin köy halkı tarafından seçilmesi esasları kabul edilmiştir. Bir iki vilayette uygulanan bu Nizamname'de de köylere tüzel kişilik tanınmamıştır¹⁵⁸.

1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânı ile başlayan dönemde, köyün bir yerel yönetim birimi haline getirilmesini amaçlayan "Köyler İdaresi" adlı bir kanun tasarısı, Osmanlı Mebuslar Meclisi'ne sunulmuştur. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması nedeniyle bu tasarı kanunlaşamamıştır. 1864 ve 1870 tarihli Nizamnameler de, 1913 tarihinde çıkartılan Geçici Kanun'la yürürlükten kaldırıldığından, 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu yürürlüğe girinceye kadar, köyler hiç bir hukuki dayanağı bulunmayan bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bilindiği gibi 1924 tarihli kanun, köylere ilk kez tüzel kişilik kazandırmış ve halen de yürürlükte olan bir kanundur¹⁵⁹.

2.1.5.2 Köylerin Görevleri

Köy Kanuna göre köye ait işler mecburi ve isteğe bağlı olmak üzere ikiye ayrılır. Köylü mecburi olan işleri görmezse ceza görür. İsteğine bağlı olan işlerde ceza yoktur. Ancak köylünün isteğine bağlı bu gibi işlerde köy derneğinin yarısından çoğu hükmederler ve vilayete bağlı olan yerlerde vali ve kazaya bağlı olan köylerde kaymakamın rızasını alırlarsa o iş bütün köylü için mecburi olur. Ve yapmayan ceza görür¹⁶⁰.

¹⁵⁸ S. Yalçındağ, **Yerel Yönetimler**, Sorunlar ve Çözümler, İstanbul, 1995.

¹⁵⁹ M. Karaaslan, **Özerklik ve Denetim Açısından Yerel Yönetimler Reformu**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2008.

¹⁶⁰ "Köy Kanunu", Kanun No.442, Kabul Tarihi:18.3.1924, İkinci Fasıl, m.12.

Köyün, sağlık, temizlik, yol, su ve okul işleri zorunlu; köye hamam, çamaşırılık, Pazar yeri, çarşı yapmak gibi hizmetler köyün isteğe bağlı görevleri arasında yer almıştır. Aslında köyle ilgili hizmetlerin çoğu ya doğrudan doğruya, ya da köyle işbirliği halinde genel yönetim tarafından yürütülmektedir. Köyle ilgili işler kamu yükümlülüğüdür ve yapmayanlar cezalandırılır. Ancak bu hükümler artık büyük ölçüde uygulanamamaktadır¹⁶¹.

2.1.5.3 Köyün Organları

Köy idarelerinin organları şunlardır: Muhtar, köy derneği ve ihtiyar meclisi. Bunlardan muhtar yürütme organı, köy derneği ile ihtiyar meclisi ise danışma ve karar organıdır.

1. Muhtar

Muhtar, hem bir mahalli idare birimi olan köy idaresinin başı ve yürütme organıdır, hem de merkezi idarenin köydeki görevlisidir. Muhtarın köy idaresinin başı ve yürütme organı olarak yerine getirmek zorunda olduğu görevlerin en önemlileri şunlardır: Köyün zorunlu işlerini ihtiyar meclisi ile görüşerek yapmak veya yaptırmak, köyün isteğe bağlı işlerinin yapılabilmesi için köylülere öğüt vermek; ihtiyar meclisi kararı ile köy işlerine harcanacak parayı toplamak; köy işlerinde hem davacı hem hasım olarak mahkemede bulunmak ve isterse mahkemeye diğer birini yerine (vekil) göndermek¹⁶².

2. Köy Derneği

Muhtar ve ihtiyar heyeti köy yararına kuruluşlardır. Köy derneği bugünkü durumu ile işlemez bir kuruluştur. Dernek kadın ve erkek köy seçmenlerinin toplamından teşekkül eder.

¹⁶¹ <http://www.mahalli-idareler.gov.tr/Mahalli/KoyYonetimi.aspx>, Erişim Tarihi: 28.02.2012.

¹⁶² Nadaroğlu, a.g.e., s. 243-244.

3. İhtiyar Meclisi

İhtiyar meclisi, belediye encümeni gibi iki tür üyeden oluşur. Bunlardan bir kısmı "Seçilenler" diğeri "Doğal" üyelerdir. Seçilenler beş yıl için köy derneği tarafından seçilirler. Bu seçimde adaylığına koyma yöntemi yoktur. Siyasi partiler de aday gösteremezler. Üye sayısı nüfusu 1000den az olan köylerde 8, fazla olanlarla 12' dir¹⁶³.

¹⁶³ <http://www.mahalli-idareler.gov.tr/Mahalli/KoyYonetimi.aspx>, Erişim Tarihi: 28.02.2012.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLER VE BEDENSEL ENGELLİLER

3.1 Yerel Yönetimlerin ve Devletin Aktif Yaşamdaki Rolü

Sağlıklı bir neslin oluşmasında devletin spor politikası ve ekonomik nedenler en belirleyici etkenlerdir. Yetişmiş yöneticilerin spora bakış açısı, sağlıklı yaşam kalitesi konusunda bilinçlilik düzeyi, okul veya işyeri organizasyonlarının önemini, kalitesini ve katılım düzeyini belirleyen sebeplerden başlıcalarıdır. Devletin spor politikası aynı zamanda yatırımın, yaygın ve örgün eğitimin gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır. Sportif yaşam tarzının toplumda yaygınlaşmasında kitle iletişim araçlarının ve eğitimin rolü şüphesiz çok büyüktür. Toplumun içki, sigara, beslenme, temizlik, sağlık konusunda bilinçlendirilmesi, devletin başlıca görevidir. Yerel yönetimler, sağlıklı yaşam kalitesini arttırmada yaptırım ve yatırım hizmetlerini sunması gerekir. Gelişmiş toplumlarda yerel yönetimlerin bu konuda büyük çabalar sarf ettiğini görmek mümkündür. Amerika ve Avustralya gibi ülkelerin yerel yönetim yapıları en belirgin örneklerdendir. Bu ülkelerdeki düzenli spor yapma alışkanlıklarına baktığımızda %40'lardan daha yukarı olduğunu görürüz. Burada kitle iletişim araçlarının rolünden aile, okul ve yönetici üçgeninden, ülkenin ulusal bir politikası olduğunu görmek mümkündür¹⁶⁴.

Kentsel alandaki gençlerin boş zaman ve oyun etkinliklerine katılma tercihleri yerel ve merkezi hükümetler açısından planlama yapmada büyük önem taşır ve kentsel alan yaşamını anlamaya geniş bir perspektif sağlar¹⁶⁵.

Eğitilmiş rekreasyon uzmanları yeni seçenekler arayışı içindedir. Rekreasyonu dar bir alanda düşünmemişler ve sosyal hayatı oluşturan farklı özellikteki gruplar için, o alana özel rekreasyon programları geliştirmeye çalışmaktadırlar. Rekreasyon, açık ve kapalı alanda, park ve ormanlarda, sağlık kulüpleri ve tatil bölgelerinde, eğitim

¹⁶⁴ E. Zorba, **Herkes İçin Spor ve Fiziksel Uygunluk**, Ankara: Neyir Matbaası, 1999.

¹⁶⁵ M G. Jones, **Youth Recreation and Leisure Destinations**, The 46th İçper.Sd. Congress Proceedings, Anniversary World Congress, 2005.

kurumlarında personel ve öğrenciler, yetişkinler ve yaşlılar, endüstri alanında iş verimin artırılması için, yani tüm toplum için programlanmaktadır¹⁶⁶.

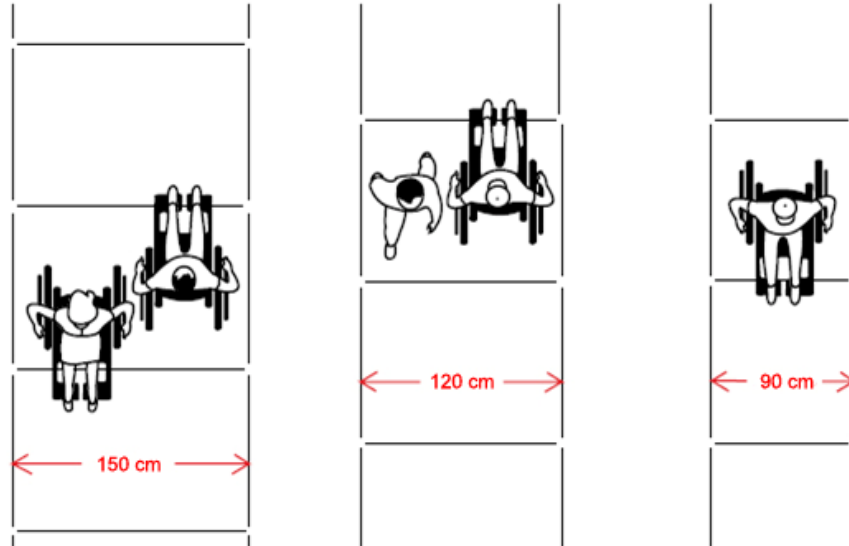
3.2 Kent İçi Mekanların Bedensel Engellilere Göre Düzenlenmesi

3.2.1 Yaya Kaldırımları

1. Kaldırımların Genişliği

Yaya kaldırımının genişliği, kullanma yoğunluğu ile yol sınıfına ve grubuna göre boyutlandırılmalıdır.

Özrüleri dahil tüm yayaların rahatça hareket edebilmeleri için yaya kaldırım genişliği net olarak en az 150 cm olmalıdır (Şekil 3.2, "Y"). Bu genişlik aynı zamanda, iki tekerlekli sandalye kullanıcısının yan yana geçebilmesi için gerekli olan minimum genişliktir (Şekil 3.1).

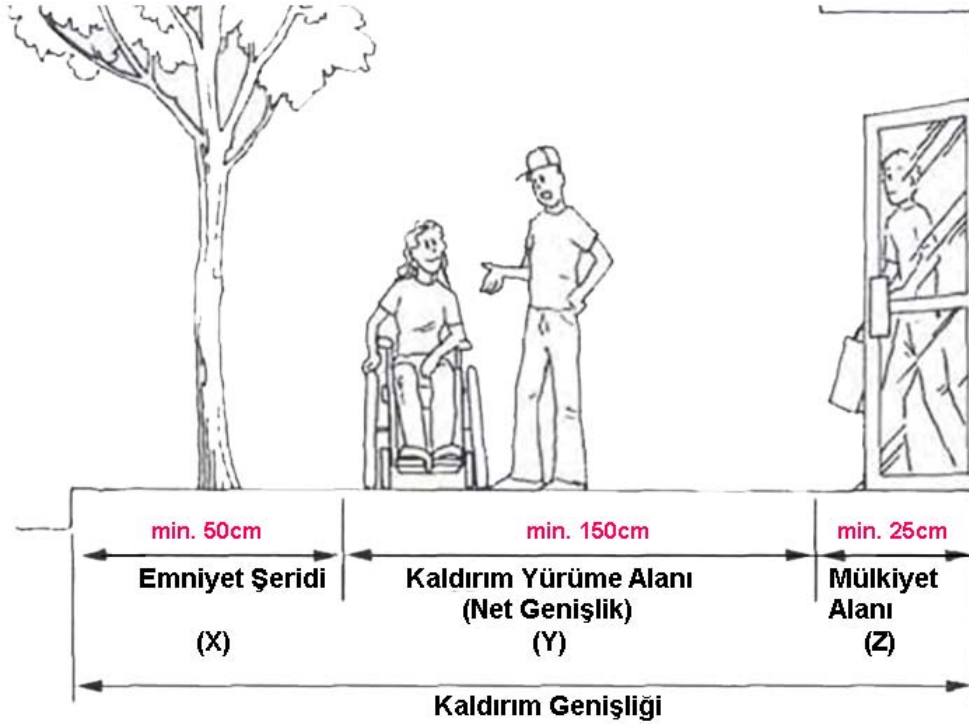
Şekil 3.1: Kaldırım Genişliği¹⁶⁷

¹⁶⁶ H. Gökmen, A. Açıkalin ve N. Koyuncu, **Yükseköğretim Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinlikleri, Kendilerini Gerçekleştirme Düzeyleri**, Ankara: M.E.B. Yayınevi, 1985.

¹⁶⁷ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Yerel Yönetimler İçin Ulaşabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı**, Ankara: Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011

Yaya kaldırımı net ölçüsüne ilâveten, mülkiyet yanında en az 25 cm, bórdür taşı tarafında ise bórdür taşı dahil 50 cm emniyet şeridi olmalıdır. Kaldırım genişliğine ve yol gruplarına göre emniyet şeritleri mülkiyet sınırında 50 cm'ye, bórdür taşı tarafında ise 120 cm'ye kadar olabilir (Şekil 3.2).

Yaya kaldırımının genişliği, toplu taşıma duraklarında min. 300 cm olmalıdır.

Şekil 3.2: Kaldırım Genişliği¹⁶⁸

2. Kaldırımın Yüksekliği

Kaldırım yüksekliği 3 cm -15 cm arasında olmalıdır. Mevcut kaldırımların döşemelerinde yapılacak bakım ve onarımlarda 15 cm yükseklik sınırı aşılmamalı, kaldırım yükseltilmemelidir.

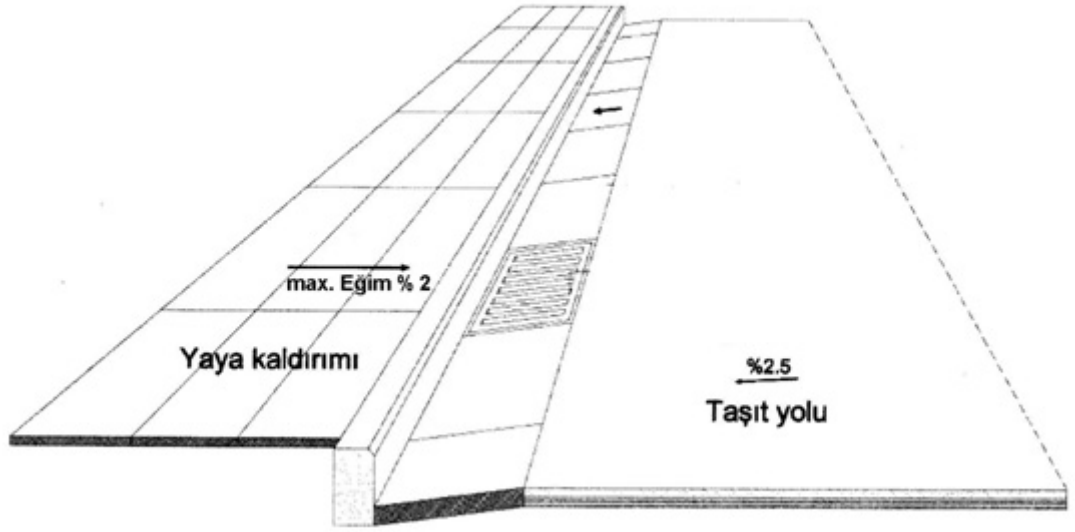
3. Kaldırımın Eğimi

Yaya kaldırımının boyuna eğimi, yalnız hareket eden tekerlekli sandalye kullanıcıları hesaba katılarak, max. % 5 olmalıdır. Kaçınılmaz olarak eğimi %5'in

¹⁶⁸ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

üzerinde olan kaldırımlar, rampalar gibi değerlendirilmeli ve ona göre tasarlanmalıdır (Bkz. Rampalar).

Yaya kaldırımında, yağmur suyunun drenajı için gerek duyulan enine (yanal) eğim max. %2 olmalıdır (Şekil 3.3). % 2'den fazla eğimler, özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarının ilerlemesinde sıkıntı yaratacaktır.

Şekil 3.3: Yaya Kaldırımı ve Taşıt Yolunda Drenaj Örneği¹⁶⁹

4. Kaldırımın Yüzey Kaplaması

Yaya kaldırımı yüzeyi kaymaz nitelikte, kaldırım döşemeleri bitişik ve boşluksuz olmalıdır.

Kaldırım yüzey kaplaması seçilirken, uygulanacak yüzey, iklim koşulları, kaldırımın kullanım yoğunluğu ve şekline göre en uygun malzeme seçilmelidir.

Eğer kaldırım üzerinde, ızgara, rögar kapağı gibi altyapı elemanları var ise, bunlar çukur ve çıkıntı oluşturmayacak şekilde kaldırım yüzeyi ile eşdüzey olmalıdır (Örnek, Fotoğraf 3.1).

¹⁶⁹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Fotoğraf 3.1: Eşdüzey Kaldırım¹⁷⁰

Kaldırım yüzeyinde, anî seviye değişikliklerinden mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

Görme özürlülerin kaldırımlarda güvenli bir şekilde ilerleyebilmeleri için kaldırım yüzeyinde hissedilebilir kılavuz izler yapılmalıdır.

5. Kaldırımlarda Hissedilebilir Yüzey Kaplamaları

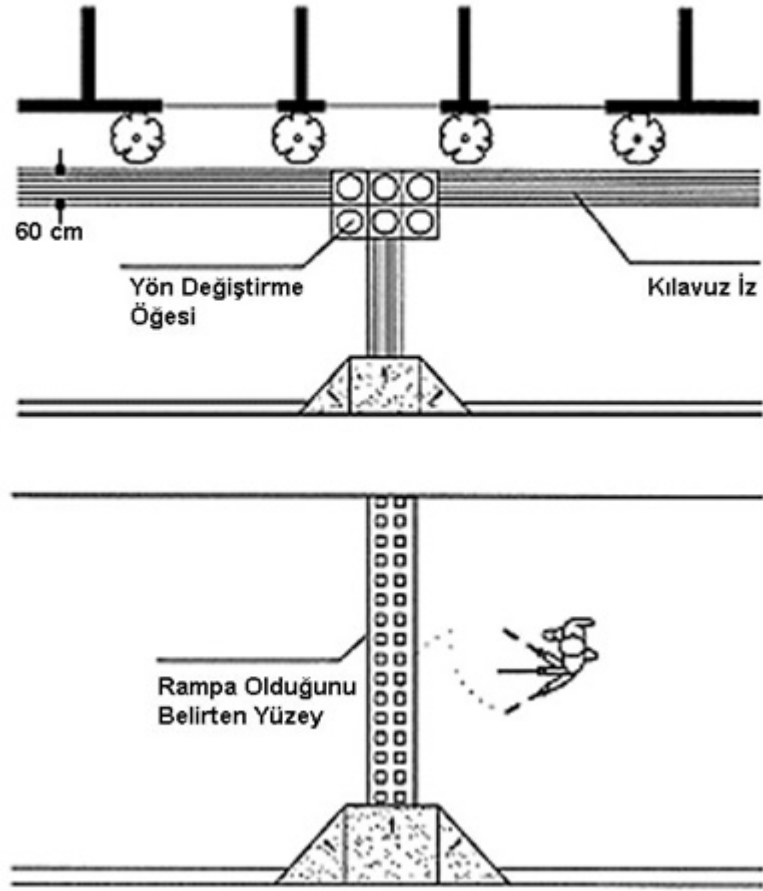
Hissedilebilir yüzeyler, görme özürlülerin ayakkabı tabanından hissedebilecekleri çıkıntıda veya yükseklikte olmalıdır.

Yüzeyin diğer yayalara, özellikle de yürüyebilen özürlülere ve tekerlekli sandalye kullanıcılarına sorun çıkaracak kadar iri kabartmalı olmamasına dikkat edilmelidir.

¹⁷⁰ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Görme özürülerin çoğu kısmi görüşe sahip olduğundan, kabartma yüzeyi çevresiyle zıt renklerde ve fark edilir renk tonlarında olmalıdır.

Kılavuz izler, ana yaya hareketine paralel doğrultuda yerleştirilmeli ve 40 cm - 60 cm genişliğinde olmalıdır (Şekil 3.4).

Şekil 3.4: Hissedilebilir Yüzey Kaplamalı Kaldırım¹⁷¹

¹⁷¹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Fotoğraf 3.2: Hissedilebilir Yüzey Kaplamalı Kaldırım Örneği¹⁷²

Oluşturulan kılavuz izler kaldırım güzergahı boyunca ve yaya geçitlerinde süreklilik arz etmelidir. Bu izlerin üzerinde, ayaklı ilan/reklam panoları, aydınlatma direkleri gibi hareketi engelleyici hiçbir sabit veya hareketli eleman bulunmamalıdır.

Görme engellilerin karışmasını engellemek ve tehlike yaratmamak için rögarlara ya da drenaj kanallarına uzak olmalıdır.

6. Kaldırırında Güvenlik

Özellikle görme engelliler ve tekerlekli sandalye kullanıcıları açısından tehlike ve sorun teşkil edeceğinden, yaya kaldırımı üzerinde, mümkün olduğunca rögar kapağı, ızgara gibi altyapı elemanları konulmamalıdır. Eğer kaldırıma ızgara konulması gerekiyorsa, yürüyüş güzergahına dik olacak şekilde yerleştirilmeli ve ızgara aralıkları 13 mm'yi geçmemelidir.

Bir kaldırımın kenarında, aşağı doğru dik bir eğim var ise, tekerlekli sandalye kullanıcıları ve baston kullanan görme engellilerin güvenliğini sağlamak amacıyla, bu kenarlara en az 70-90 cm yükseklikte korkuluk yapılmalıdır.

¹⁷² T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Yaya kaldırımında, 220 cm'den az yükseklikte sarkan dal, dikenli bitki veya tabela benzeri şeyler bulunmamalıdır.

Yaya kaldırımı özürllülerin kesintisiz kullanabilmeleri için yaya yolunda taşıtların park etmeleri yasaklanmalı veya taşıtların park etmemeleri için bordur taşı tarafında TS 12716'ya uygun en az 70 cm, en çok 90 cm yüksekliğinde koruyucu engeller (babalar) konmalıdır. Bu koruyucu babalar yaya kaldırımında yaya hareketlerini kesecek şekilde olmamalıdır.

Yaya kaldırımında taşıtların yasaklanması, görme özürllülere uygun düzenlenmelidir.

Yaya kaldırımının düzenli olarak bakım ve onarımı gerçekleştirilmeli, bakım ve onarımlar sırasında TS 12254'e uygun işaretleme yapılmalıdır. İşaretlemelede, görme özürllüler dikkate alınarak sesli ve ışıklı uyarılar konmalıdır. Ayrıca tamirat alanını çevreleyen barikatların altına, baston kullanan görme özürllülerin fark edebilmesi için engel çubukları çekilmelidir.

7. Kaldırımında Altyapı Düzenlemeleri

Ağaçlandırmalar:

Yaya kaldırımının genişliğine bağlı olarak, taşıt yolu ile kaldırım kenarına dikilecek ağaçlar TS 8146'ya uygun olmalıdır.

200 cm'den dar kaldırımlarda kesinlikle ağaçlandırma yapılmamalıdır.

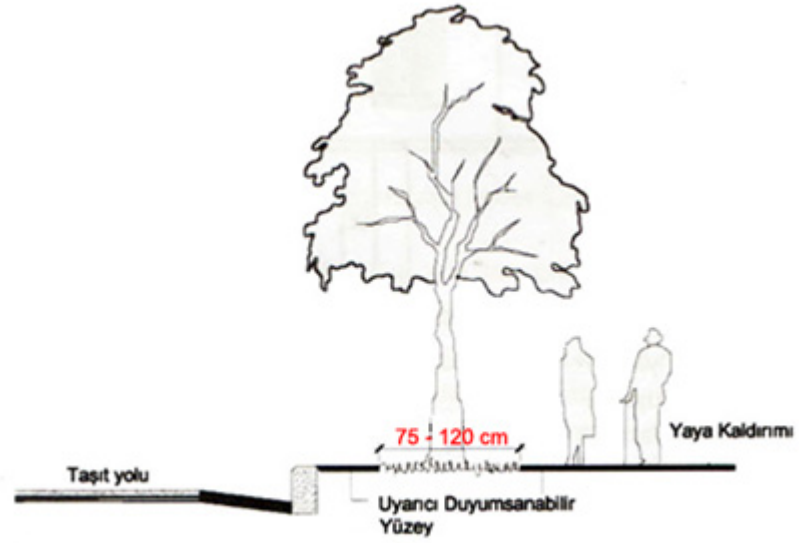
Ağaçlandırmalarda, mümkün olduğunca, dikenli bitkilerden kaçınılmalıdır.

Rampa ve merdiven yanında yapılacak bitkilendirmelerde, yüzeyi kaygan hale getirmeyecek, meyve dökmeyen bitkiler seçilmelidir.

Kaldırım üzerindeki ağaçların görme özürllüler tarafından fark edilebilmesi için, ağaç diplerinde çevre ile zıt renklere sahip ızgaralar veya çakıllar yerleştirilmelidir.

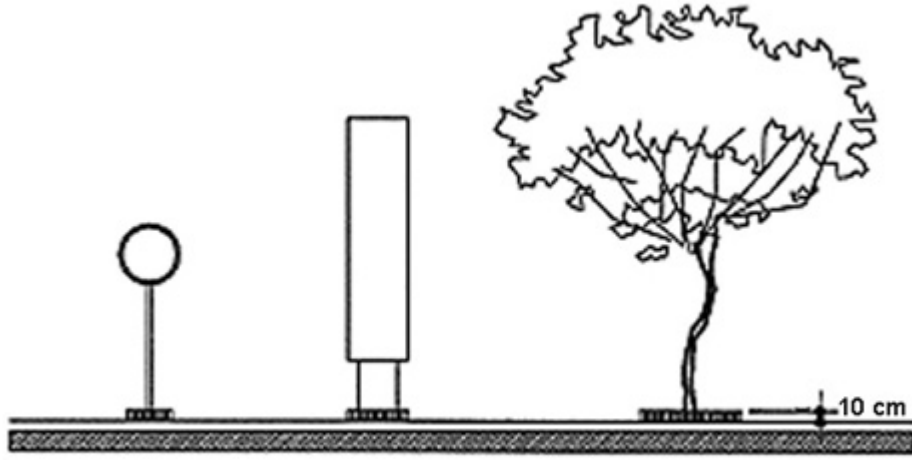
Teknik Donatılar:

Elektrik, aydınlatma, trafik işaret direkleri ile ss bitkileri, çiçeklik/saksılar, yaya korkulukları vb. donatılar, bordür taı dahil yaya kaldırımı boyunca en az 75 cm en çok 120 cm geniliinde bir Şerit içinde düzgün olarak yerleŗtirilmelidir (Şekil 3.5). Ayrıca, görme zrller tarafından fark edilebilmesi için, bu donatılar kaldırım kotundan 10 cm yükseklikteki bir platform üzerinde yerleŗtirilmelidir (Şekil 3.6).

Şekil 3.5: Yaya Kaldırımında Aalandırma (ller cm'dir)¹⁷³

¹⁷³ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlıı, a.g.m.

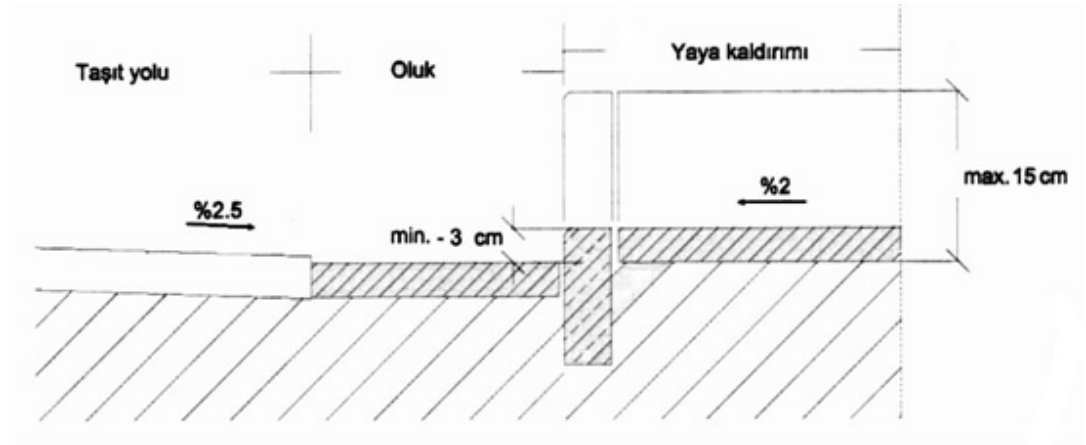
Şekil 3.6: Kaldırımdaki Ağaç ve Donatıların Etrafındaki Yükseltmiş Platformlar¹⁷⁴

Bordür Taşı:

Bordür taşlarının boyutları ve yaya kaldırımına yerleştirilmesi TS 436 prEN 1340 ve TS 7937'ye uygun olmalıdır.

Yaya kaldırımında bordür taşı üst seviyesi taşıt yolu kaplamasından en fazla 15 cm yükseklikte, en az 3 cm yükseklikte olmalıdır (Şekil 3.7).

¹⁷⁴ BM, **Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment**, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development, 2004.

Şekil 3.7: Bordür Taşı Yükseklikleri¹⁷⁵

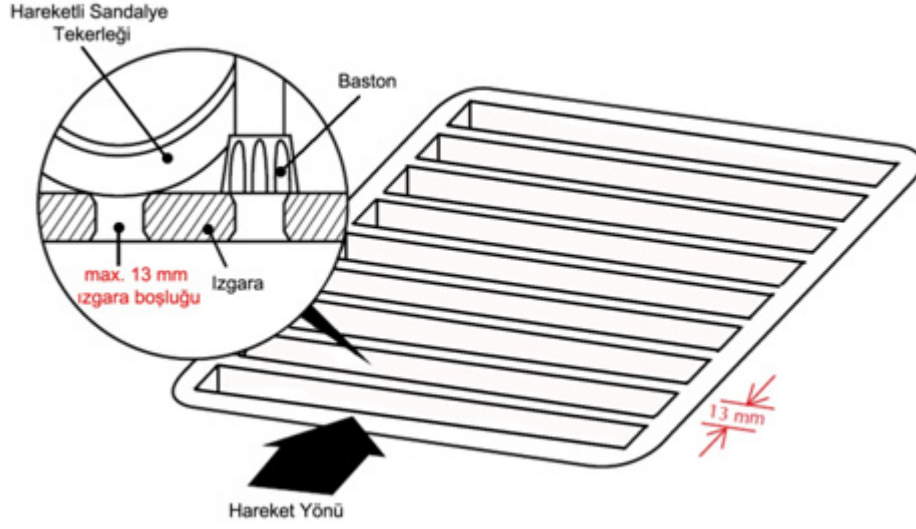
Drenaj:

Tüm yayalar açısından kaldırımlarda yağış sonrası ortaya çıkan sular nedeniyle yürüyüş/kullanım konforunun bozulmaması ve güvenlik problemlerinin oluşmaması için hemen drene edilmelidir. Bu sebeple, yaya kaldırımında boyuna ve enine yönde gerekli eğimler verilip, bordür taşı ile taşıt yolunun birleştiği yerde, yapılacak su oluğu ve rögarlarla yeterli drenaj sağlanarak, yüzey suları uzaklaştırılmalıdır.

Kavşak ve yaya geçitlerinde su oluğu özürülüler dahil bütün yayalar için engel oluşturmayacak ve yüzeysel sular oluk içinde göllenme yapmayacak şekilde tasarlanmalıdır. Drenaj ızgaralarındaki paralel demirler arasındaki açıklık, tekerlekli sandalye kullanıcılarına, baston ve koltuk değneği kullanıcılarına ve bebek arabalı yayalara tehlike oluşturmayacak şekilde max. 13 mm olmalıdır (Şekil 3.8).

Yaya geçitlerinde rögar/ızgara takımları bulunmamalıdır.

¹⁷⁵ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.8: Yaya Kaldırımında Izgaraların Konumlandırılması¹⁷⁶

8. Kavşaklarda Kaldırım Genişletilmesi

Kavşaklardaki yaya kaldırımları yaya hareketinin yoğunluğundan dolayı genişletilmeli, yayaların ve özürülülerin rahat hareket etme imkânı sağlanmalı köşe başlarına görüşe mani ilân veya bilgi panoları konulmamalıdır.

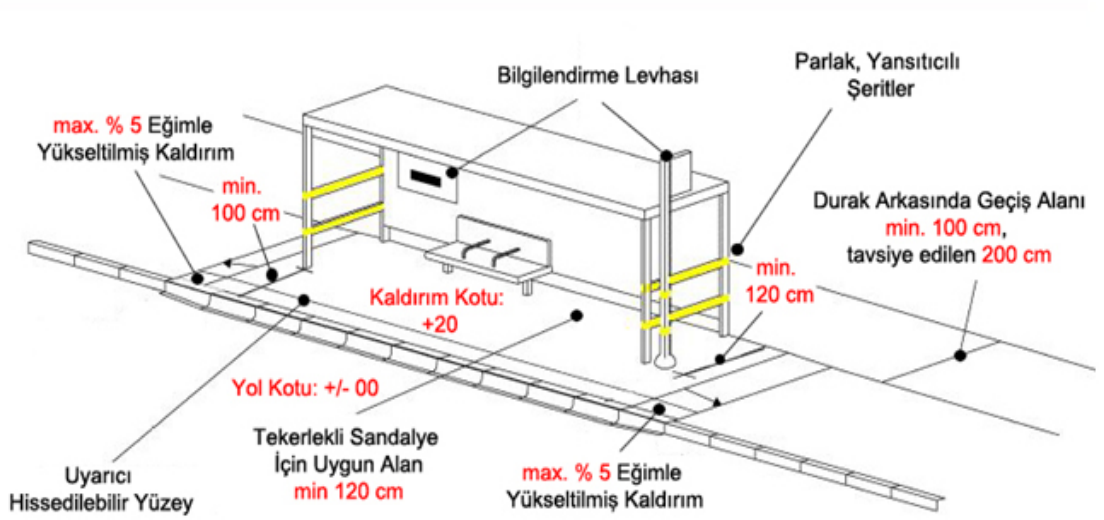
3.3.2 Duraklar

1. Otobüs Durakları

- Özürülüler dahil tüm yayaların otobüs duraklarına kolay, engelsiz ve bağımsız erişebilmeleri sağlanmalıdır.
- Bu durakların yeri basit, kolay anlaşılabilir ve belli uzaklıktan görülebilir olmalıdır.
- Otobüs durakları TS 11783'e uygun olmalı ve duraklarda diğer vasıtaların geçebilmeleri için yeterli trafik şeridi bırakılmalıdır.

¹⁷⁶ BM, a.g.m.

- Duraklarda eğer şeffaf/saydam malzeme kullanılmış ise, görme özürlü yayalara tehlike oluşturmaması için, bu yüzeylerin 150 cm yukarısına 14-16 cm kalınlıkta parlak, renkli, yansıtıcı bir şerit yapıştırılmalıdır.
- Özürülülerin toplu taşıma araçlarına engelsiz ve başkalarına ihtiyaç duymadan inip binebilmeleri için otobüsün alt basamağı ile kaldırım aynı seviyede bulunmalı veya otomatik rampalı girişler olmalıdır.
- Özürülülerin, duraklarda otobüse rahat inip binebilmeleri için, durak döşemesi, taşıt yolundan 20 cm rampa ile yükseltilmeli ve 30 cm döşemeye sahip otobüse kolay giriş sağlanmalıdır.

Şekil 3.9: Otobüs Durağı Örneği¹⁷⁷

- Duraklarda özürülüler için oturma bankı ve bankın uygun yerlerinde tutamacı (tutunma barları) olmalıdır.
- Duraklarda bilgilendirme levhası bulunmalıdır.
- Duraklarda özürülüler için oturma bankı ve bankın uygun yerlerinde tutamacı (tutunma barları) olmalıdır.
- Duraklarda bilgilendirme levhası bulunmalıdır.

¹⁷⁷ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

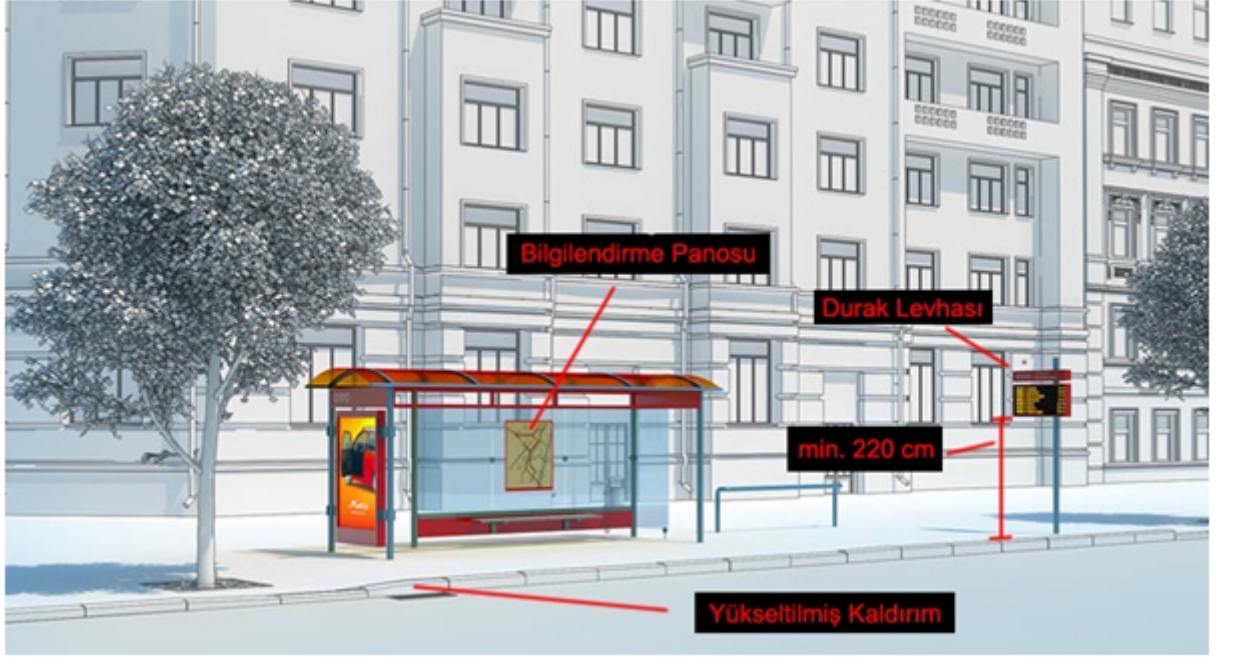
- Otobüs duraklarında toplu taşıma vasıtaları haricindeki taşıtların durmalarını veya park etmelerini önlemek için, düşey veya kaplama üstü işaretlemeler kullanılmalıdır.

2. Toplu Taşıma Duraklarında Bilgilendirme İşaret ve Sembolleri

Her durakta, o durağın hangi toplu taşıma aracına ait olduğu, aracın güzergâh numarası ile güzergâh ve durağın adını belirten okunaklı levha ile yanıp sönen ışık olmalıdır. Durak levhalarının yerden yüksekliği minimum 220 cm olmalıdır.

Kapalı durakta göz hizasında ve dokunsal okuma yüksekliğinde bilgilendirme panosu bulunmalıdır. Bu pano üzerinde, iri puntolu harfler, kabartmalı şehir haritası, güzergâh planı, toplu taşıma aracı tarifesi gibi bilgiler bulunmalıdır:

- Duraktaki bilgilendirme panosunda, toplu taşıma araçlarının güzergâh plânı ve bu durağa en yakın taksi durağı ile önemli telefon numaraları bulunmalıdır.
- Durakta bulunan şehir haritası renkli olarak bölgelere ayrılmış olmalı, haritada ana caddeler, önemli kamu binaları, ticaret merkezleri, sportif alanlar, cami, hastane ve posta hane gibi binalar gösterilmeli ve ayrıca haritanın yanında kabartmalı yazı ile lejandı bulunmalıdır.
- Duraktan birden fazla toplu taşıma aracı geçiyorsa, bunların güzergâhları ayrı ayrı güzergâh planında gösterilmelidir.
- Duraktaki güzergâh planında durağın yeri, okla gösterilmelidir. Güzergâh üzerindeki diğer toplu taşıma güzergâhları ile aktarma yapılabilecek duraklar varsa bu duraklar da güzergâh planında gösterilmelidir.

Şekil 3.10: Otobüs Duragında Yükseltilmiş Kaldırım¹⁷⁸

Duraklarda; otobüs, hafif raylı sistem veya metro gibi toplu taşıma araçlarından hangisine ait duraksa, onun sembolü bulunmalı; birden fazla çeşit toplu taşıma araçları geçiyorsa, o toplu taşıma araçlarının sembolleri de bulunmalıdır. Duraktaki panoların köşeleri yuvarlatılmış olmalıdır.

3. Raylı Taşıma Durakları

Tramvay, hafif raylı sistem, metro ve tren durakları belli bir mesafeden görülebilir olmalıdır. Özürlülerin bu toplu taşıma araçlarına engelsiz ve başkalarına ihtiyaç duymadan inip binebilmeleri için vagon kapısı ile plâtfom aynı seviyede bulunmalı veya otomatik rampalı girişler olmalıdır. Ayrıca, plâtfomdaki vagon giriş / çıkış satırlarında kaymayı önleyici düzgün döşeme kaplamaları kullanılmalıdır.

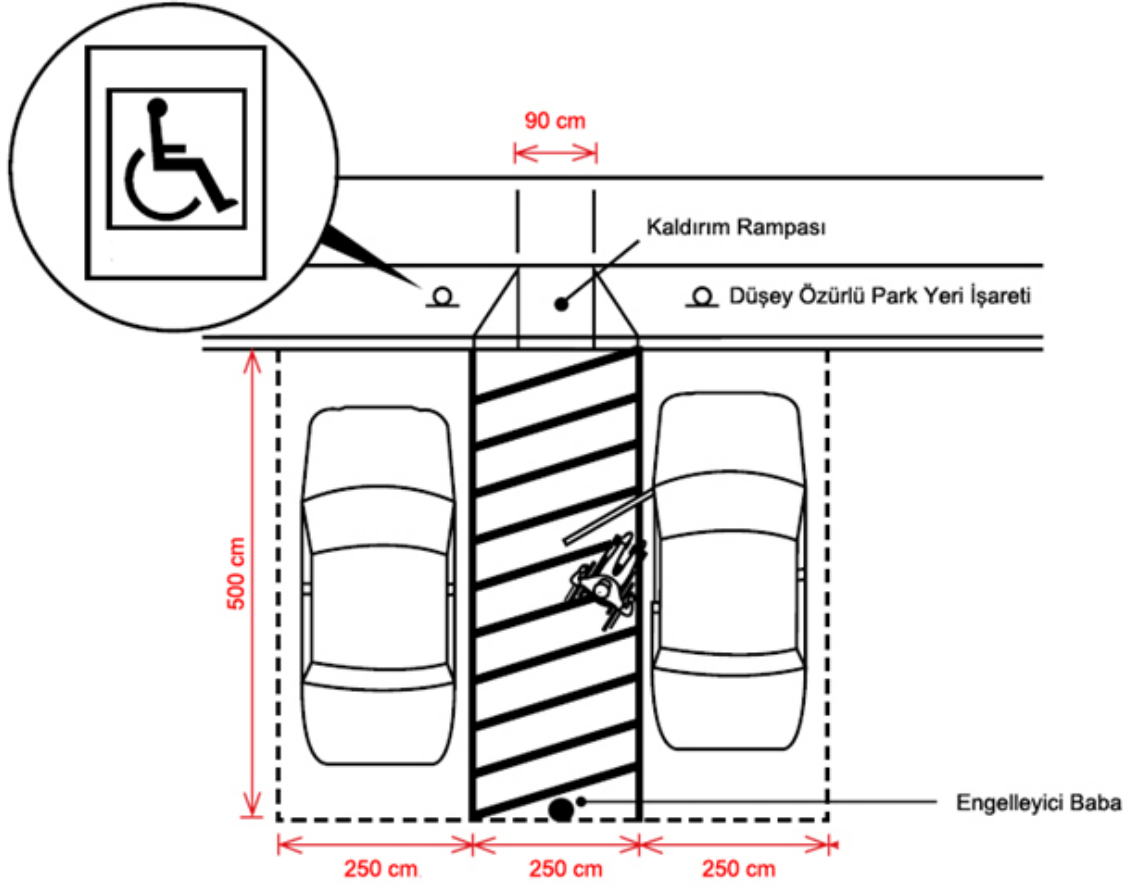
4. Özel/Ticarî Taşıt İnme/Binme Yeri

Taşıt yollarında; özürlüler için yeterli sayıda, taşıt inme/binme yerleri yapılmalıdır. Bu yerlerde özürlü trafik ikaz levhaları kullanılmalıdır. Ayrıca, yaya yolu rampası ve yol seviyesinde çıkış yeri yapılmalıdır.

¹⁷⁸ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Taksi duraklarında, şehir merkezlerinin gerekli yerlerinde özürllülerin inme ve binmeleri için yer ayrılmalı ve bu alanlarda yaya yolu taşıt yolu kenar kotu ile aynı kotta olmalıdır.

3.3.3 Otoparklar

Şekil 3.11: Otopark¹⁷⁹

3.3.4 Bina Girişleri İşaretleme

Şehir içindeki yollarda oluşturulacak işaretler, karayolları trafik standartlarına uygun olarak yapılmalıdır. Bu işaretler temel olarak;

- Bilgilendirme,

¹⁷⁹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

- Yönlendirme,
- Uyarma,

amaçlı olarak kaldırım, yaya geçidi, rampa ve merdivenler, park alanları, durak, indirme/bindirme gibi alanlarda yatay veya düşey olarak düzenlenir.

1. Özürlülere Ait İşaretler ve Piktogramlar

Özürlüler için uluslararası özürlü işareti kullanılmalı, bu işarete bağlı olarak tehlike, uyarı, bilgi ve durak/park etme gibi diğer işaretler uygulanmalıdır.

Uluslararası Özürlü İşareti

Uluslararası TTY İşareti
(Text telefon)

Uluslararası İşitme Özürlü İşareti

Ses Kontrollü Telefon

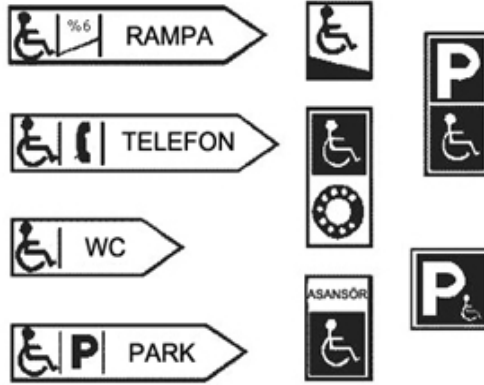
Görme Özürlü İşareti

Yürüme Özürlü İşareti

Kılavuz Köpekler
Girebilir İşareti

Şekil 3.12: Özürlülere Ait İşaretler¹⁸⁰

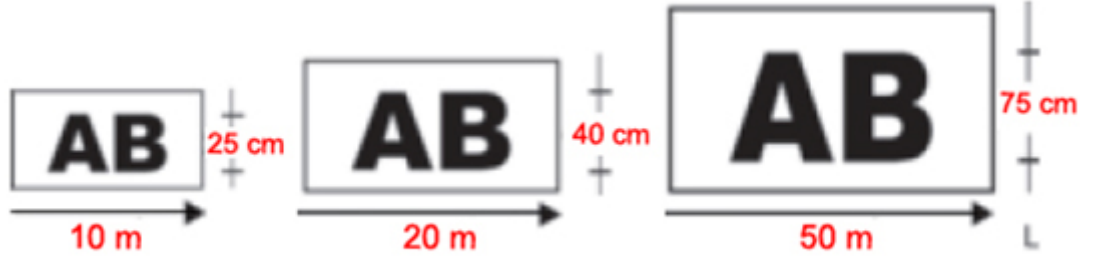
¹⁸⁰ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

2. Bilgilendirme İşaretleri

Bilgilendirme işaretleri; görme, duyma ya da dokunma yoluyla bilginin verilmesinde kullanılan yazı ve sembollerdir.

İşaretler üzerinde yer alan bilginin yerden yüksekliği; uzun/kısa boylu ve bunların arasındaki kişiler için açık bir görüş hattı olacak şekilde düzenlenmelidir.

Görme açısı içinde okuma uzaklığı ve yazı büyüklüğü aşağıda verilen değerlere uymalıdır.

Şekil 3.13: Görüş Hattı¹⁸¹

Bilgilendirme işaret ve sembollerinin kolay anlaşılması için standart renkler kullanılmalıdır. Bu renklerden; emniyet için yeşil-beyaz, uyarı/tehlike riski için sarı-siyah, yasaklama, durma, tehlike ve acil için kırmızı/beyaz, bilgilendirme için mavi/beyaz renkler kullanılmalıdır.

Metin ve semboller zemin ile zıt renkte olmalıdır.

Sembollerde, harf yerine resim kullanılmalıdır.

Görme özürllüer için bilgilendirme işaretleri sesli veya kabartmalı veya iri puntolu olmalıdır.

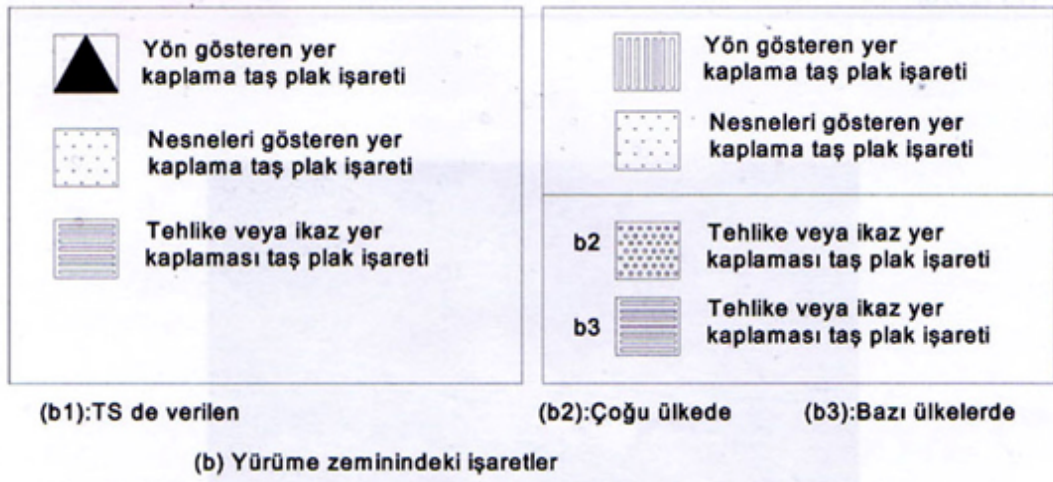
Bilgilendirme sembolleri ve sergileme göz seviyesinde olmalıdır.

¹⁸¹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Sembollerin tasarımı mümkün olduğunca basit olmalı ve mesajın anlamı ile doğrudan ilgili olmayan ayrıntılara yer verilmemelidir.

3. Hissedilebilir Bilgilendirme İşaret ve Sembolleri

Görme özürliülerin görülebilir bilgiyi kullanmaları zor olduğundan, bilgilendirme işaretleri az görenler için kontrast renklerde, körler için dokunarak kavranabilir veya hissedilebilir olarak yapılması gereklidir. Bu bilgilendirme işaretlerinde kabartma harf ve sayı, zor işitenler için bilginin sesinin kuvvetlendirilmesi ve yürüme zemininde ise, yer dokusundan ayrı olarak yürüme şeritleri ve/veya oklar olabilir.

Şekil 3.14: Kabartmalı Sayı, Şekil, Zeminde Ok, Doku Değişimi¹⁸²

¹⁸² T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

4. Yönlendirme İşaretleri

Görme özürülüler, yaya yolunda özellikle geniş alanlarda kendilerini yönlendirmekte zorluk çektiklerinden kesiksiz kaldırımlar ve yükseltilmiş engelsiz kenarlar, görme özürülülere yol gösterici olmasına rağmen tekerlekli sandalyeli özürülüler için sakıncalı düzenleme olduğundan, her özürülü grubu için yaya yolunda ortak kullanılabilir yönlendirme ve uyarma düzenlemesi yapılmalıdır.

Yaya kaldırımlarında görme özürülülere yönlendirmek için yürüme şeridi yapılmalıdır. Bu şerit, yol kaplamasından farklı ve 40-60 cm genişliğinde ayrı dokuda olmalıdır. Ayrıca, bastonla algılanabilecek şekilde, yön gösteren beton/taş plak malzemesi ile kaplanmış olmalıdır.

Yaya yolu kaplamaları, renkli ve yönlendirici beton taş plaklardan olmalıdır. Renkli yüzeyi düz beton/taş plakalarla estetik bir şekilde kaplanmalı, bu kaplama için ayrı renkte yönlendirici karo taş plakalar yerleştirilmelidir. Bu taşların derz aralıkları yürümeyi rahatsız edici olmamalı ve taş plakaların arasındaki kot farkı 0,5 cm'yi geçmemelidir.

Fotoğraf 3.3: Yaya Yolu Kaplamaları¹⁸³

¹⁸³ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Kavşaklardaki kaldırımlar, özürliilerin rahatça ve engellenmeden yönlenebilmeleri için kavşak köşe taşı ve emniyet şeridi içindeki koruyucu (0,90 cm yüksekliğinde) babalarla belirlenmelidir.

Farklı özürliü grupları için; ses, renk, aydınlatma, malzeme ve doku yapısı değiştirilerek yaya yolunda yönlendirme yapılmalıdır.

5. Uyarıcı İşaretler

Kaldırımlarda, yayaların hareketlerini kısıtlayan engeller varsa, bu engellerden önce fark edilir işaret veya yol kaplamasından ayrı dokudaki renkli malzeme kaplaması ile yayalar uyarılmalıdır.

Ayrıca, yoğun kullanılan kaldırımlarında özellikle özürliü yayalar;

- Meydana gelen daralmalarda,
- Yolun taşıt yoluna doğru fazla eğiminde,
- Eşiksiz yükseltilmiş kenarlarda,
- Hareket yönünde maksimum yükselme olan kısmın belirlenmesinde,
- Yollardaki parke kaplamasının rengi, derzi ve aralıkları nedeniyle,
- Hareket yönünde yere çapraz yerleştirilmemiş ızgara aralıklarında,
- Yaya yollarının arızalı olmaları durumunda, hareket yönünde fark edilir şekilde işaretlerle uyarılmalıdırlar.

Şekil 3.15: Uyarıcı İşaretler¹⁸⁴

¹⁸⁴ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

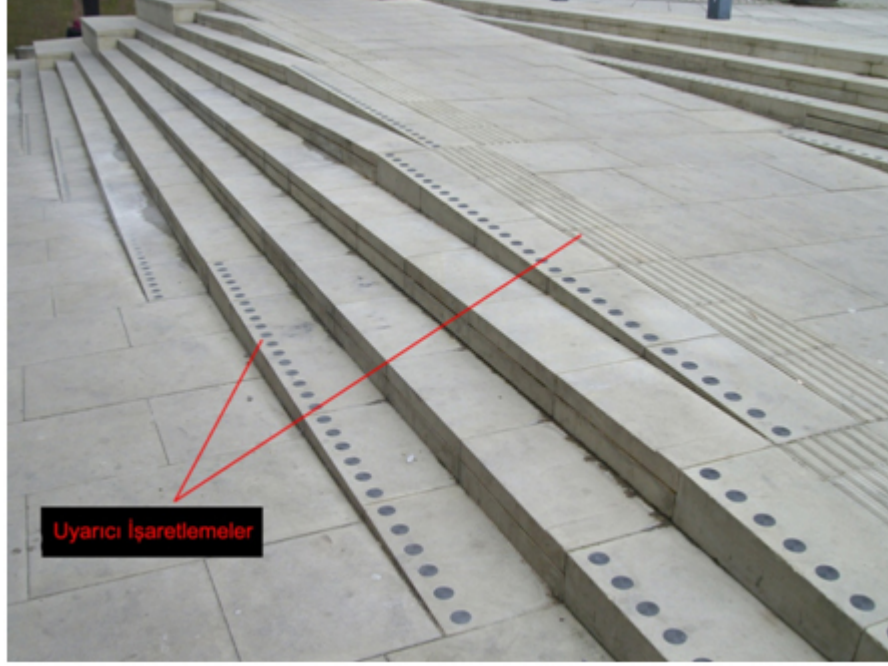
Kaldırımlardaki yer ızgaraları, çöp kutuları, yangın muslukları, posta kutuları, direkler, ağaçlar, çiçeklik, dinlenme bankları gibi benzer engellerin etrafı, görme özürlüleri uyaracak şekilde beton karo taşla kaplanmalı ve özürlüleri uyaran yapısal yapıtlar olarak düşünölmelidir.

Şekil 3.16: Görme Engelliler İçin Uyarıcı İşaretler¹⁸⁵

Merdiven ve rampa başlangıç/bitişlerinde görme özürlüleri için yer işaretlemeleri yapılmalıdır.

¹⁸⁵ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.17: Engelliler İçin Merdiven Örneği¹⁸⁶

Kaldırım kenarındaki kesintilerden mümkün olduğunca sakınılmalıdır. Kesinti olan yerlerin kaplaması özürllüleri önceden uyaracak şekilde doku ve renk olarak farklı bir malzeme ile kaplanmalıdır.

6. Taşıt Yolu ve Kavşaklardaki Sinyalizasyon Tesisleri

Taşıt yolu ve kavşaklardaki sinyaller; özürllüleri için renkli ışıklı, dur/geç komutlu veya hareket eden/duran insan figürlü olmalıdır. Ayrıca görme özürllüleri için, kırmızı rengi ve dur hareketini belirten kısa kısa devam eden alçak tonda (825 Hz), yeşil rengi ve yürü hareketini belirten devamlı yüksek tonda (1240 Hz) sesli olmalıdır.

Görme engelliler ya da kısmi işitme kaybı bulunan kişiler için, trafik ışıklarında sesli işaretler bulunmalıdır.

- Kamu ve ticari bina girişlerine basamaksız olarak, maksimum % 6 eğimli bir rampa ile ulaşılabilmelidir.

¹⁸⁶ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

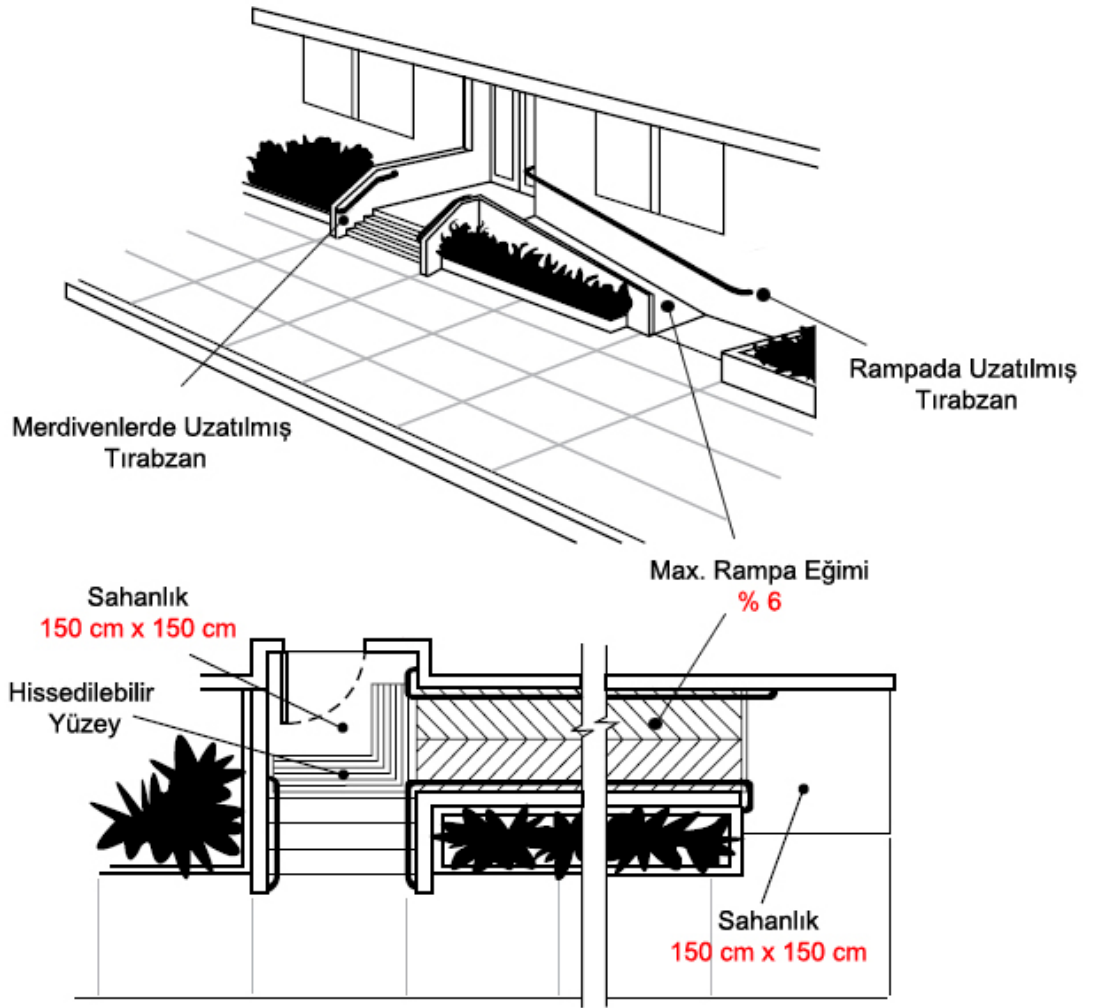
- Binanın ana girişi, hiçbir şekilde tekerlekli sandalyenin girişine uygun değil ise, binanın başka bir cephesinden uygun giriş yapılmalıdır.
- Kamu ve ticari bina girişlerinde özürllülerin kullanacağı giriş ve çıkışlar uygun işaret veya sembolle belirtilmelidir.

Şekil 3.18: Ticari Bina Girişlerinde Engellilerin Kullanacağı Giriş-Çıkış Sembolü¹⁸⁷

- Bina girişlerindeki merdivenlerin ve rampaların her iki yanında mutlaka trabzan yer almalıdır.
- Bina girişlerindeki rampaların başında ve sonunda farklı dokuda sahanlık bulunmalıdır. Rampa ve sahanlıklarla ilgili ölçü ve eğimler TS 9111'e uygun olmalıdır.

¹⁸⁷ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

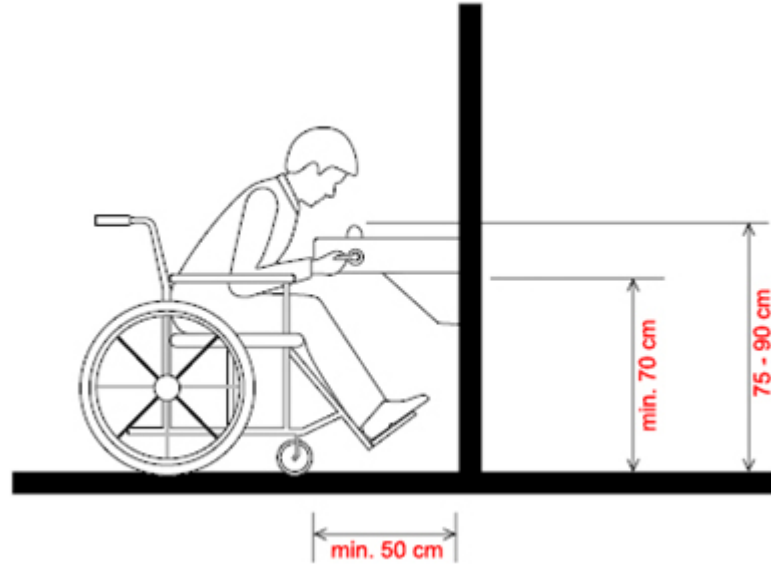

Şekil 3.19: Bina Girişlerinde Rampa Örnekleri¹⁸⁸

¹⁸⁸ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

- Yaya kaldırımından binalara doğrudan girişte, bina inşaat sınırı yaya yolu ile sınır teşkil ediyorsa, girişler düzayak olmalıdır. Yaya kaldırımının eğimi taşıt yoluna doğru olmalıdır.

3.3.5 Kent Mobilyaları

Şekil 3.20: Kent Mobilyaları¹⁸⁹

3.3.6 Merdivenler

Dış mekanlarda yapılacak merdivenler TS 9111'e uygun olmalıdır.

Merdivenlerde genişlik, tırabzandan tırabzana en az 180 cm olmalıdır. Merdiven yanlarında su tahliye olukları yapılmalıdır.

Basamak genişliği ve yüksekliği;

“ $2h+b= 60 \text{ cm}$ ” formülü kullanılarak hesaplanır.

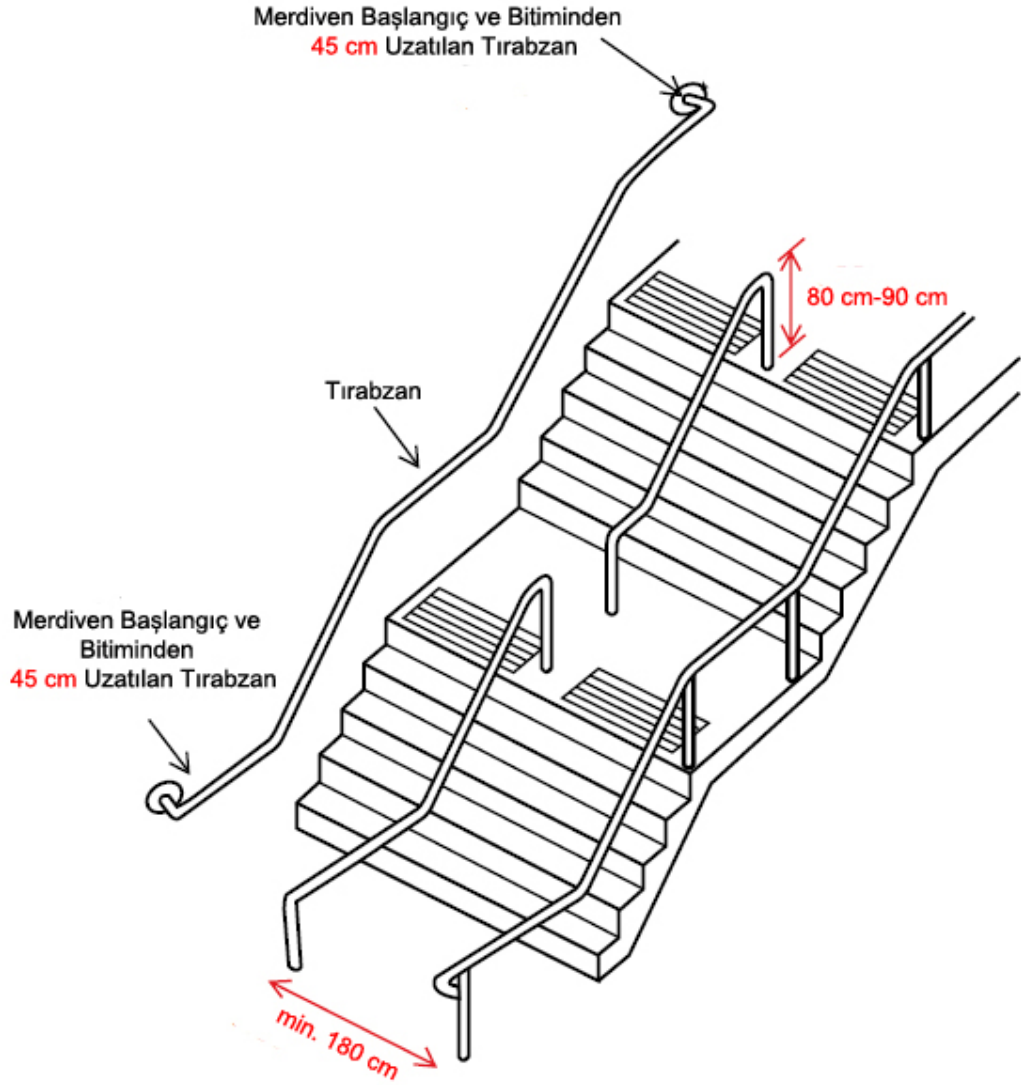
h = Basamak yüksekliği (cm)

b = Basamak genişliği (cm)

¹⁸⁹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Basamak yüksekliği maksimum 15 cm, basamak genişliği ise en az 30 cm olmalıdır. Ayrıca, merdivende yer alan basamak gruplarında, basamaklar arasında yükseklik farkı olmamalı, bütün basamaklar eşit yükseklikte olmalıdır.

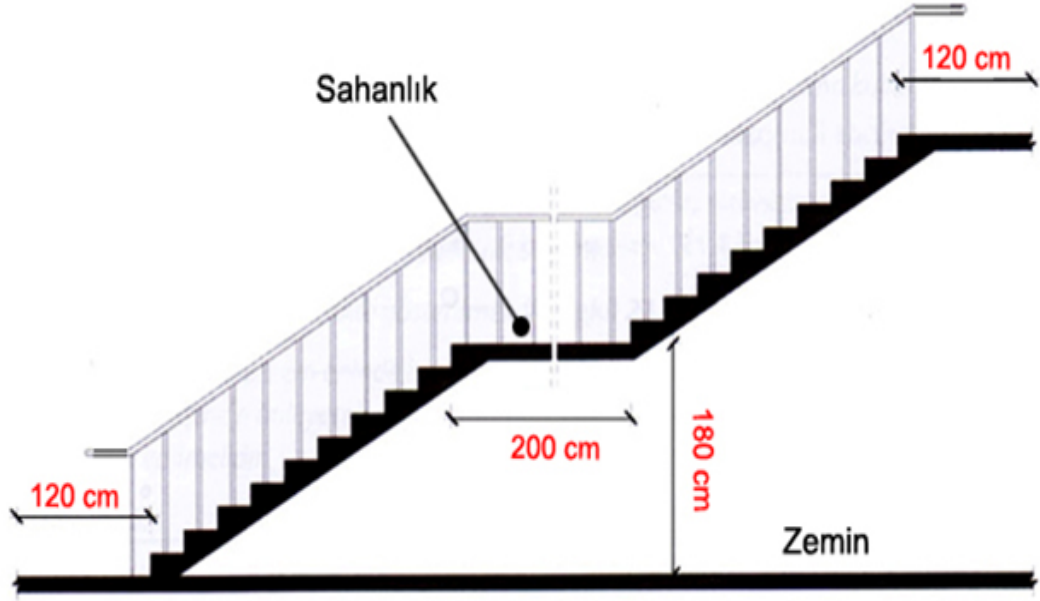
300 cm'den daha geniş olan merdivenlerin ortasında ilave tirabzan yapılmalıdır.

şekil 3.21: Merdivende Rıht ve Basamaklar İle Basamak Ucundaki Koruyucu Kaymaz şerit ve Trabzanlar (ölçüler cm'dir)¹⁹⁰

¹⁹⁰ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

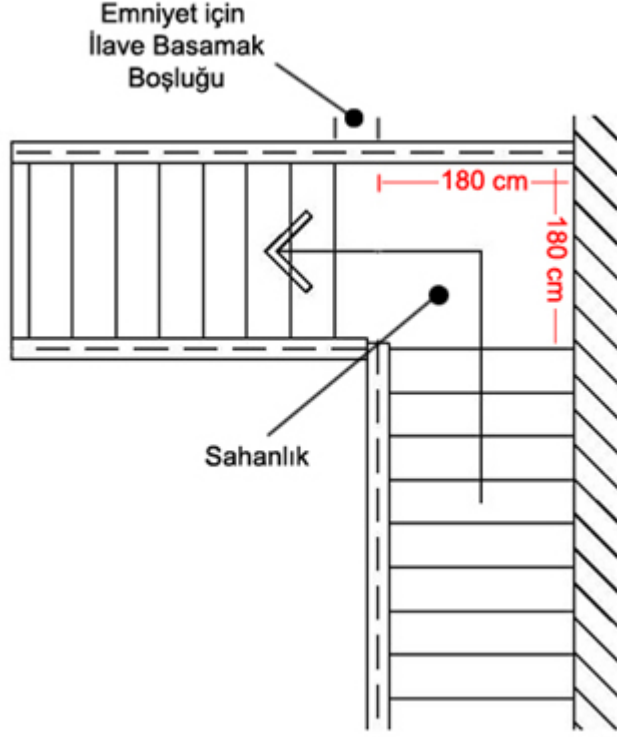
Aynı yönde devam eden merdivenli yollarda; arazinin topografik yapısına bağlı olarak yükseklik farkı 1,80 cm'nin üstünde ise merdivenler arasında 200 cm'lik sahanlık olmalıdır.

Şekil 3.22: Aynı Yönde Devam Eden Merdivende Sahanlık Ölçüsü (ölçüler cm'dir)¹⁹¹

Merdiven, merdiven sahanlığında yön değiştiriyorsa sahanlık alanı en az 180 cm x 180 cm olmalıdır.

¹⁹¹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

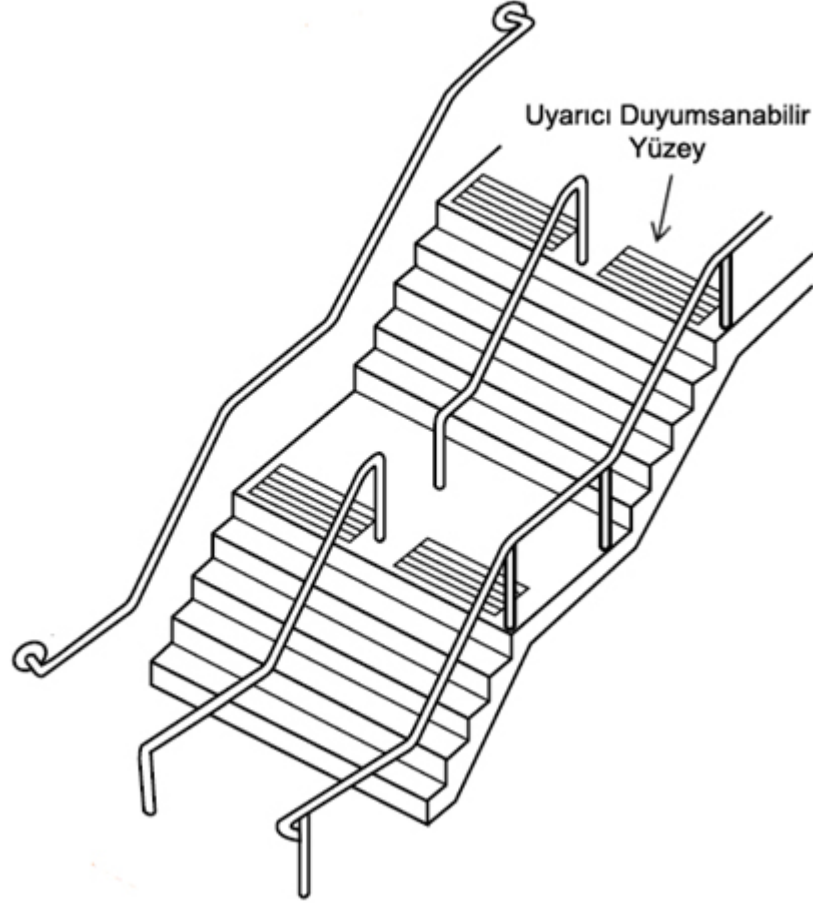
Şekil 3.23: Farklı Yönde Devam Eden Merdivende Sahanlık Ölçüsü¹⁹²

1. Merdivenlerde Yüzey Kaplaması

Görme özürlü kişilerin merdivenleri bulabilmeleri ve algılayabilmeleri için hissedilebilir kabartmalı yüzeylerden faydalanılmalıdır. Hissedilebilir yüzey, ilk basamaktan hemen önce, sahanlıklarda ve merdiven bitiminde merdiven genişliği kadar boşluktan sonra yer almalıdır.

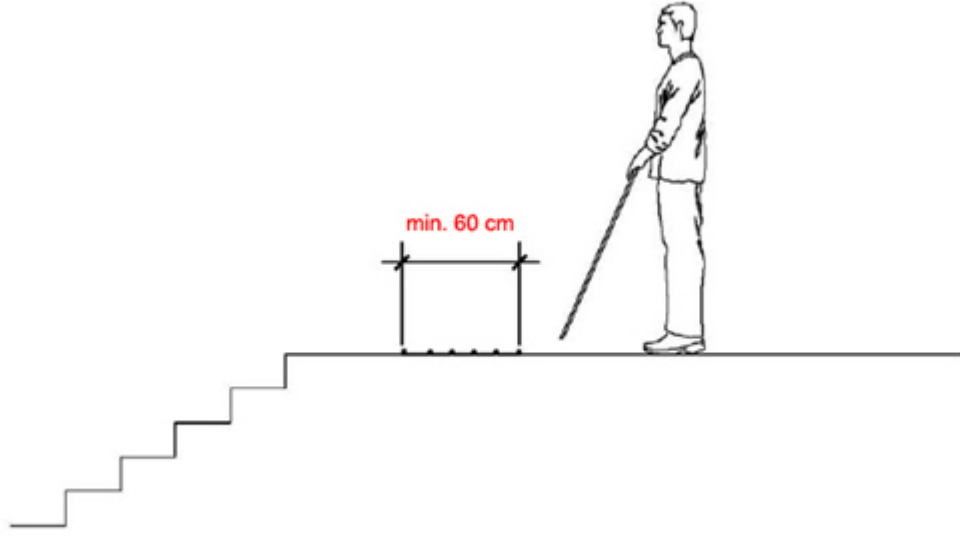
Hissedilebilir yüzey en az 60 cm genişliğinde ve renk / doku bakımından farklı ve algılanabilir olmalıdır.

¹⁹² T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.24: Merdivenlerde Duyumsanabilir (Hissedilebilir) Yüzeyler (ölçüler cm'dir)¹⁹³

¹⁹³ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.25: Merdivenlerde Duyumsanabilir (Hissedilebilir) Yüzey Ölçüsü¹⁹⁴

Merdivenlerin yürüme yüzeylerinde pürüzlü, kaymayı önleyen kaplama kullanılmalıdır. Gerekirse merdivenin üzeri hava etkilerine karşı kapatılmalıdır.

Basamak ve rıhtlar ayrı renkte gösterilmelidir. Basamak ucunda 2,5 cm eninde koruyucu kaymaz bir şerit bulunmalı, koruyucu malzeme, takılıp düşmeyi önleyecek, çıkıntı yapmayacak, basamak yüzeyi ile düz olacak şekilde monte edilmelidir.

Merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme özürlüler için 120 cm uzunluğunda düz ve değişik dokuda kaplama malzemesi ile döşenmiş sahanlık olmalıdır.

2. Merdivenlerde Güvenlik

Merdivenlerin her iki tarafına, genişliği, konumu nasıl olursa olsun mutlaka tırabzan monte edilmelidir.

¹⁹⁴ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Tırabzanlar, merdivenin başlangıç ve bitiminde ilk ve son basamaktan 45 cm ilerisine uzatılmalıdır. Tırabzanlardaki bu uzatmaların uç kısmı, herhangi bir sakatlanmayı önlemek için yuvarlaklaştırılmalıdır.

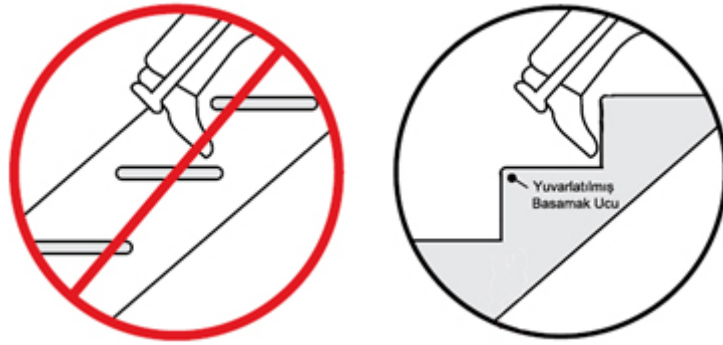
Tırabzan yüksekliği merdivende en az 80 cm, en çok 90 cm olmalıdır.

Tırabzanlar sıcağa ve soğuğa karşı dayanıklı, kaymayı önleyen bir malzemeyle kaplanmalıdır.

Tırabzanlar özürülülerin ve çocukların kullanımına uygun olarak iki farklı yükseklikte (tercihen 55-65 cm) olmalıdır.

Tırabzanlar, dayanan bir kişinin vücut kütlesine dayanabilecek şekilde yere veya duvara emniyetle tutturulmuş olmalıdır.

Düşme tehlikesini azaltmak için açık ve çıkıntılı uçlu basamak tasarımından kaçınılmalıdır.

Şekil 3.26: Basamak Örnekleri¹⁹⁵

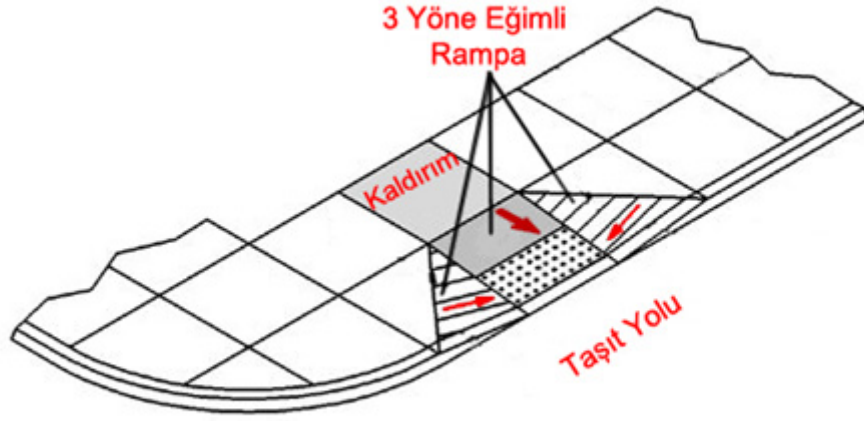
Yayaların merdivenleri kolaylıkla ve emniyetli bir şekilde kullanabilmeleri için, merdivenler, basamaklarda gölge meydana gelmeyecek bir şekilde karşıdan ve iyi (mümkünse yol aydınlatmasından daha yüksek seviyede) aydınlatılmalıdır.

Merdiven yanında yapılacak bitkilendirmelerde, yüzeyi kaygan hale getirmeyecek, meyve dökmeyen bitkiler seçilmelidir.

¹⁹⁵ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

3.3.7 Rampalar

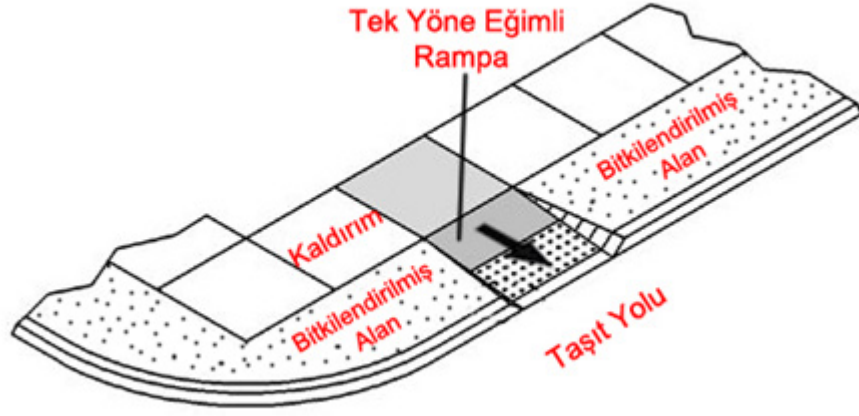
Kaldırım kenarlarında yapılacak rampalar, aşağıdaki gibi 3 yöne eğimli olmalıdır.

Şekil 3.26: Kaldırımdaki Bitkilendirmeden Dolayı 3. Yöne Eğimli Rampa¹⁹⁶

Kaldırımdaki bitkilendirmeden dolayı 3 yöne eğimli rampanın yapılamayacağı yerlerde, Şekil 27'deki gibi tek yöne eğimli rapma yapılmalıdır.

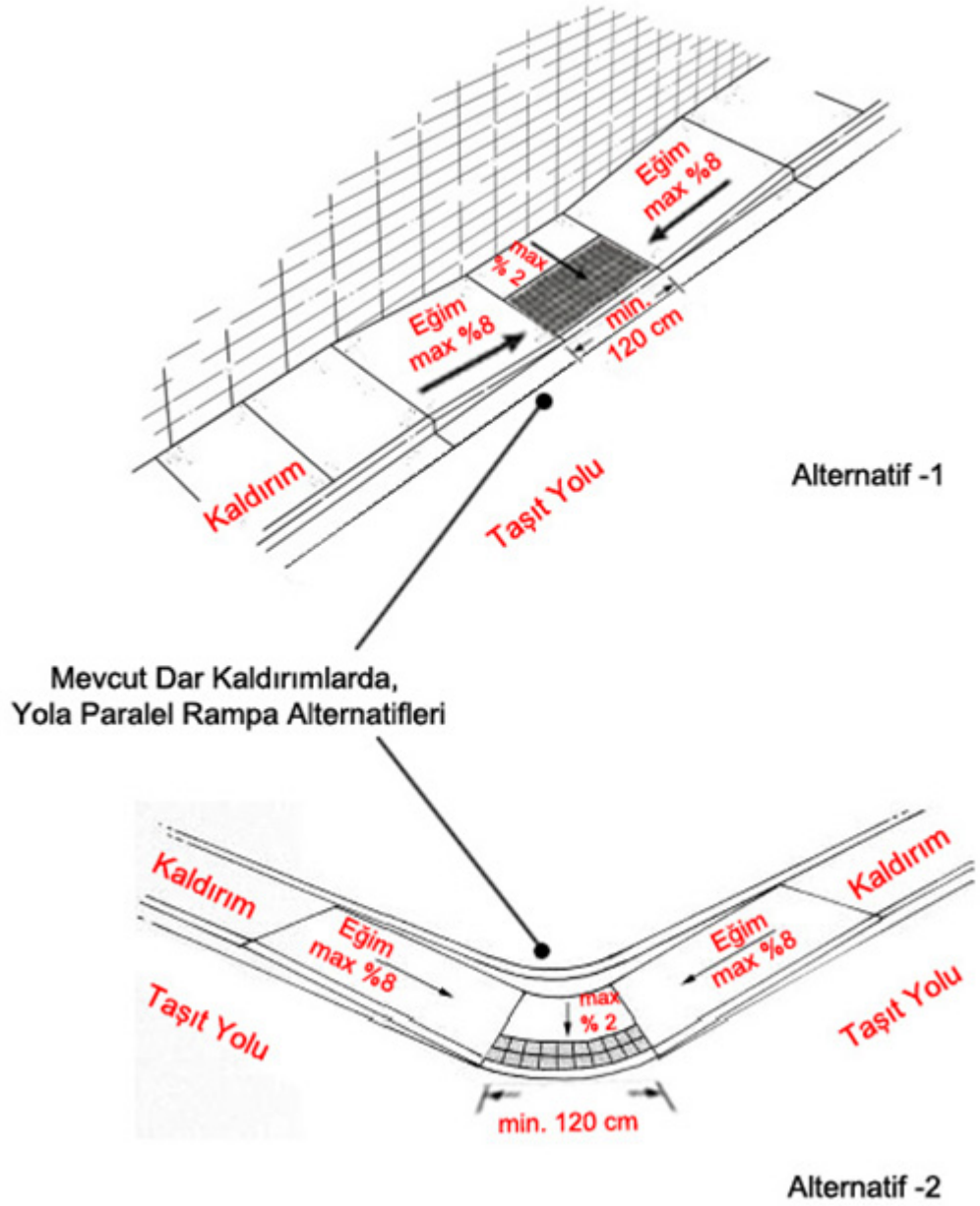
¹⁹⁶ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.27: Tek Yöne Eğimli Rampa¹⁹⁷

Şehir içi yollardaki mevcut olan kaldırımlarda rampa düzenlemesi yapılacağı zaman, eğer kaldırımın dar olmasından dolayı max.% 8 eğimde rampa yapılamıyorsa, Şekil 3.28'deki gibi yola paralel rampalar yapılmalıdır.

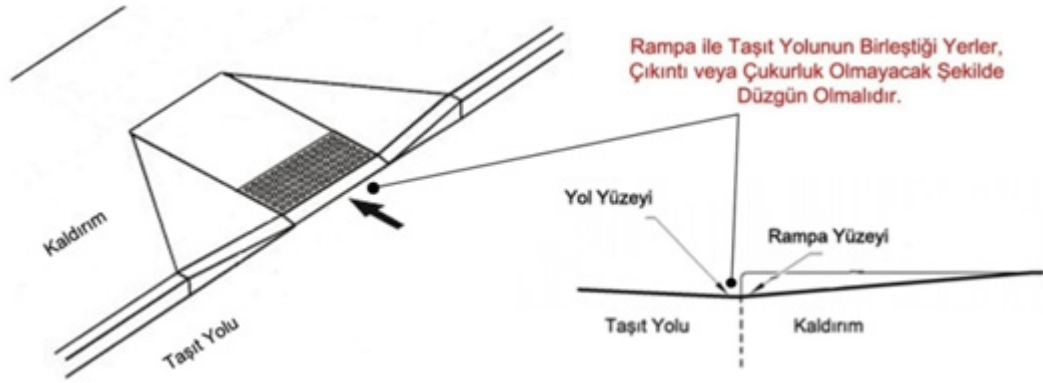
¹⁹⁷ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.28: Yola Paralel Rampalar¹⁹⁸

Rampa ile taşıt yolunun birleştiği yerler, özellikle özürlü yayaların hareketine engel olmayacak şekilde düzgün olmalı, birleşim noktasında herhangi bir çıkıntı veya çukurluk olmamalıdır (Şekil 3.29).

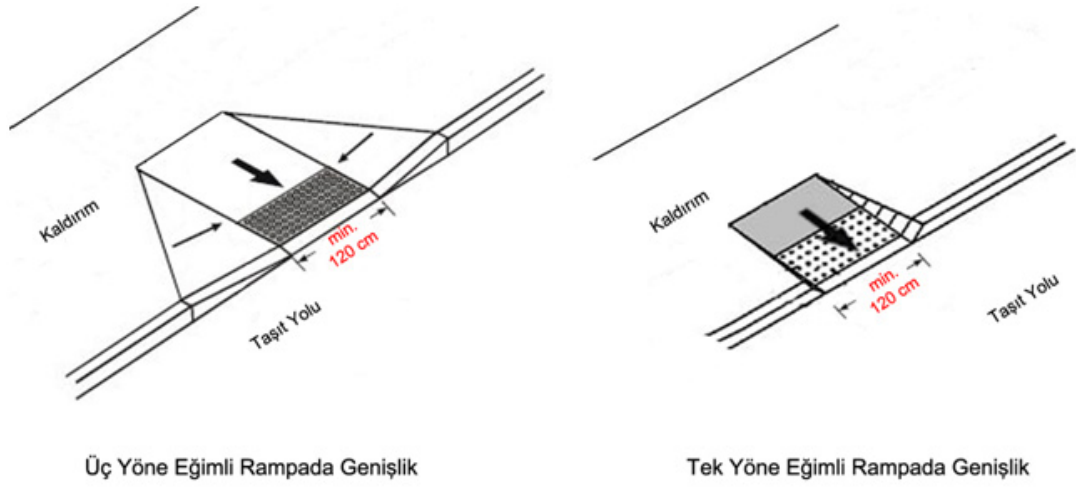
¹⁹⁸ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.29: Düzgün Rampa Örneği¹⁹⁹

1. Rampalarda Genişlik

Kaldırım kenarlarında yapılacak rampaların genişliği min. 120 cm olmalıdır (Şekil 3.30).

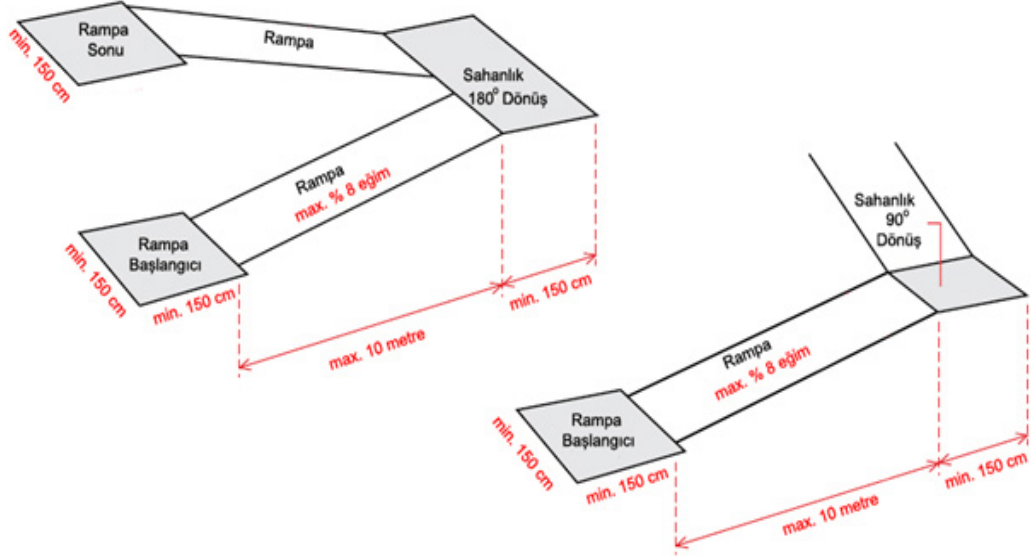
Şekil 3.30: Rampa Genişlikleri²⁰⁰

Kaldırım güzergahı üzerinde yapılacak (kaldırım kenarı dışındaki) rampaların net genişliği ise, tekerlekli iki sandalyenin yan yana geçebileceği bir şekilde min. 180 cm olmalıdır.

¹⁹⁹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

²⁰⁰ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Rampaların başlangıç ve bitişlerinde tekerlekli sandalyenin manevra yapabileceği en az 150 cm x 150 cm'lik bir alan olmalıdır. Rampa sahanlıkta yön değiştiriyorsa, tekerlekli sandalyeli özürünün manevrası için gerekli sahanlık alanı yine en az 150 cm x 150 cm olmalıdır (Şekil 3.31).

Şekil 3.31: Rampa Ölçüleri²⁰¹

2. Rampalarda Eğim

Rampalardaki eğimler, tekerlekli sandalye kullanıcıları, yürüme zorluğu yaşayan yaşlılar, bebek arabası kullanan yayalar ve görme özürülülerin de kullanacağı düşünülerek mümkün olan en az eğimde yapılmalıdır. Tercih edilen en yüksek eğim % 6' dır. Zorunlu durumlarda bu eğim, rampa boyu kısa olmak kaydıyla % 8'e kadar çıkartılabilir.

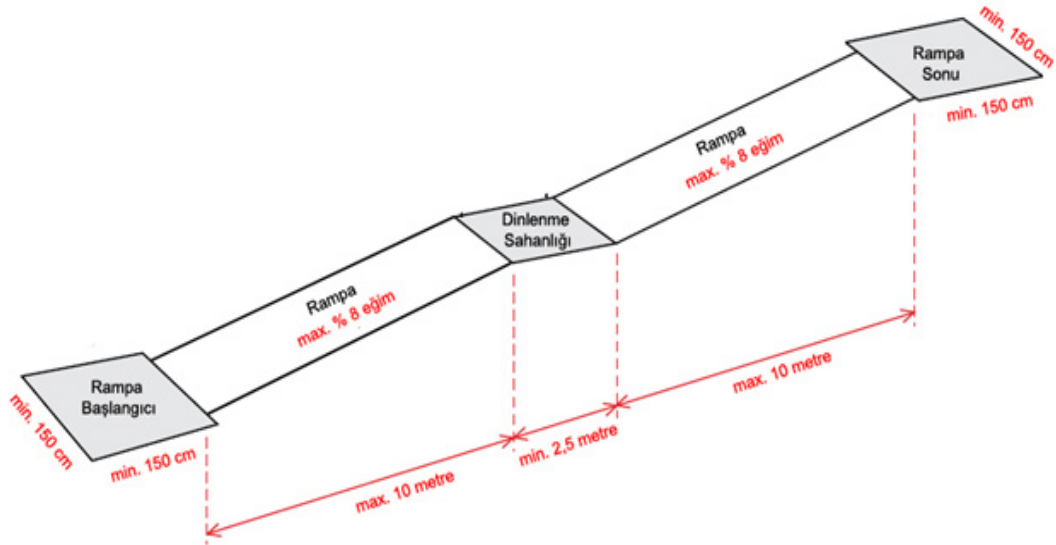
10 m'den daha uzun rampaların eğimi, hiçbir şekilde %6'dan fazla olmamalıdır.

Rampaların eğimi, uzunluğu ve yüksekliğine ilişkin tavsiye edilen değerler aşağıdaki gibidir:

²⁰¹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Maksimum Eğim	Maksimum Uzunluk	Maksimum Yükselme
1:20 (%5)	Sınırsız	Sınırsız
1:16 (%6)	800 cm	50 cm
1:14 (%7)	500 cm	35 cm
1:12 (%8)	200 cm	16 cm

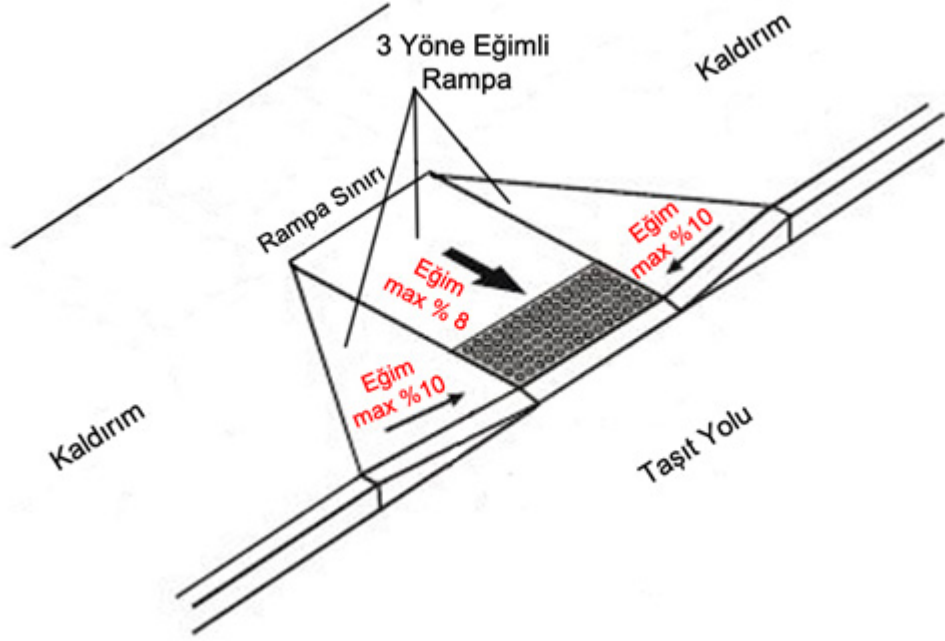
10 m'den uzun ve 50 cm'den fazla bir yüksekliği geçen rampalarda veya bir rampadan ikinci bir rampaya geçiş varsa en az 2,50 m'lik düz dinlenme alanları yapılmalıdır (Şekil 3.32). Ayrıca, dinlenme alanlarına geçişleri engellemeyecek bir şekilde banklar konulmalıdır.

Şekil 3.32: Rampalarda Dinlenme Sahanlığı Ölçüsü²⁰²

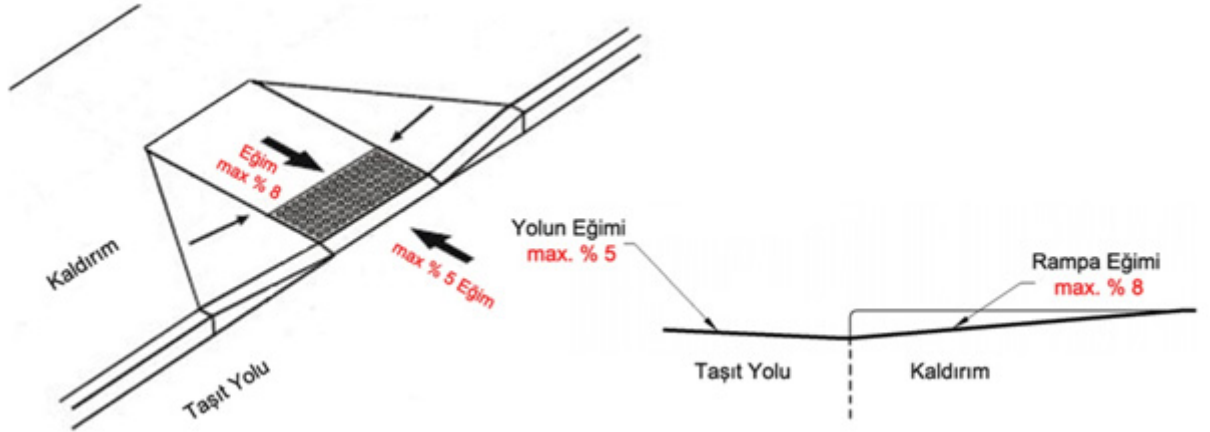
Kaldırım kenarlarında yapılacak rampaların eğimleri aşağıdaki gibi olmalıdır.

²⁰² T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.33: Kaldırım Kenarı Rampası Ölçüsü²⁰³

Kaldırım kenarlarında yapılacak rampaların, taşıt yolu ile birleştiği noktalardaki eğimler aşağıdaki gibi olmalıdır.

Şekil 3.34: Kaldırım Kenarı Rampaları ve Taşıt Yolu²⁰⁴

²⁰³ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

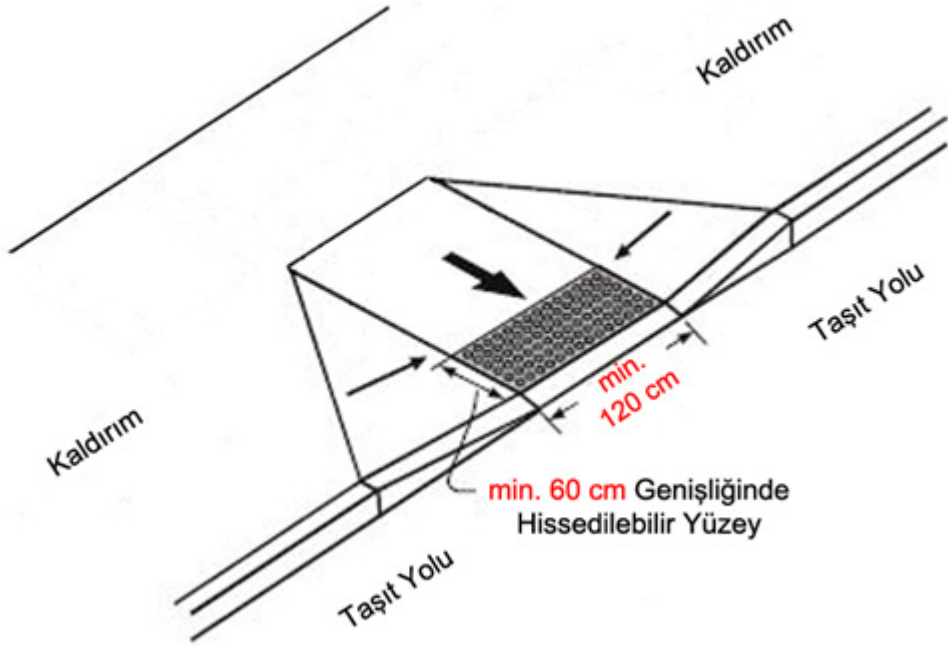
²⁰⁴ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

3. Rampalarda Yüzey Kaplaması

Görme özürlü yayaların rampaları güvenli şekilde kullanabilmeleri için rampaların başında ve sonundaki sahanlık alanlarına 150 cm uzunluğunda farklı dokuda malzeme döşenmelidir.

Rampaların yüzeyleri sert, stabil, kaymaz ve çok az pürüzlü malzeme ile kaplanmalıdır.

Kaldırım kenarlarında yapılacak rampalarda, Şekil 3.35'deki gibi 60 cm genişliğinde hissedilebilir yüzeyler yapılmalıdır. Bu yüzeylerin rengi, zemini oluşturan asıl malzemenin rengine kontrast olan bir renkten seçilmelidir.

Şekil 3.35: Kaldırım Kenarı Rampalarında Hissedilebilir Yüzey Ölçüsü²⁰⁵

4. Rampalarda Güvenlik

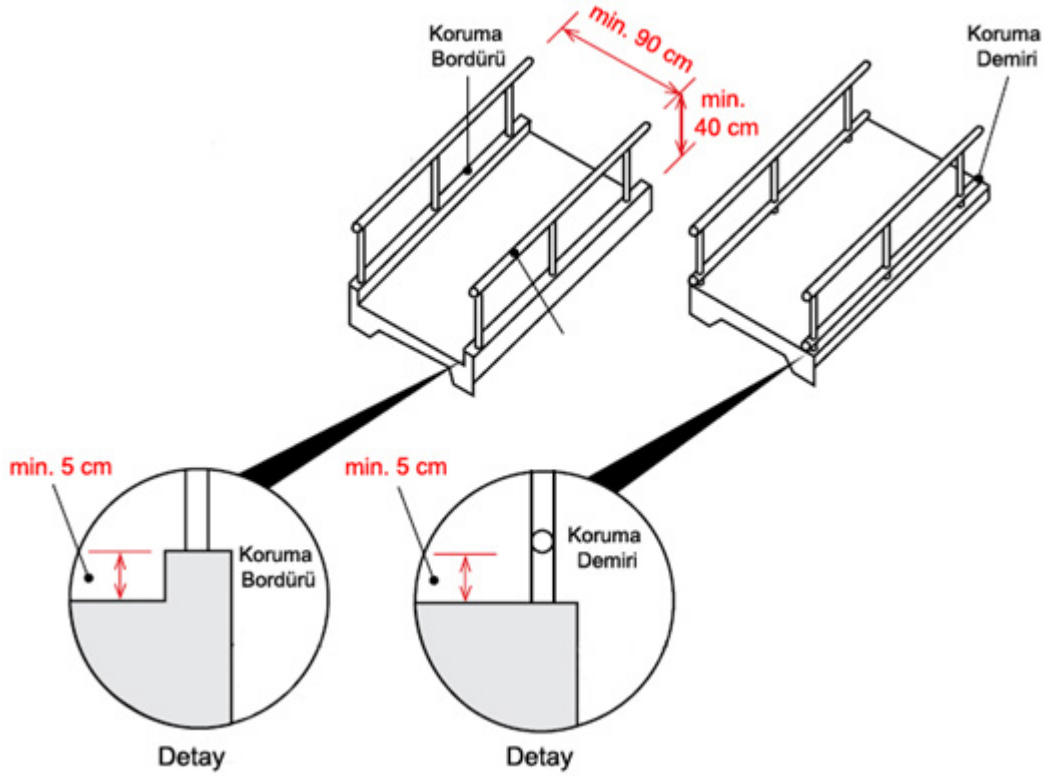
20 cm'den fazla bir kot farkını geçen rampaların her iki yanında en az 40 cm yüksekliğinde tırabzanlar bulunmalıdır (Şekil 3.36). Tırabzanlar, emniyet bakımından rampa başlangıç ve bitiminden sonra 45 cm daha devam etmelidir.

²⁰⁵ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Tırabzanlardaki bu uzatmaların uç kısmı, herhangi bir sakatlanmayı önlemek için yuvarlaklaştırılmalıdır.

300 cm' den geniş rampalarda, rampanın iki yandaki tırabzanlara ilaveten, 90 cm ile 140 cm arasında genişlik olacak şekilde, arada üçüncü bir tırabzan yapılmalıdır (Şekil 3.36).

Tekerlekli sandalye kullanan özürliülerin güvenliği için rampaların her iki tarafına en az 5 cm yüksekliğinde koruma bordürü ya da demiri yapılmalıdır.

Şekil 3.36: Rampalarda Güvenlik²⁰⁶

Kaldırım kenarlarında yapılan rampaların yol ile birleştiği alanda, rögar, ızgara gibi altyapı elemanları bulunmamalıdır.

²⁰⁶ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Rampa yanında kullanılacak bitkilendirmelerde, yüzeyi kaygan hale getirmeyecek, meyve dökmeyen bitkiler seçilmelidir.

3.3.8 Yaya Geçitleri

Hemzemin yaya geçitleri, geçide yaklaşan sürücülerin yayaları yeterli (emniyetli) mesafeden görebilecekleri yerlere yerleştirilmelidir.

Yaya kaldırımında, kavşak veya yolun yaya geçitlerine rastlayan bölümlerinde araç yoluna doğru özürlerin hareket edeceği en çok %8 eğim olmalıdır.

Taşıt yolu ve kavşaklarda yaya geçitleri bordür taşı ile kesilmemeli ve taşıt yolu seviyesine kadar yaya yolun da her üç yönde %8 eğimli rampa yapılmalıdır.

Hemzemin yaya geçitleri, ışık kontrollü ve ışık kontrolsüz olmak üzere 2 çeşittir:

1. Işık Kontrollü (Sinyalize) Hemzemin Yaya Geçidi

Işık kontrollü (sinyalize) hemzemin yaya geçitleri TS 7768 ve TS 11937'ye uygun olmalıdır.

Işık kontrollü yaya geçitlerinde trafik işaret lâmbaları işitme özürülleri için ışıklı yaya figürlü ve görme özürülleri için kabartmalı ve sesli uyarı işareti bulunmalıdır.

Işık kontrollü yaya geçitlerinde geçiş süreleri, çocuk, yaşlı, hamile ve özürülleri gibi yavaş hareket eden yayaların geçişine izin verecek şekilde programlanmalıdır. Güvenli geçiş süresini uzatabilmek için, sensörlü sistemler gibi gelişmiş elektronik sistemlerden yararlanılabilir.

2. Butonlu Yaya Geçidi (Pelikan Yaya Geçidi)

Pelikan yaya geçitleri TS 7768'e uygun olmalıdır.

Yayaların kontrolünde olan pelikan türü yaya geçitlerindeki butonlar, özürülleri tarafından da kullanabilecek şekilde en fazla 120 cm yükseklikte

yerleştirilmelidir. Ayrıca bu butonlar, görme ve duyma özürlü yayaların da kullanabilmeleri için ışıklı, sesli ve titreşimli olmalı; butonlar üzerinde kavşak yönünü belirten kabartmalı oklar bulunmalıdır (Fotoğraf 3.4).

Fotoğraf 3.4: Butonlu Yaya Geçidi

3. Trafik Adalı veya Refüjlü Yaya Geçitleri

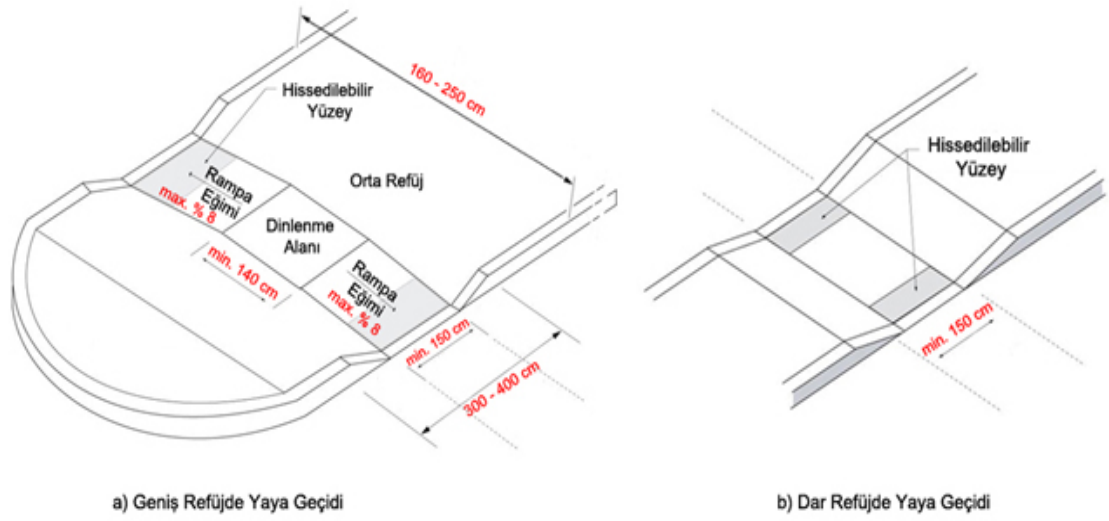
Refüjlü veya üçten fazla şeritli refüjsüz yollarda, yayaların karşıdan karşıya geçmesi sırasında yolun ortasında refüj üzerinde bekleyebileceği yaya adaları yapılmalıdır (Şekil 3.37).

Koruyucu trafik adaları, taşıt gidiş yönünde boyu 300 cm, yerine göre 400 cm ve genişliği yaya geçiş yönünde 250 cm ve yerine göre 160 cm yapılmalı ve bu değerlerin altında olmamalıdır.

Koruyucu ada kenar taşları (bordür taşı) yüksekliği 15 cm olmalı, yayanın geçtiği yerlerde taşıt yoluna doğru en az 150 cm eninde ve eğimi % 8'i geçmeyen rampa yapılmalıdır.

Koruyucu adalar trafik işareti ile işaretlenmeli ve ışıklı uyarıcı levhalar kullanılmalıdır.

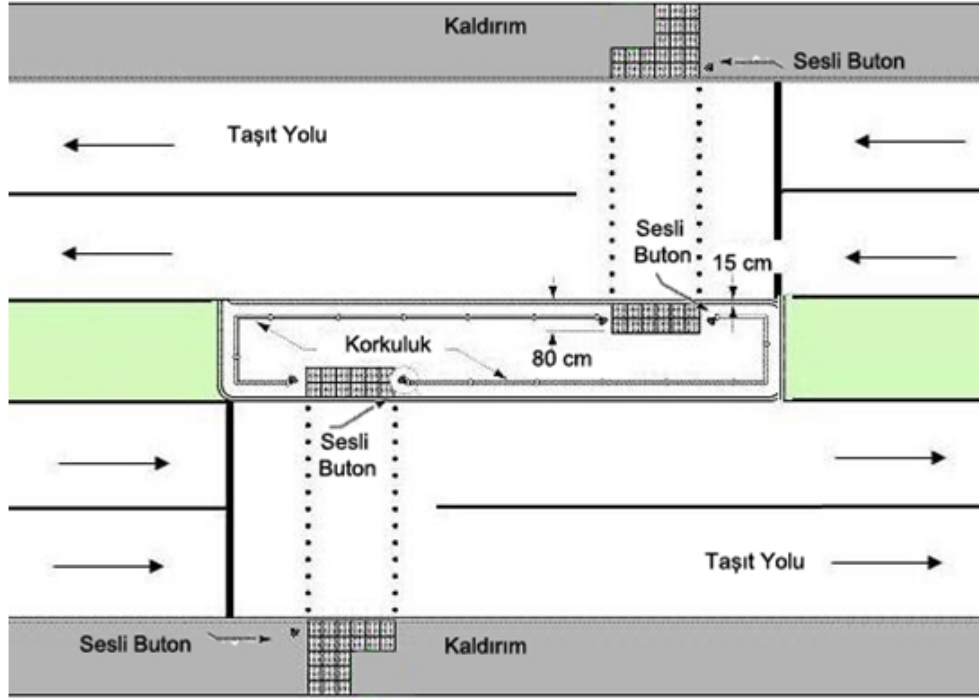
Görme özürllüer için koruyucu adaların geçiş kısmındaki yüzey dokusu, taşıt yolu yüzeyinden farklı olmalıdır. Ayrıca, görme özürllüelerin yön bulmalarına yardımcı olmak bakımından, çarpıntılı tonda, duyulabilir bir sinyal kullanılabilir. Duyulabilir bir sinyal koymamanın olası bulunmadığı geçitlerde, yine görme özürllülere yardımcı olmak amacıyla, dokunulabilir göstergeler kullanmak uygundur.

Şekil 3.37: Geniş ve Dar Refüjde Yaya Geçidi Ölçüleri²⁰⁷

Koruyucu adalarda geçiş yönüne göre sola doğru şaşırtmalar yapılabilir. Sola kaydırılmış geçit, yolun ortasına gelen yayaya sağından gelen trafik akımına (görme özürllüer hariç) yüzünü döndürerek mecburî görüş verdiğinden tercih edilmelidir. Orta refüjdeki yaya ikinci kademedeki geçiş için, ışıklı trafik işareti düğmesine tekrar basmalıdır. Bu adada, görme özürllüer için koruyucu korkuluk ve bastonla algılanabilecek şekilde ayrı bir yüzey dokusu oluşturulmalıdır. Ayrıca sesli uyarıcı butonun olması gereklidir.

²⁰⁷ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.38: Koruyucu Ada Örneği²⁰⁸

²⁰⁸ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

4. Işık Kontrolsüz (Sinyalsiz) Hemzemin Yaya Geçitleri

Yaya ve araç trafik yoğunluğuna bağlı olarak, TS 7635'e göre yapılan ışık kontrolsüz yaya geçitlerinde, özürllülerin de geçeceği düşünülerek, sürücüler yaya geçidinden en az 20 m önce yaya geçidi işaretiyle, yaya geçidinde de yaya geçidi ve özürllü işaretiyle uyarılmalıdır.

Yaya geçitlerini gösteren ikaz trafik işaretlerinin ışıklı veya fosforlu olmalıdır (Fotoğraf 3.5).

Taşıt yolunun her iki tarafında kaldırım olmalıdır.

Yaya geçidi yeterli uzaktan görülebilmeli ve iyi aydınlanmış olmalıdır.

Fotoğraf 3.5: Işık Kontrolsüz Hemzemin Yaya Geçidi²⁰⁹

Işık kontrolsüz hemzemin yaya geçitlerinde yol yüzeyi, kaldırım ile aynı seviyeye getirilerek, hem taşıtların hız kesmeleri sağlanmalı, hem de özürllü yayaların karşıya geçişleri kolaylaştırılmalıdır (Fotoğraf 3.6).

²⁰⁹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Fotoğraf 3.6: Hemzemin Yaya Geçit Örnekleri²¹⁰

²¹⁰ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

5. Hemzemin Yaya Geçitlerinde Yüzey Kaplamaları

Yaya geçitlerine kullanılan kaplama malzemeleri kaymayı önleyici, her türlü fiziksel koşullara karşı dayanıklı malzemeden olmalıdır.

Trafik ışıklı veya ışısız olsun, hemzemin yaya geçitlerinde, yer çizgileri TS 7636'ya uygun olarak yapılmalıdır.

Yaya geçitleri TS 7635' e uygun olarak seçilmeli ve seçilen yaya geçitleri yatay ve düşey işaretlerle işaretlenmelidir.

Taşıt yoluna çizilen çizgiler (Zebra Çizgileri) sabit ve kalıcı malzeme ile yapılmalı ve iyi belirtilmelidir.

Görme özürlü yayaların güvenli geçişlerini sağlamak için, hemzemin yaya geçitlerinde de hissedilebilir kılavuz izler oluşturulmalıdır (Fotoğraf 3.7).

Fotoğraf 3.7: Hemzemin Yaya Geçitlerinde Hissedilebilir Yüzey²¹¹

²¹¹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

6. Hemzemin Yaya Geçitlerinde Güvenlik

Özellikle taşıt trafiğinin yoğun olduğu yaya geçitlerinde, görme özürllüleri başta olmak üzere tüm yayalar için yönlendirmenin ve güvenli geçişin sağlanması için kavşak kollarında ve yaya geçitlerinin en az 15 metre sağ ve sol tarafında metal yaya korkuluğu yapılmalıdır (Fotoğraf 3.8).

Fotoğraf 3.8: Hemzemin Yaya Geçitlerinde Güvenlik²¹²

Yaya geçitleri iyi ve üstten aydınlatılmalıdır. Bu aydınlatma, yol aydınlatmasından ayırt edilebilir bir nitelikte, daha aydınlık bir aydınlatma olmalıdır.

Taşıt yolu ve kavşak geçişlerinde gelişmiş güzel konan çiçeklik ve çiçek saksıları, mantarlar, işaretler, ilân panoları, direkler (elektrik, aydınlatma, trafik vb.) özellikle özürllülerin hareket kabiliyetini azaltacağından bu gibi manialar yaya geçitlerine konmamalıdır.

²¹² T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

7. Yaya Alt ve Üst Geçitleri

Özürülülerin hareketini kolaylaştırmak için yaya geçişleri hemzemin olmalıdır. Taşıt trafiği yoğun olan yollarda, hemzemin yaya geçişleri yapılamaması halinde özürülüler dahil tüm yayaların rahatça kullanabileceği şekilde alt/üst geçişler yapılmalıdır.

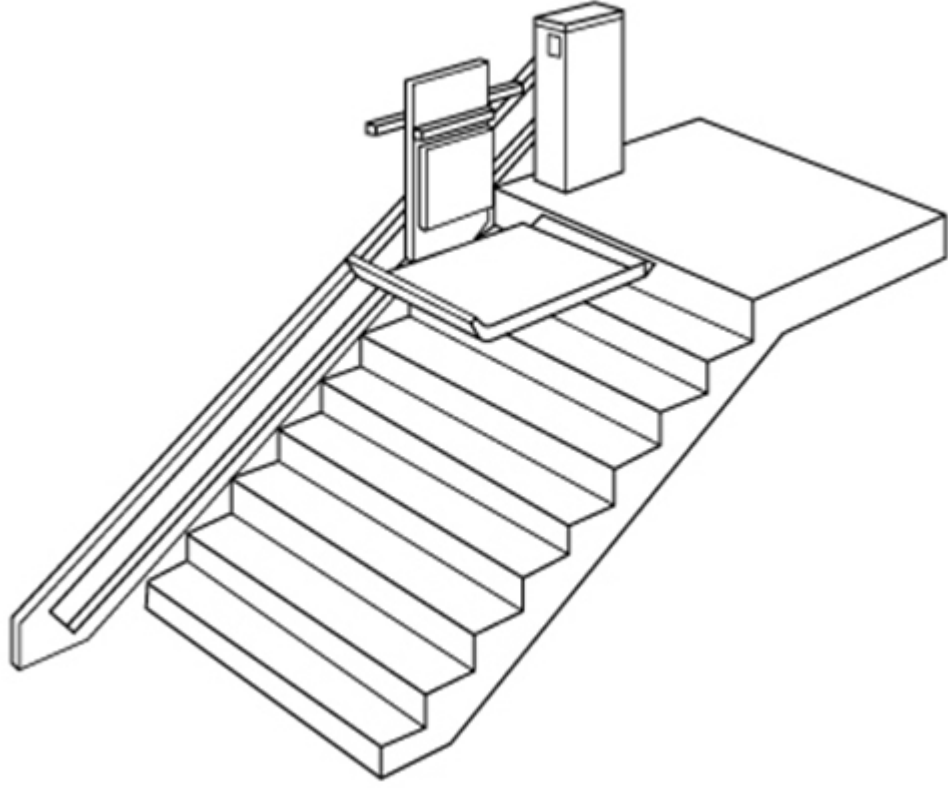
Alt ve üst geçişlerde, çevre müsait ise merdiven yerine eğimi %8'i geçmeyen rampalar yapılmalıdır (Fotoğraf 3.9).

Fotoğraf 3.9: Rampalı Üst Geçit²¹³

Özürülüler dahil tüm yayaların kullanımına uygun rampa yapılamaması durumunda; dikey asansör, yürüyen merdiven ya da merdiven eğiminde hareket eden eğik asansör yapılmalıdır (Şekil 3.37) (Fotoğraf 3.10).

²¹³ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Şekil 3.37: Merdiven Eğitiminde Hareket Eden Eğik Asansör²¹⁴

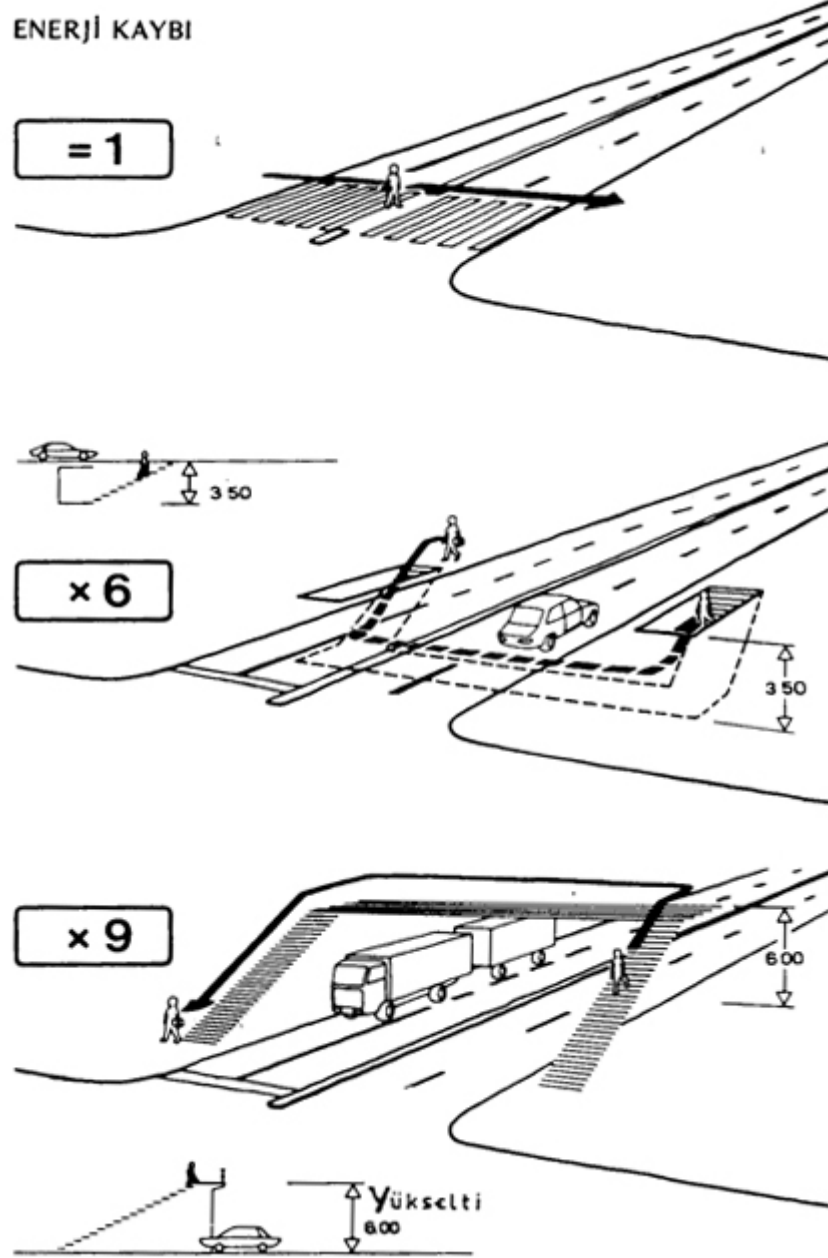

Fotoğraf 3.10: Merdiven Eğitiminde Hareket Eden Eğik Asansör²¹⁵

²¹⁴ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

²¹⁵ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Yaya alt ya da üst geçit yapımı söz konusu olduğunda, yayalar açısından daha az enerji kaybı olması sebebiyle, tercihen üst geçit yerine alt geçitler yapılmalıdır (Şekil 3.38).

Şekil 3.38: Enerji Kaybını Önlemek İçin Alt Geçit Örneği²¹⁶

²¹⁶ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

Yaya alt geçitlerine girişler, yayalara emniyet hissi verici, zorunlu olmadıkça geçidin bir ucundan diğer ucunun görülebileceği şekilde ferah, geçit içinde yeterli genişlik ve aydınlatma olmalıdır.

Geçit çevresinde yayaların alt geçit yerine, yolu yüzeyden geçmesine mani olacak engeller ve işaretlemeler yapılmalıdır.

Yaya st geçidinde erişim mümkün olan en kısa ve en rahat şekilde yapılmalı, uzun ve dolambaçlı rampa veya merdivenlerden kaçınılmalıdır.

Yayaların yolu geçmede kullandıkları yerde kurulan rampalı veya merdivenli yaya geçitleri, taşıt yolu ile dik açı teşkil edecek şekilde inşa edilmelidir.

Yoğun olarak kullanılan yaya geçitlerinde, yayaların gidiş geliş yönlerini ayırmak üzere rampa veya merdivenler yaya trafiğini aksatmayacak uygun engellerle bölünmelidir.

Yaya geçitlerine kullanılan kaplama malzemeleri kaymayı önleyici, her türlü fiziksel koşula karşı dayanıklı malzemeden olmalıdır.

Yaya alt/st geitlerindeki merdivenler yanında, iki yönde hareket edebilen yürüyen merdivenler de yapılmalıdır. Yürüyen merdiven yapılmasını gerektirecek yoğunluktaki şehir merkezlerindeki yaya alt/st geçitlerinde dikey veya eğik hareketli asansör, yeterli yer ve eğim varsa yürüyen bant yapılmalıdır. Yürüyen bant eğimi 4° ile 15° arasında olmalıdır.

Merdivenler dik ve kavisli olmamalı, iniş ve ıkışlar rahat, güvenli ve aydınlık olmalıdır.

Merdivenlerin iki tarafında tırabzanlar (TS 9111) ve ara dinlenme platformları bulunmalıdır.

Merdiven basamakları kaygan olmamalı ve uçlarında kaymayı önleyici koruyucu malzeme basamak yüzeyi ile düz olacak şekilde monte edilmelidir.

3.3 Türkiye’de Yerel Yönetimler Tarafından Oluşturulan Engelsiz Kent Proje Örnekleri

3.3.1 Konya Örneği

Görmeyenlere yönelik uygulamaların ilki, Merkez'de Şerafeddin Camii yanındaki meydanda Avrupa Birliğince Mevlana'yı temsil eden havuz kenarına yapılan yer sistemleridir. Zeminle aynı seviyedeki havuza görmeyenlerin batmaması için dairesel havuzun etrafına kare şeklinde toplam 52 mt. uzunluğunda kubbeli desenli karşılama alanı kauçuk yer sistemi uygulanmıştır. Gerek malzemenin kalitesi, gerekse uygulama kalitesi Nisan 2011 'den beri duruşuyla dikkate değerdir.

İkinci uygulama ise Mevlana Kültür Merkezi'nde yine görmeyenlere yönelik yapılan sistemdir. Bu da; görmeyenleri araç park yerinde karşılama alanıyla, yürüyüş yolu boyunca Kültür Merkezi'nin Giriş kapısına kadar 120 mt civarı kauçuk dış zemin yönlendirme sistemleri, Kapı girişinden itibaren iç zemin yönlendirme sistemleri ile Kültür Merkezi'nin evrensel tasarımlı kabartma haritasına, oradan da merdivenlerle Sema Salonundaki engelli tribününe ulaştırmaya amaçlayan zemin uygulaması, tüm merdiven tarabzanlarına iniş veya çıkışın nereye olduğunu gösteren metalik levhalar (içeride de acil çıkışı gösterecek şekilde), ve yine tarabzan yönlendirme levhalarına ilaveten bay-bayan WC'lerinin girişlerine evrensel tasarımlı, hem gören hem de görmeyenlerin okuyabileceği tabelalardan ibarettir.

Yapılan tasarımlar hem görmeyenlerin, hem diğer engellilerin de kullanabileceği şekildedir ve önemli bir ayrıntı da şudur ki; bu sistemlerin tasarımında engelli olmayanlara engel olmaması ve onları rahatsız etmemesi hususu önemli bir etken olmuştur.

Fotoğraf 3.11: Konya İlinde Engelliler İçin Kaldırım ve Bina Tasarım Örnekleri²¹⁷

3.3.2 Alanya Örneği

Alanya Belediyesi tarafından engelli vatandaşlar için yaptırılan Recepağa Oyun Alanı Engelsiz Park düzenlenen törenle açıldı.

Dünya Engelliler Günü nedeniyle Alanya'da çeşitli etkinlikler düzenlenirken, Alanya Belediyesi'nin engelli vatandaşlar için Saray Mahallesi'ndeki 1 dönümlük alanda yaptırdığı Recepağa Oyun Alanı Engelsiz Park, törenle hizmete açıldı. Törene Merkez Valisi Can Direkçi, İlçe Kaymakamı Hulusi Doğan, Belediye Başkanı Hasan Sipahioğlu, belediye meclis üyeleri ve vatandaşlar katıldı.

Törende konuşan Belediye Başkanı Sipahioğlu, bugüne kadar 73 park yapıldığını belirterek, "Sembolikte olsa engelli vatandaşların kendilerini ayrıcalıklı hissetmesi adına bu parkı yaptık. Ayrıca Alanya'nın doğu ve batı plajlarında

²¹⁷ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

engelliler için çeşitli yatırımlar yapacağız" dedi. Parkın açılışından sonra Kaymakam Doğan, Ümit Barut adlı yürüme engelli vatandaşa parkı gezdirdi.

Fotoğraf 3.12: Alanya İli Engelliler İçin Park Düzenlemesi²¹⁸

3.3.3 Ankara Sincan Örneği

Ankara Sincan'da belediye görme engelliler için özel kaldırımını hayata geçiriyor.

Ankara Sincan'da belediye görme engelliler için özel kaldırımını hayata geçiriyor. Hissedilen yüzey teknolojisine sahip kaldırımlar sayesinde görme engelliler, daha kolay hareket edebilecek. Sincan Belediye Başkanı Doç. Dr. Mustafa Tuna, "Engelli vatandaşlarımızın hayatın her alanında işlerini kolaylaştırmanın gayreti içindeyiz." dedi.

²¹⁸ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

İlçe genelinde daha önce hayata geçen engelli rampaları ile tekerlekli sandalye kullanan vatandaşların hayatını kolaylaştıran Sincan Belediyesi, engelsiz bir kent için çalışmalarına devam ediyor. Belediye, şimdi de görme engelliler için yeni bir hizmeti hayata geçiriyor. Gazi Osman Paşa Mahallesi'nde başlayan, hissedilen yüzey teknolojisine sahip kaldırımlar bir bir döşenmeye başladı. Hissedilen yüzeyler sayesinde, ayak tabanı ve beyaz baston yardımıyla kaldırım üzerindeki işaretleri görme engelli Sincanlılar algılayarak hareketlerine yön verebiliyor. Biten yol, devam eden yol, dönemeçler tek tek işaretlerle anlatılıyor.

Sincan Belediye Başkanı Doç. Dr. Mustafa Tuna, "Bir dakika sonra kendimiz de engelli olabileceğimiz gibi hassas davranıyoruz. Tüm birimlere de bu yönde uyarılarda bulunuyorum. Belediye hizmetlerimizi gerçekleştirirken engelli vatandaşlarımızı daima göz önünde bulunduruyoruz." ifadesini kullandı.

Fotoğraf 3.13: Ankara Sincan'da Engelliler İçin Kaldırımda Hissedilebilir Yüzey Örneği²¹⁹

²¹⁹ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

3.3.4 Gebze Örneği

Gebze Belediyesi kenti, görme engellilerin ulaşımını ve hayatını kolaylaştıracak 'hissedilebilir yüzey' diye tabir edilen parkurlarla donatıyor.

Çalışmaları denetleyen Başkan Köşker, Görme engelli hemşerilerimizin yaya ulaşımını kolaylaştıracak bu uygulamayı kentimizin dört bir yanında hızla yaygınlaştıracacağız" dedi.

Hissedilebilir Yüzeyle Kaplanıyor

Gebze Belediyesi'nden engelli vatandaşlar için önemli bir hizmet daha. Gebze Belediyesi kentin ana arterlerinde, görme engelli vatandaşların kolaylıkla ve rahat bir şekilde yürümesini sağlayacak olan kabartma yüzeylerle döşüyor.

Şehir içindeki tüm yol ve kaldırımları engelli rampalarıyla donatan Gebze Belediyesi şimdi de görme engelli vatandaşların rahat ulaşımı için kaldırımları, özel olarak tasarlanmış kabartma park yüzeylerle kaplıyor. 'Hissedilebilir Yüzey' adı verilen ve görme engellilerin günlük yaşamında rahat hareket etmeleri için tasarlanmış polimer esaslı kabartmalı yüzey ürünlerinden oluşan parke taşları bundan sonra yapılacak tüm kaldırım çalışmalarında kullanılacak.

Görme Engellilere Büyük Kolaylık

İlk olarak Gebze Belediyesi hizmet binası çevresinde başlatılan çalışmaları denetleyen Başkan Köşker, "Belediye olarak, 5378 Sayılı Özürlü Haklarına İlişkin Kanun ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde çalışmalarımızı hızla sürdürüyoruz.

Engelli kardeşlerimizin hayatını kolaylaştırmak adına başlattığımız çalışmalar kapsamında ilk olarak ana arterlerde ve kent merkezimizde kaldırımlarımızı hissedilebilir yüzey diye tabir edilen kaplama zemininden oluşan yollarla kaplıyoruz. Görme engelli hemşerilerimizin yaya ulaşımını kolaylaştıracak bu uygulamayı kentimizin dört bir yanında hızla yaygınlaştıracacağız" dedi. Çalışmalar kapsamında Gebze Kent Meydanı'nda da hissedilebilir yüzey malzemesinden oluşan görme engelli parkurları da oluşturulacak.

Fotoğraf 3.14: Gebze’de Engelliler İçin Kaldırma Hissedilebilir Yüzey Döşenmesi²²⁰

3.3.5 Ankara Gölbaşı Örneği

Gölbaşı Belediyesi, şehir merkezinde bulunan alt geçide iki engelli asansörü yaptırıyor. Yapımı devam eden engelli asansörünün 630 kg kapasiteli olacağı bildirildi. Çok yakında hizmete açılacak olan engelli asansörü sayesinde Gölbaşı’ndaki engelliler, kenti ikiye bölen Konya yolundaki engelden kurtulacak.

Gölbaşı Belediye Başkanı Yakup Odabaşı, konuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada, Gölbaşı’nı ortadan ikiye bölen Konya yolu yüzünden engelli vatandaşların her gün 10 kilometre yolu dolaşmak zorunda kaldıklarına dikkat çekerek şunları söyledi:

"Gölbaşı alt geçidine yapılmakta olan engelli asansörü inşaatı çok kısa zaman içerisinde tamamlanacak. Engelli asansörünün devreye girmesiyle Gölbaşı’nda yaşayan engelli vatandaşlarımız çileden kurtulacak. Asansörümüz engellilerimize hayırlı olsun."

²²⁰ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.m.

3.3.6 Ankara Polatlı Örneği

Ankara'nın Polatlı Belediyesi görme engelliler için kaldırımlara yürüyüş parkuru yapıyor.

Belediye, Necip Fazıl Kısakürek parkında bulunan 250 metrelik parkurun yapımı için çalışma başlattı. Parkurlar tamamlandıktan sonra, engelliler şehir içerisinde daha rahat gezme imkanı bulacak. Polatlı Belediye Başkanı Yakup Çelik, şehirdeki kaldırımlarını dar ve Ağaçlı olduğunu belirterek, çoğunun engelliler için uygun olmadığını söyledi. Çelik, "Şehir merkezinde yapılabilir, uygun olan kaldırımlarda görme engelliler için yürüyüş parkuru yapacağız." dedi.

Çelik ayrıca, kaymakamlık, belediye, hastane, hızlı tren, ziraat bankası gibi engellerin sık sık gittiği kurumların bulunduğu 12 noktaya engelli araç park yeri yapacaklarını da sözlerine ekledi.

Türkiye Beyazay Derneği Polatlı Şube Başkanı Ziya Suluyer ise Polatlı'da 80 tane görme engellinin bulunduğunu belirterek, bu uygulamanın görme engellilere çok büyük kolaylık sağlayacağını belirtti²²¹.

Fotoğraf 3.15: Ankara Polatlı Belediyesi Engelliler İçin Kaldırımlara Hissedilebilir Yüzey Döşenmesi²²²

²²¹ www.polatli.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

²²² www.polatli.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

3.3.7 Antalya Örneği

Antalya Büyükşehir Belediyesi, bedensel engelli vatandaşların toplu­la bütünleşmesi ve bazı ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ‘Alo Engelsiz Taksi’ uygulamasını başlattı. Engelliler, engelsiz taksiden ücretsiz yararlanabiliyor.

Caddeleri engelsiz hale getirmek için çalışmalarını sürdüren Antalya Büyükşehir Belediyesi bedensel engelli bireylere büyük kolaylık sağlayacak önemli bir uygulamayı başlattı. Tekerlekli sandalye kullanan bedensel engellilerin yaanabilirlik düzeyinin yükseltilmesi amacıyla Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı bünyesinde Alo Engelsiz Taksi oluşturuldu. Manuel rampalı ve 2 tekerlekli sandalyenin sığabileceği donanıma sahip olan Alo Engelsiz Taksi, Büyükşehir sınırları içerisinde yaşayan tekerlekli sandalye kullanan bedensel engelli vatandaşların sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal ve kültürel gereksinimleri için ulaımlarını ücretsiz sağlayacak.

Bu uygulamayla fiziksel engeller nedeniyle evinden çıkamayan vatandaşların sosyal hayata erişimleri sağlanacak. Alo Engelsiz Taksi ile engellilerin toplu­la bütünleşmesi ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi amaçlanıyor. Taksi uygulamasından faydalanmak isteyen tekerlekli sandalye kullanan bedensel engelli vatandaşların, engel raporları ve nüfus cüzdan fotokopileriyle Antalya Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı Konyaaltı Caddesi’ndeki Engelli Danışma Merkezi’ne ye olmaları gerekiyor. Vatandaşlar cretsiz olarak sağlanacak olan Alo Engelsiz Taksi’den 7 gün 24 saat faydalanabilecek. Taksi konusunda detaylı bilgiyi 248 55 49 numaralı telefondan alabilir²²³.

²²³ <http://www.antalya.bel.tr>, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

Fotoğraf 3.16: Antalya Belediyesi Engelli Vatandaşlar İçin Ücretsiz “Alo Engelsiz Taksi” Uygulaması Başlattı²²⁴

3.3.8 İstanbul Örneği

Herkes İçin Erişilebilir İstanbul Koordinasyon Kurulu, İstanbul genelinde yapmış olduğu erişilebilirlik çalışmalarına bir yenisini daha ekleyerek, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı ile ortaklaşa Emirgan Korusunu erişilebilir hale getirdi.

Erişilebilir Emirgan Parkı, Tüm Türkiye İçin Model Bir Uygulama

Herkes İçin Erişilebilir İstanbul Koordinasyon Kurulu özürli bireylerin de parkları kullanabilmeleri ve aileleriyle hoş vakit geçirebilmeleri için İBB Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Daire Başkanlığı ile ortaklaşa çalışmalar başlatmıştı. Bu çalışmalardan biri olan Emirgan Parkı detaylı bir çalışmanın ardından herkes için erişilebilir hale getirildi. Emirgan Parkı erişilebilirlik çalışmaları parkın topografik yapısının incelenmesiyle başladı. Yapılan incelemelerin ardından görme özürli bireylerin parkta istedikleri noktaya gidebilmeleri ve rahatça hareket edebilmeleri amacıyla hissedilebilir yüzeyler uygulandı ve parkın kabartma haritası çıkartıldı. Emirgan Parkı'nda özürli tuvaletinin yanı sıra 5 Adet özürli otoparkı da hizmete

²²⁴ <http://www.antalya.bel.tr>, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

açıldı. Emirgan Parkında ayrıca ortopedik özürlü bireylerin erişiminin sağlanması amacıyla yol, kaldırım ve rampa düzenlemeleri standartlara uygun bir şekilde uygulandı. Parkta gerçekleştirilen rehabilitasyon çalışmaları neticesinde herkes için erişilebilir hale getirilen Emirgan Parkı, erişilebilir park olarak tüm Türkiye'ye model teşkil etmesi açısından da ayrı bir öneme sahip.

İstanbul'daki Tüm Parklar Erişilebilir Hale Getirilecek

Erişilebilir Emirgan Parkı dolayısıyla kısa bir açıklama yapan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park Bahçe ve Yeşil Alanlar Daire Başkanı Mehmet İhsan Şimşek, Herkes İçin Erişilebilir İstanbul Koordinasyon Kurulunun desteği ve ekibimizin yoğun çalışmaları ile Erişilebilir Emirgan Parkı çalışmaları tamamlandı. Özürlü kardeşlerimiz kolayca Emirgan Parkından faydalanabilecekler, dedi. Tarihi atahırlarının da restore edilerek Lale Müzesi'ne dönüştürüldüğünün bilgisini aktaran Şimşek, açıklamalarına şöyle devam etti: "Özürlü kardeşlerimiz Lale Müzesi'nde yaptığımız çağdaş erişilebilirlik uygulamaları sayesinde bu müzeyi kolayca gezebilecekler. Ayrıca önümüzdeki süreçte gerçekleştireceğimiz yoğun çalışmalar sonucunda İstanbul'daki tüm parklar erişilebilir hale gelecek ve herkes parklarımızdan faydalanabilecek."

Fotoğraf 3.17: İstanbul İli Engelli Vatandaşlar İçin Kaldırım, Park, Tuvalet ve Tesis İçi Düzenleme Örnekleri²²⁵

3.3.9 Ankara Çankaya Örneği

Çankaya Belediyesi, Kızılay'ı eski cazibesine kavuşturmak için sürdürdüğü çalışmalara devam ediyor. Belediye'nin Konur, Karanfil Sokaklar ile Yüksel Caddesi'nde başlattığı ve yapımını tamamladığı iyileştirme ve yenileme çalışmalarının ardından engelsiz sokak uygulamaları da sürüyor.

²²⁵ www.ibb.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012

Bayındır Sokak'ta yaya öncelikli yaşanabilir bir kent merkezi oluşturma bünyesinde başlattığı engelsiz sokak çalışmalarına Binektaş Sokak'ta da devam eden belediyenin Fen İşleri Müdürlüğü'ne bağlı ekipleri, yüksek kaldırımları yol seviyesine indiriyor. Çalışmalarda, tamamen kendi tesislerinde imal edilen malzemeleri kullanan Çankaya Belediyesi, maliyeti ise en aza indiriyor.

Engellilerin rahat dolaşabilecekleri ve yürüyebilecekleri yaya bölgeleri oluşturan belediye, kilit taşının yanı sıra engelli takip taşı ve engelli ikaz taşları kullanarak engellilerin de hayatını kolaylaştırıyor. Kent merkezindeki uygulamaları yerinde inceleyen ve uygulamalar konusunda birim amirlerinden bilgi alan Çankaya Belediye Başkan Yardımcısı Ali Ulusoy, "Çöküntü haline gelen kent merkezini yeniden eski cazibesine dönüştürmek için yenileme çalışmalarımız devam edecek, bu arada engellilerin de diğer insanlar kadar rahat yaşama hakkına sahip olduğu düşüncesiyle yaya bölgelerinde sokakları engelsiz hale getiriyoruz." diye konuştu²²⁶.

Fotoğraf 3.18: Ankara Çankaya Belediyesi Engelli Vatanların Rahatlığı İçin Gerekli Yol Çalışması²²⁷

3.3.10 Ankara Keçiören Örneği

Ankara'nın Keçiören Belediyesi, hayata geçirdiği projelerle ve yürüttüğü faaliyetlerle engellilerin hayatını kolaylaştırıyor. Engellilerin hayatını kolaylaştırmak

²²⁶ www.cankaya.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

²²⁷ www.cankaya.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

için binalarda asansör ve bina girişlerinde engelli rampalarını zorunlu kılan Keçiören Belediyesi, "Engelsiz Kent Meydanı" ile de engelli vatandaşların belediyeye kolayca ulaşmasını sağlıyor. Engellilerin hayatını kolaylaştırmaya yönelik proje sayesinde belediye çevresi ve önü tüm engelli vatandaşların herhangi bir yardıma ihtiyaç duymaksızın kullanabileceği bir alan haline dönüştürüldü. Engelli vatandaşlar hissedilebilir yüzey ve iz yollar, ayrıca tekerlekli sandalyeler için rampaların bulunduğu bu alan sayesinde belediye ile ilgili her türlü işlemlere doğrudan ve destek almadan ulaşabiliyor. Çalışmalarını TSE standartlarına uygun şekilde yürüten Keçiören Belediyesi, aynı çalışma kapsamında Ankara'da ilk defa olarak kaldırımları tümüyle engelli vatandaşların kullanımına uygun tarzda düzenlemeler yaptı.

Ayrıca Keçiören Belediyesi, engelli çocukların hayatlarını kolaylaştıracak, onların diğer çocuklarla aynı imkanlara sahip olduğunu hissettirecek "Engelsiz Park" projesini de hayata geçirmeye hazırlanıyor. Özel eğitime muhtaç çocukların eğitiminde, dünyayı algılamalarında, problem çözme yeteneklerinin gelişmesinde, deneyim ve becerilerinin artmasında rol oynayacak park projesi, bu yıl tamamlanacak. Engelli ve engeli olmayan çocukların birlikte Oyun oynamalarına ve çocukların psikomotor becerilerinin gelişimine katkı sağlayacak park, engelli çocukların diğer çocuklarla birlikte hayal gücünü geliştirmelerine de imkan tanıyacak.

Keçiören Belediye Başkanı Mustafa Ak, engelli vatandaşların, yaşamın her alanında aktif bir şekilde var olmalarını sağlamak ve bunun için şartları yeniden düzenlemek gerektiğini vurgulayarak, sözlerine şöyle devam etti: "Bütün çabamız, halkımızın daha rahat ve huzur içinde yaşayacağı bir Keçiören oluşturmaktır. Bunu gerçekleştirirken engelli vatandaşlarımızın karşılaştığı zorlukları gözetmek mutlak görevimizdir. Hiçbir engelin soruna dönüşmeyeceği bir dünya hayal değildir."²²⁸.

²²⁸ www.kecioren.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

Fotoğraf 3.19: Ankara Keçiören Engelli Vatandaşlar İçin Park Düzenlemesi Örneği²²⁹

²²⁹ www.kecioren.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

3.3.11 Balıkesir Burhaniye Örneği

Balıkesir'in Burhaniye ilçesinde, Karayolları Bölge Müdürlüğü ve Burhaniye Belediyesi tarafından ortaklaşa yapılan üst geçidin asansörü de hizmete girdi.

İlçe merkezinden Bahçelievler Mahallesi'ne gitmek için E 87 karayolunu kullanmaları gereken vatandaşlar için yapılan üst geçitteki asansörü engelliler ile yaşlıların geçişlerini kolaylaştıracağı bildirildi. Geçtiğimiz yıllarda meydana gelen trafik kazalarını önlemek için yaptırılan asansörlü üst geçidin körfezde bir ilk olduğu bildirildi. Asansörün engelli ve yaşlı vatandaşların Bahçelievler Mahallesi'ne geçişlerini kolaylaştıracağını bildiren belediye başkan vekili Rasim Bayraktar, "Estetik görünüme sahip üst geçit olası birçok trafik kazasını da önleyecek.

Asansörün hizmete girmesi de engelli ve yaşlıların geçişlerini kolaylaştırarak. Asansörden özellikle özürli vatandaşlarımız, yaşlılarımız, çocuklar ve hanımlar yararlanırken, asansör herkese açık olacak. Yani her vatandaş bu asansörden yararlanabilecek. Biz vatandaşlarımızdan sadece buraya sahip çıkmalarını e hor kullanmamalarını istiyoruz. Asansör 24 saat açık olacak. En fazla 8 kişinin binebileceği asansörlü üst geçidimiz tam olarak hizmete girmiştir. Hayırlı olsun" dedi²³⁰.

²³⁰ www.burhaniye.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

Fotoğraf 3.20: Balıkesir Burhaniye’de Engelli ve Yaşlı Vatandaşların Üst Geçitlerden Yararlanabilmeleri İçin Asansör Örneği²³¹

3.3.12 Adana Örneği

Adana Büyükşehir Belediyesi ile Kent Konseyi Engelli Meclisinin yürüttüğü Engelsiz Kent Adana çalışmaları devam ediyor. Adana Büyükşehir Belediyesi ile Kent Konseyi Engelli Meclisinin yürüttüğü Engelsiz Kent Adana çalışmaları devam ediyor. Bu kapsamda Ulaşım Daire Başkanlığı 13 metro istasyonunu tüm engel grupları için uygun hale getirecek. Engelli Meclisi Başkanı Y. Mimar Gülşah Gülpınar, Raylı Sistem Şube Müdürlüğü teknik personeliyle ilk toplantılarını

²³¹ www.burhaniye.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

gerçekleştirdiklerini belirterek, tüm istasyonlar için yapılması gereken düzenlemeleri tespit etmeye başladıklarını söyledi.

Raylı Sistem Şube Müdürlüğü teknik ekibi İnşaat Yüksek Mühendisi Bülent Gerçeker, Makina Yüksek Mühendisi Kemal Sayan, Mimar İlknur Arslan Çolak ve İnşaat Yüksek Mühendisi Gülsen Beşer ile düzenlenen toplantının ardından Ruhsağlığı ve Kurttepe İstasyonlarında ilk incelemeler yapıldı²³².

Fotoğraf 3.21: Adana İli Engelli Vatandaşlar İçin Hissedilebilir Kaldırım Yüzey Yapımı²³³

3.3.13 Bursa Kestel Örneği

Bursa'nın Kestel ilçesinde kaldırımlara görme engelliler için hissedilebilir yüzeyler döşenmeye başlandı.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde belediyelerin yapması gereken hissedilebilir yüzeyler Kestel'de Cuma ve Şehit Komiser Nizamettin Yalvak caddeleri başta olmak üzere birçok cadde ve sokağa döşenmeye başlandı. Engelli vatandaşların kaldırımları rahat bir şekilde kullanabilmesine imkan sağlayan çalışma hakkında bilgi veren Kestel Belediye Başkanı Yener Acar, "İlçe genelinde bulunan

²³² www.adana-bld.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

²³³ www.adana-bld.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

kaldırımları yeniliyoruz. Bu çalışmalar esnasında engelli vatandaşlarımızın kaldırımları rahat bir şekilde kullanabilmeleri için hazırlanan projeyi de hayata geçiriyoruz. Engelli taşlar sayesinde kaldırımlarda yürümek kolaylaşıyor" dedi.

Kestel'de ilk kez hayata geçirilen bu uygulamanın bütün cadde ve sokaklara yayılacağını kaydeden Acar, "İlçe genelinde bütün kaldırımlara bu taşları döşeyerek, engelli vatandaşlarımızın sosyal hayata katılmalarını sağlayacağız" diye konuştu²³⁴.

Fotoğraf 3.22: Bursa Kestel'de Engelli Vatandaşlar İçin Hissedilebilir Kaldırım Yüzey Uygulaması²³⁵

²³⁴ www.bursa.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

²³⁵ www.bursa.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

SONUÇ

Türkiye'de engelsiz mekan oluşturulması konusunda yasal düzenlemelerde belli bir noktaya gelinmiştir. 5378 sayılı kanunun geçici 2'nci maddesine göre tüm mekanların engellerden arındırılarak erişilebilir kılınması için tanınan yasal süre 2012 yılında sona erecektir. Verilen yasal süre daraldığından, yerel yönetimler ile kamu kurum ve kuruluşlarının gerekli düzenlemeleri bir an önce yapmaları gerekmektedir. Yerel yönetimler ve ilgili kurumlar, engelsiz mekan düzenlemelerinde TSE standartları, Özürlüler İdaresi Başkanlığınca Gazi Üniversitesi'ndeki bir grup öğretim üyesine hazırlattırılan "Yerel Yönetimler için Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler El Kitabı" da kullanılarak uygulama yapabilirler. Ancak, bugünkü durumda yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşlarında engelsiz mekan düzenleme yönünde yeterli çalışmalar yapmadıkları gibi yapılmış olan düzenlemelerin de çoğu yerde standartlara uygun olduğu söylenemez.

Yerel yönetimler ile kamu kurum ve kuruluşların engelsiz mekan düzenlenmelerine yönelik proje çalışmalarında, uygulama detaylarında ve malzeme konularında bir takım zorluklar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu konularda uzman kişi ve kuruluşlarca bilgilendirme toplantıları, seminerler vbg. çalışmaların yanında, örnek uygulamalar da yapılarak hem engelsiz mekan düzenlenmelerine hız kazandırılmış olur hem de standartlara uygun çalışmalar yapılabilir. Özürlüler İdaresi Başkanlığının bazı belediyeler ile başlattığı "Örnek Engelsiz Kent Projesi" bu konularda yerinde bir girişimdir.

Kentsel mekanların engelsiz olarak düzenlenmesinde en büyük görev yerel yönetimler ile kamu kurum ve kuruluşlarına düşmektedir. Kurumlardaki yetkili kişilerin, uygulamacıların yasaların emredici hükümlerinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmeleri beklenirken, halkın ve sivil toplum örgütleri ile meslek kuruluşlarının da engelsiz kent oluşumuna sahip çıkmaları sadece yasal bir zorunluluk değil sosyal bir görev olarak da görülmelidir. Hatta bu konudaki çalışmalar yerel yönetimler ile kurum ve kuruluşlar üzerinde yasal baskı oluşturularak uygulamanın hızlandırılması da sağlanmış olur.

Türkiye'de engelsiz mekanların oluşturulması konusunda, yapılanlara bakıldığında ilgililerce gereken hassasiyetin ve önemin gösterilmediği görülmektedir. Dolayısıyla mevzuatta öngörülen engelsiz mekanları oluşturmayan kişi ve kurumlar için artık yasal yaptırımların uygulamaya geçirilmesi zorunlu hale gelmiştir.

Engelsiz mekan oluşturulması için, fiziksel çevredeki birtakım basit düzenlemeler için, çok büyük paralar harcanmadan da her kentliyi, özgürce kentin tüm mekanlarına erişilebilir kılmak olanaklıdır. Dolayısıyla yaya güzergahları yapılırken özellikle standartlara uygun engelsiz mekanların düzenlenmesine önem verilmelidir. Aksi halde daha sonra yapılacak duyumsanabilir yüzey uygulamaları ve diğer erişilebilirlik uygulamalarının maliyetleri katlanarak artacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Konunun önemsenerek uygulama yönünde zamanında ciddi ve kararlı adımların atılması hedeflenmelidir.

Engelsiz kentlerin oluşturulmasında, fiziksel mekanların düzenlenmesinde, eğitim kurumlarına özellikle üniversitelere büyük görev düşmektedir. Üniversitelerin mimarlık, şehir bölge planlama, peyzaj mimarlığı, mühendislik ile diğer mekansal teknik veya tasarım eğitimi öğretimi veren bölümlerin müfredatlarında yer alması, konunun en önemli ayağını oluşturmaktadır. Kentsel çevrelerin oluşumunun her seviyesinde yer alan uzman teknik personel ile yöneticilerin, mekanların şekillenmesindeki sorumlulukları sadece kendilerine ve kurumlarına ait değildir. Bu sorumlulukta, eğitim kurumları ile birlikte öğretim elemanlarının da büyük payları olduğu dolayısı ile alınan eğitimin düzeyi ile doğrudan ilgili olduğu söylenebilir.

Engelsiz mekan düzenleme konusunda Türkiye'de üniversitelerin çalışmalar başlattığı, ancak yapılanların yeterli olmadığı, düzenlenen engelsiz üniversite çalıştaylarında da dile getirildiği gibi bu çalışmalara bir an önce hız verilmesi gereklidir. Yapılacak düzenlemelerin üniversitelerin bünyesinde bulunan Yapı İşleri veya İnşaat Daireleri gibi proje-uygulama ve ihaleler ile ilgili birimlerince koordineli çalışılarak yapılmalıdır. Aksi halde konu sadece yasalarda, yönetmeliklerde ve boş söylemlerde kalmaktan öte bir yere gidilemeyeceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKÇAMETE, Gönül (2005), “İşitme Yetersizliği Olan Çocuklar”, (Edit. Ayşegül Ataman), Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- ANDAÇ, G. (1997), Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler, Yapı Dünyası, Şubat, Ankara.
- ATASOY, Veysel (1992), Türkiye’de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul.
- AYTAÇ, S. (2005), İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürlüler İçin Sosyal Yaşam Merkezi Projesi, Sosyal Siyaset Konferansları, Prof. Dr. Turan Yazganá Armağan Özel Sayısı, 49. Kitap, İstanbul.
- AYTÜRE, O. (1994), Hafif Raylı Toplu Taşıma Araçlarında Bedensel Özürlüler İçin Tasar Ölçütlerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- BİLGİÇ, Veysel K. (2007), “Türk Yerel Yönetimlerinin Tarihi Gelişimleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Bilal Eryılmaz ve Musa Eken ve Mustafa Lütfü Şen (Ed.), Kamu Yönetimi Yazıları içinden (100-109), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- BİLİR, Ş. (1986), Özürlü Olma Ne Demektir, Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri, Ankara.
- BM (2004), Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development.
- BULAN, K., YERLİYURT, B., GENÇ, G. ve İNCEKARA, H. (2007), Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

- CEBE, M. S. (2007), Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Kapsamında Belediye Yasası ve Büyükşehir Belediyesi Yasası, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- CENGİZKAN, N.M. (2004), Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- ÇAĞLAYAN, Gümüş D. (2001), “Kent İçi Toplu Taşımacılık Hizmetlerinde Özürlüler İçin Ulaşılabilirliğin Sağlanması”, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Özürlüler Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- ÇOLAK, Nusret İlker (2005), Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İdari Reformlar İngiltere ve Türkiye, Seçkin, Ankara.
- DEDEOĞLU, E. (2009), Gerekeçeli-Açıklamalı ve İkincil Mevzuat İlaveli 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- DERDİMAN, Cengiz (2005), Yeni Düzenlemelere Gore Yerel Yönetimler, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- DTP (1990), Önsöz, Sakatlar İçin Politika Dokümanı, Ankara.
- DURAN, Lütfi (1982), İdare Hukuku, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını.
- ENÇ, M. (1972), Eski Toplumlarda Körler, Görme Özürlüler Gelişim, Uyum ve Eğitimleri, Ankara.
- ERENÇİN, Arif (2004), “Türk Yerel Yönetim Sisteminin Kısa Tarihi ve 2004 Yılı Reformu”,Yerel Yönetimler Kongresi Bildiriler Kitabı içinden.
- ERİPEK, Süleyman (2005), “Zekâ Geriliği Olan Çocuklar”, (Edit. Ayşegül Ataman) Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- ERYILMAZ, Bilal (1995), “Yerel Yönetim Sendromu”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 4.

- ERYILMAZ, Bilal (1995), Hizmette Yerellik (Subsidiarite) İlkesinin Tanımı ve Sınırları, MİGM Yayını, No:1, Ankara.
- ERYILMAZ, Bilal (1997), Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- ERYILMAZ, Bilal (2009), Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, 2. Baskı, Ankara.
- GENÇOSMANOĞLU, Belgin ve ALTINTAŞ, Hülya (1999), “Nörolojik Rehabilitasyon”, Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi, Cilt: 2, Sayı:1, s. 56-62.
- GLEESON, B. (1998), A Place on Earth: Technology, Space and Disability, Journal of Urban Technology, Volume 5, No: 1, New York.
- GÖKMEN, H., AÇIKALIN, A. ve KOYUNCU, N. (1985), Yükseköğretim Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinlikleri, Kendilerini Gerçekleştirme Düzeyleri, M.E.B. Yayınevi, Ankara.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref (2008), Türkiye'nin Yönetim Yapısı, 10. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref (2008), Yönetim Hukuku, 27. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GÜNDÜZ, A. (1996), Bedensel Engelliler Gözü İle Ülkemizdeki Yaşam Koşulları ve Yerleşim Sorunları, Diğerlerinin Konut Sorunları, Ankara.
- ILO (1980), Türkiye Tarafından Onaylanan Sözleşmeler, Türk-İş, Yayın No: 137, Ankara.
- İŞERİ, H. E. (2007), Kent; Herkes İçin Engelsiz ve Erişebilir Yaşam Alanı, Açık Yeşil Alanlarda Bedensel Engelliler İçin Engelsiz Yapılaşma, TMMOB, İstanbul Kent Sempozyumu, İstanbul.

- İzmir Büyük Şehir Belediyesi (2002), Engellinin El Kitabı, Semih Ofset, İzmir.
- JONES, M G. (2005), Youth Recreation and Leisure Destinations. The 46th İçper.Sd. Congress Proceedings, Anniversary World Congress.
- KALABALIK, Halil (2005), Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku Teori-Uygulama, 1.Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- KARAASLAN, M. (2008), Özerklik ve Denetim Açısından Yerel Yönetimler Reformu, Turhan Kitabevi, Ankara.
- KAZICI, Ziya (2003), Osmanlı'da İhtisab Müessesesi (Yerel Yönetim), Bilge Yayıncılık, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen (1993), Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar, IULA-EMME Yayını, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen (2000), Yerinden Yönetim ve Siyaset, 4. Baskı, Cem Yayınevi, Ankara.
- KOBAL, Gönül (2005), "Ortopedik Yetersizlikten Etkilenmiş Olan ve Sağlık Yetersizliği Olan Çocuklar" (Edit. Ayşegül Ataman) Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- KUTAL, M. (1992), Modern İş Bulma Fonksiyonu Olarak Mesleki ve Teknik Eğitim, İİBK, Hizmet Etkinleştirme Seminerleri, Ankara.
- MAĞDEN, Duyan ve ARTAN, İsmihan (1992), "Ankara İl Merkezindeki Orta Sosyo Ekonomik Düzeyde İlkokul ve Ortaokul Üçüncü Sınıfa Devam Eden Dokuz ve Ondört Yaş Öğrencilerinin Görme ve İşitme Engellilere Karşı Tavrılarının İncelenmesi", Ulusal Özel Eğitim Kongresi, 11-12 Kasım 1992, Ankara.
- NADAROĞLU, Halil (1994), Mahalli İdareler, Beta Yayınları, İstanbul.

- ORTAYLI, İlber (1974), Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler, TODAİE Yayını, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (2000), Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÖKMEN, Mustafa (2008), "Türkiye'de Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim İlişkileri ve Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması", Türkiye'de Yerel Yönetimler, Haz.: Recep Bozlağan, Yüksel Demirkaya, Nobel Yayınevi, Ankara.
- ÖLÇEN, M. ve ÖLÇEN, A. N. (1991), Türkiye'de Özürlülük, Özürlüler Hukuku, Ankara.
- ÖZCAN, Hıfzi (1986), "Spastik Çocuklar" Aile ve Çocuk, Yıllık Dergi, İstanbul.
- ÖZSOY, Yahya, ÖZYÜREK, Mehmet ve ÖZİPEK, Süleyman (2002), Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar, Özel Eğitime Giriş, Karatepe Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, Sevgi (2006), "İşitme, Görme Ve Ortopedik Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Benlik Kavramlarının Özel Eğitim Okullarına veya Kaynaştırma Eğitimine Devam Etme Durumlarına Göre İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Özürlüler Haftası (10-16 Mayıs 2008), <http://www.saglik.gov.tr/extras/birimler/tedavi/hafta.htm>, Erişim Tarihi: 15.02.2012).
- Özürlüler Kanunu, Resmi Gazete, 01.07.2005
- ÖZYÜREK, M. (1988), Bedensel Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutumlar, Ankara
- POLAT, E. (1998), Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları: Ankara-Kızılay Yaya Bölgesinde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Raporlar (2005), T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Ankara, www.ozida.gov.tr/uluslararası/bm/ozurluhaklaribildirgesi, Erişim Tarihi: 20.02.2012.
- Resmi Gazete (1997), Yürütme ve İdare Bölümü, Kanun Hükmünde Kararnameler, Ankara.
- REYHAN, C. (2007), Osmanlı'da İki Tarz-ı İdare: Merkeziyetçilik-adem-i Merkeziyetçilik, 1. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.
- SABUKTAY, A. (2007), Belediye Yönetimi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1. Baskı, Ankara.
- SAYIN, A. K. (1996), Yasal Açıdan Sakat İşçi Kavramı ve İşçilerin Mesleki Rehabilitasyonu, Sabahattin Zaim'e Armağan, İktisat Fakültesi Dergisi, 1994/B-3, C. 1-4, İstanbul.
- SEYYAR, Ali (2008), “Özürlülüğün Tanımlanmasındaki Sosyal Faktörlerin Önemi”, http://www.tsd.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=567&Itemid=2998, Erişim Tarihi: 15.02.2012.
- SOBACI, M. Z. (2005), “Yeniden Yapılanma Sürecinde İl Özel İdarelerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği Üzerine Değerlendirmeler”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 4, Ekim.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011), Yerel Yönetimler İçin Ulaşabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (1999), Özürlüler Şurası, Çağdaş Toplum Çağdaş Yaşam ve Özürlüler Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri, Ankara.

- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2005), 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2006), 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Geçici Madde 2, Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara.
- T.C. Resmi Gazete (1997), Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararnameler, Ankara.
- T.C. Resmi Gazete (1997), Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Kanun Hükmünde Kararnameler, Ankara.
- TEKELİ, İlhan (1982), Türkiye Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi, Ankara.
- TİPİ, B.Ç. (1998), Engelliler İçin Mimari Düzenlemeler, İstanbul.
- TOBB (1996), Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılması (Yerel Yönetim Reformu) Özel İhtisas Komisyon Raporu, Aydoğdu Ofset, Ankara.
- TOPRAK, Zerrin (1998), Yerel Yönetimler, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- TUNCER, Tuba (2005), “Görme Yetersizliği Olan Çocuklar”, (Edit. Ayşegül Ataman) Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 (2004), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Temmuz, Ankara.
- TÜRKOĞLU, İrfan (2009), Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye’de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

United Nations (1994), Target Areas For Equal Participation, The Standard Rules on The Equalization of Opportunities for Persons With Disabilities, New York.

USTA, Hasan (1992), Bedensel Özürlü Olmanın Sebepleri (Görme-İşitme ve Ortopedik Özürlüler), İstanbul.

UZUN, Turgay (2002), “AB’ine Giriş Sürecinde Yerel Yönetimler ve Sorunları”, Bekir Parlak ve Hüseyin Özgür (Ed.), Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler içinde, Alfa, İstanbul.

WHYTE, S. R. ve INGSTAD B. (1995), "Disability and Culture: An Overview", (Edit. R. Whyte ve B. Ingstad), Disability and Culture, University of California Pres, California.

VERSAN, Vakur (1978), Kamu Yönetimi, 7.Baskı, Dilek Matbaası, İstanbul.

YALÇINDAĞ, S. (1995), Yerel Yönetimler, Sorunlar ve Çözümler, İstanbul.

YAVAŞ, Hanife H. (2002), Özürlülerin Kentsel Mekanda Hareketliliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

YAYLA, Yıldızhan (1997), Belediye Nedir?, T.C. Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği, İstanbul.

YILMAZ, Abdullah (2009), “AB’ye Uyum Sürecinde Türk Kamu Yönetiminin Dönüşümü Üzerine Notlar”, <http://sbe.dpu.edu.tr/17/215-240.pdf>, Erişim Tarihi: 24.02.2012

ZORBA, E. (1999), Herkes İçin Spor ve Fiziksel Uygunluk, Neyir Matbaası, Ankara.

www.adana-bld.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

www.burhaniye.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

www.bursa.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

www.cankaya.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

www.ibb.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012

www.kecioren.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

www.polatli.bel.tr, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

<http://www.antalya.bel.tr>, Erişim Tarihi: 05.03.2012.

http://www.mahalli-idareler.gov.tr/Mahalli/BldYonetimi.aspx#bld_buyuksehir,

Erişim Tarihi: 28.02.2012.

<http://www.mahalli-idareler.gov.tr/Mahalli/KoyYonetimi.aspx>, Erişim Tarihi:

28.02.2012.